

WAT IS DE WAARDE VAN ONDERWIJS IN EEN ONWAARDIGE CONTEXT?

**EEN KWALITATIEVE IMPACTMETING VAN HET ONDERWIJS IN DE
VLAAMSE GEVANGENISSEN.**

Aantal woorden: 21.206

Yessica Gheysens

Studentennummer: 01916831

Promotor: Prof. dr. Rudi Roose

Begeleidster: Marie-Lou Libbrecht

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad Master of Science in het sociaal werk

Academiejaar: 2023 - 2024

Abstract

Onderwijs binnen detentie speelt een cruciale rol in de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden, maar de werkelijke impact ervan is nog niet duidelijk in kaart gebracht. Deze masterproef, uitgevoerd in opdracht van Vocvo, richt zich op de evaluatie van bestaande onderwijspraktijken in detentie met als doel beleidsaanpassingen te faciliteren die de effectiviteit van het onderwijsaanbod kunnen verbeteren. Door middel van semigestructureerde (groeps-)interviews bij leerkrachten, gedetineerden, penitentiaire beampten, onderwijscoördinatoren en de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden werd data verzameld en thematisch geanalyseerd.

Uit het onderzoek blijkt dat de impact van het onderwijs binnen detentie groot en divers is: het beïnvloedt niet alleen de gedetineerden en andere betrokken stakeholders, maar ook de maatschappij. Terwijl het beleid gericht is op het bevorderen van tewerkstellingskansen en het verminderen van recidive, variëren de doelen van het onderwijs per stakeholder. Vocvo's missie om onderwijs te organiseren dat aansluit bij de diverse noden van gedetineerden, vereist een nauwe samenwerking tussen justitiële en onderwijsactoren. Het onderzoek identificeert verschillende uitdagingen, zoals de gevangeniscontext, de digitalisering en de concurrentie met tewerkstelling in detentie, maar ook kansen, zoals de samenwerking met justitiële partners en onderwijspersoneel. Daarnaast bleek dat de huidige evaluatieprocessen beperkt zijn door een gebrek aan gestandaardiseerde formele evaluaties en directe participatie van gedetineerden en andere stakeholders.

Onze aanbevelingen zijn om impactmetingen gestructureerd uit te voeren met voortdurende dialoog en kritische reflectie. Een inclusievere aanpak kan hierbij zowel de effectiviteit van het onderwijs in detentie verbeteren, als meer aan de behoeften van gedetineerden en andere stakeholders voldoen. Impactmetingen van detentie-onderwijs vereisen een iteratieve en flexibele aanpak, die recht doet aan de complexiteit van de onderwijspraktijken en zorgt voor waardig onderwijs in de detentiecontext.

Toelichting van aanpak en eigen inbreng

De student koos zelf een masterproefonderwerp en ging in samenspraak met de promotor prof. dr. Rudi Roose, begeleidster Marie-Lou Libbrecht en de opdrachtgevende organisatie Vocvo op zoek naar een concreet onderzoeksopzet. De onderzoeksvragen en de methodologische aspecten werden samen geconcretiseerd. De rekrutering van de participanten werd uitgevoerd door de student in samenspraak met Vocvo. De interviews werden door de student zelfstandig afgenomen en geanalyseerd, alvorens de verkregen resultaten werden gerapporteerd. In elk van deze stappen had de begeleidster een belangrijke ondersteunende rol door feedback te geven, vragen te beantwoorden en bepaalde onderdelen na te lezen. De promotor vulde een adviserende en begeleidende rol doorheen het volledige traject.

Deze preambule werd in overleg tussen de student en de promotor opgesteld en door beiden goedgekeurd.

Woord vooraf

Tijdens mijn stage als leerkracht NT2 in de gevangenis van Gent werd ik gegrepen door de complexiteit en de uitdagingen van (het forensisch welzijnswerk en het onderwijs in) de detentiecontext. Deze ervaring vormde de kiem om waar mogelijk mijn opleidingen in onderwijs en sociaal werk te combineren in mijn masterproefonderzoek en later eventueel ook in mijn verdere beroeps carrière.

Als onderzoeker koos ik ervoor om een kwalitatieve impactmeting van het onderwijs in de Vlaamse gevangenissen uit te voeren, waarbij ik naga wat de betekenis van onderwijs is voor verschillende stakeholders. Hiermee wil ik niet alleen inzicht verschaffen in de effecten van detentieonderwijs, maar ook bijdragen aan een versterking van het onderwijsbeleid binnen detentiecontexten.

Mijn oprechte dank gaat dan ook uit naar mijn promotor prof. dr. Rudi Roose, wiens expertise en begeleiding cruciaal waren gedurende dit onderzoeksproces. Ook wil ik Marie-Lou Libbrecht, mijn begeleidster, oprecht bedanken voor haar waardevolle input, begeleiding en ondersteuning in dit masterproeftraject.

Speciale dank gaat ook uit naar Vocvo voor hun waardevolle bijdrage aan de ontwikkeling van de onderzoeksvraag en hun ondersteuning gedurende dit traject en naar alle participanten die hebben bijgedragen aan mijn onderzoek door hun ervaringen met mij te delen.

Daarnaast ben ik oprecht dankbaar voor de onvoorwaardelijke steun van mijn familie, mijn vriend, mijn vriendinnen en medestudenten, mijn collega-Erasmussers en alle anderen die mij hebben aangemoedigd en bijgestaan tijdens dit traject. Hun aanmoedigingen en support hebben me door de moeilijke momenten heen geholpen en bijgedragen tot dit resultaat.

Dit masterproefproject zou niet mogelijk zijn geweest zonder jullie allemaal. Dank jullie wel!

Yessica Gheysens

Inhoudstafel

Abstract	I
Toelichting van aanpak en eigen inbreng.....	II
Woord vooraf.....	III
Inhoudstafel.....	1
Inleiding.....	4
1 Literatuurstudie	5
1.1 Vocvo.....	5
1.2 Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020 – 2024	6
1.2.1 Missie en visie Vocvo	7
1.2.2 5 ^e Strategische doelstelling	8
1.3 Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenis.....	9
1.3.1 Onderwijsaanbod in detentie	10
1.4 Evaluaties	11
1.4.1 Evaluatie onderwijsaanbod volgens Vlaamse leidraad	12
1.4.2 Evaluatie beleidsplan	14
1.5 Impact en impact meten.....	15
1.5.1 Wat is impact?.....	15
1.5.2 Hoe meet je impact?	15
1.5.3 Waarom een impactmeting?.....	16
1.5.4 Waarom een impactmeting van het onderwijs in detentie?	17
2 Probleemstelling.....	18
2.1 Onderzoeksvraag.....	18
3 Onderzoeksopzet	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Methodologie	19
3.2.1 Kwalitatief onderzoek	19
3.2.2 Participanten	19
	1

3.2.3	Dataverzameling	21
3.2.4	Thematische analyse	22
3.2.5	Ethische aspecten.....	22
3.3	Besluit.....	23
4	Bevindingen	24
4.1	Inleiding	24
4.2	Onderzoeksresultaten.....	24
4.2.1	Impact van onderwijs op verschillende stakeholders	24
4.2.2	Doel van onderwijs in de gevangenis	29
4.2.3	Noden en behoeften van gedetineerden omtrent onderwijs in de gevangenis ...	34
4.2.4	Hefbomen en struikelblokken omtrent onderwijs in de gevangenis.....	37
4.2.5	Evaluatie van het onderwijs.....	47
5	Reflectie en discussie.....	51
5.1	Inleiding	51
5.2	Bespreking van de onderzoeksresultaten.....	51
5.2.1	Wat is de impact van onderwijs op verschillende stakeholders?.....	51
5.2.2	Wat is het doel van onderwijs in de gevangenis? Waarop wordt de focus gelegd?	52
5.2.3	Welke noden en behoeften hebben gedetineerden omtrent onderwijs in de gevangenis? Sluit het huidige aanbod daarop aan?	53
5.2.4	Wat zijn hefboomen en struikelblokken omtrent onderwijs in de gevangenis?	54
5.2.5	Hoe evalueert men het onderwijs?	57
5.3	Beperkingen van het onderzoek.....	59
5.4	Aanbevelingen	60
5.4.1	Vervolgonderzoek	60
5.4.2	Voor de praktijk	61
5.4.3	Voor het beleid	61
6	Conclusie	63
	Literatuurlijst.....	65

Bijlagen	71
Bijlage 1: Missie en visie Vocvo	71
Missie	71
Visie	71
Bijlage 2: Prioritair groepsaanbod in detentie	72
Geletterheidsaanbod	72
NT2-aanbod	72
Beroepskwalificerend aanbod	73
Tweedekansonderwijs	74
Bijlage 3: Wenselijke preventie in detentie volgens Vlaamse leidraad	75
Scharniermomenten tijdens detentie	75
Een geïntegreerd en divers aanbod	75
Integrale aanpak	76
Participatie	76
Inclusie	76
Bijlage 4: Toelatingsbrief t.a.v. gevangenisdirectie	77
Bijlage 5: Interviewleidraden	79
Stuurgroep	79
Onderwijscoördinatoren	80
Penitentiair beambte	80
Leerkrachten	81
Gedetineerden	83
Bijlage 6: <i>Informed consent</i>	85
Nederlandstalig	85
Engelstalig	91

Inleiding

Het belang van onderwijs binnen detentiecontexten wordt steeds meer erkend als een cruciaal instrument voor rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden. In deze inleiding wordt een overzicht gegeven van het opzet en de inhoud van dit masterproefonderzoek naar de impact van onderwijs in de Vlaamse gevangenissen, waarbij verschillende stakeholders en hun perspectieven worden belicht.

De eerste sectie behandelt de literatuurstudie, waarin relevante bronnen zoals het beleidsplan voor onderwijs aan gedetineerden en de Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenissen worden besproken, alsook de evaluaties van het onderwijsaanbod en het beleid. Ook wordt ingegaan op het concept van impact en hoe die gemeten kan worden, met specifieke aandacht voor detentieonderwijs.

Vervolgens wordt de probleemstelling geïntroduceerd, inclusief de onderzoeksvraag die de basis vormt voor dit onderzoek. Daarna wordt het onderzoeksopzet toegelicht, waarbij de methodologie wordt besproken, alsook de keuze voor kwalitatief onderzoek, de selectie van participanten, de dataverzameling en de analysetechnieken. Ethische overwegingen komen ook aan bod.

Daarna worden de bevindingen van het onderzoek gepresenteerd, waarbij de impact van onderwijs op verschillende stakeholders wordt onderzocht, evenals het doel van onderwijs in de gevangenis, de noden en behoeften van gedetineerden, de hefbomen en struikelblokken die zich voordoen bij het organiseren van het detentieonderwijs en de evaluatiemethodes. Reflectie en discussie over de bevindingen en eventuele beperkingen worden ook behandeld. Aansluitend worden ook aanbevelingen meegegeven voor de praktijk, het beleid en eventueel vervolgonderzoek.

Tot slot wordt deze masterproef afgerond met een besluit, waarin de algemene bevindingen worden samengevat.

Door middel van dit onderzoek wordt getracht een dieper inzicht te krijgen in de waarde en de impact van onderwijs binnen de Vlaamse detentiecontext, met als uiteindelijk doel bij te dragen aan een verbetering van het onderwijsbeleid en de re-integratiekansen van gedetineerden.

1 Literatuurstudie

Het belang van onderwijs binnen gevangenissen heeft de afgelopen decennia wereldwijd steeds meer aandacht en erkenning gekregen als een cruciaal instrument voor re-integratie en recidivepreventie (Davis et al., 2013). In Vlaanderen is dit besef verankerd in het Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020-2024, waarin verschillende strategische doelstellingen zijn geformuleerd om het onderwijsaanbod binnen de Vlaamse gevangenissen te verbeteren (Vocvo, 2019). In opdracht van Vocvo, de organisatie die de onderwijscoördinatie binnen de gevangenissen op zich neemt, zal in het kader van deze masterproef een kwalitatieve impactmeting worden uitgevoerd om het huidige beleid (2020-2024) rond onderwijs in de Vlaamse gevangenissen te evalueren, met een specifieke focus op de vijfde strategische doelstelling uit dit beleidsplan, namelijk 'uitbouw van het onderwijsaanbod' (Vocvo, 2019).

Deze impactmeting is opgezet om de effectiviteit van de beleidsdoelstellingen op lange termijn te waarborgen en wordt uitgevoerd door een universiteit vanwege de expertise en objectiviteit. De keuze voor de vijfde strategische doelstelling, gericht op het verder uitbouwen van het opleidingsaanbod in de gevangenissen, is zorgvuldig gemaakt door Vocvo en zal dienen als ankerpunt voor deze impactmeting.

Om een volledig begrip van de context te bieden, zal deze literatuurstudie eerst meer informatie verstrekken over Vocvo. Vervolgens zal het Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020-2024 worden behandeld, waarbij de missie en visie van Vocvo, alsook de vijfde strategische doelstelling worden belicht. Daaropvolgend zal de Vlaamse leidraad aan bod komen, die als richtlijn voor het concreet vormgeven van het onderwijsaanbod binnen de detentiecentra geldt. Verder zal de evaluatie van het onderwijsaanbod aan de hand van zowel de Vlaamse leidraad als het beleidsplan worden besproken. Deze literatuurstudie zal tenslotte leiden tot de verantwoording en uitleg waarom deze impactmeting noodzakelijk is voor de verdere ontwikkeling en verbetering van het onderwijsbeleid binnen de Vlaamse gevangenissen en de concrete uitbouw ervan.

1.1 Vocvo

Vocvo vzw is het Vlaams Ondersteuningscentrum voor het Volwassenenonderwijs, een organisatie die bestaat uit drie deelwerkingen: de coördinatie van het onderwijs in de Vlaamse gevangenissen, de aansturing van het Strategisch Plan Geletterdheid en de brede werking rond duidelijke taal met het merk *Wablieft* (Over Vocvo | Vocvo, z.d.).

De focus van Vocvo ligt dus vooral op laaggeletterden en mensen in detentie, omdat ze streven naar een inclusieve samenleving zonder drempels. Vocvo beschrijft het versterken van de zelfredzaamheid van o.a. gedetineerden als hun bestaansreden. Ze willen de drempels zoals o.m. laaggeletterdheid, die die zelfredzaamheid in de weg staan, zichtbaar maken. Hun missie is dan ook om overheden en organisaties bewust te maken van geletterdheidsnoden en te blijven duiden op het belang van duidelijke taal en de noodzaak van leren in detentie. Daarenboven stimuleren ze ook beleidsmakers en partners om die drempels weg te werken voor laaggeletterden en mensen in detentie (*Over Vocvo | Vocvo, z.d.*).

Om het onderwijs aan gedetineerden in 17 Vlaamse en Brusselse gevangenissen te coördineren werkt Vocvo samen met verschillende onderwijspartners, het Agentschap Justitie & handhaving, het Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen (DG EPI) en heel wat andere Vlaamse partners binnen de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Het zijn de onderwijscoördinatoren die tewerkgesteld worden in de gevangenissen, die instaan voor het dagelijkse reilen en zeilen van het onderwijs in detentie (*Onze Werking | Vocvo, z.d.*). Aan de grondslag van deze onderwijscoördinatie in detentie ligt het door Vocvo gehanteerde beleidsplan. De onderzoeker beschrijft hierna wat het Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020-2024 precies inhoudt.

1.2 Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020 – 2024

Elke nieuwe legislatuur brengt nieuwe uitdagingen met zich mee, en voor het onderwijs aan gedetineerden in Vlaanderen en Brussel is dit niet anders. Sinds 2015 heeft Vocvo de onderwijscoördinatie in de gevangenissen op zich genomen, een cruciale rol die de educatieve belangen van gedetineerden behartigt. Vanaf 1 januari 2016 heeft de Vlaamse overheid hiertoe per legislatuur een samenwerkingsovereenkomst opgesteld met Vocvo, waarin het wederzijdse engagement en de onderlinge verplichtingen neergeschreven zijn. Echter, in 2023 werd het besluit genomen om over te gaan tot het opstellen van een beheersovereenkomst, wat wijst op een verschuiving in het operationele kader van dit belangrijke partnerschap. Deze beheersovereenkomst houdt echter in dat de Vlaamse overheid de opdracht van de onderwijscoördinatie in detentie toekent aan Vocvo en daar middelen voor vrijmaakt. Vocvo moet zich echter wel aan de bindende afspraken die in de beheersovereenkomst staan, houden om die middelen te krijgen.

In dit hoofdstuk richt de onderzoeker zich op het Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020-2024, de leidraad die de koers uitzet voor het onderwijsbeleid binnen detentie-instellingen. Centraal in dit beleidsplan staan de missie en visie van Vocvo. Door de missie en

visie van Vocvo te belichten, krijgen we inzicht in de kernwaarden en doelstellingen die de basis vormen van het onderwijsbeleid voor gedetineerden.

Verder bevat het beleidsplan ook vijf strategische doelstellingen omtrent het onderwijs in detentie. Een van de vijf strategische doelstellingen binnen het Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020-2024 richt zich specifiek op de uitbouw van het onderwijsaanbod. In dit onderzoek concentreert de onderzoeker zich op deze vijfde doelstelling, waarbij dieper ingegaan wordt op de initiatieven en uitdagingen die gepaard gaan met het verbeteren van het onderwijsaanbod voor gedetineerden. Door deze focus kunnen we een grondige analyse bieden van de inspanningen die worden geleverd om het onderwijs binnen detentiecentra te optimaliseren en de toegang tot kwalitatief onderwijs voor gedetineerden te verbeteren.

1.2.1 Missie en visie Vocvo

Het beleidsplan werd opgesteld door de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden¹ en bevat de missie en de visie met betrekking tot het onderwijs aan gedetineerden. Deze missie en visie (Bijlage 1) vormen het referentiekader waarbinnen Vocvo de onderwijscoördinatie binnen detentie uitbouwt. Beleidsmatige en operationele beslissingen zullen dan ook altijd aan dit referentiekader getoetst worden (Vocvo, 2019).

Verder omvat het beleidsplan ook een uitgebreide omgevingsanalyse. Daarin wordt eerst de interne werking van Vocvo uitgelegd, gevolgd door een grondige evaluatie van de strategische doelstellingen van het beleidsplan dat liep tussen 2016 en 2020. Tenslotte worden ook een aantal externe omgevingsfactoren weergegeven die de realisatie van onderwijs in detentie mee beïnvloeden, zoals bijvoorbeeld de gevangeniscontext, de digitale maatschappij, het Vlaams afsprakenkader NT2, het Strategisch Plan Geletterdheid 2017-2024, enz. Op basis van deze uitgeschreven omgevingsanalyse stelde de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden vijf nieuwe strategische doelstellingen op voor de periode 2020-2024, namelijk:

1. Samenwerking met justitiële actoren
2. Leertrajectbegeleiding
3. Digitale competenties versterken
4. Digitalisering van het onderwijsaanbod
5. Uitbouw van het onderwijsaanbod (Vocvo, 2019).

¹ De Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden bestaat uit vertegenwoordigers vanuit: Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap; Provinciaal Onderwijs Vlaanderen; Stedelijk en gemeentelijk onderwijs; Katholiek Onderwijs Vlaanderen; de Federatie Centra voor Basiseducatie; Vocvo; Departement Onderwijs en Vorming; Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen; Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, en Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen.

De onderzoeker spitst zich in dit onderzoek toe op de 5^e strategische doelstelling, namelijk: uitbouw van het onderwijsaanbod.

1.2.2 5^e Strategische doelstelling

Het beleidsplan beschrijft bij elke strategische doelstelling eerst de beleidsuitdaging, waarna de beleidskeuze en de strategische doelstelling worden gedefinieerd. Elke strategische doelstelling bevat operationele doelstellingen, die zijn uitgewerkt in acties, indicatoren en normen. Deze indicatoren en normen dienen als richtlijn voor de evaluatie van de acties, maar worden als streefdoelen gesteld door de Stuurgroep. Voor elke operationele doelstelling worden *outcomes* geformuleerd om het effect van de acties te meten. Zo maakt de Stuurgroep onderscheid tussen het behalen van normen en het realiseren van daadwerkelijke effecten (Vocvo, 2019).

De beleidsuitdaging van de 5e strategische doelstelling benadrukt dat sommige principes in de Vlaamse Leidraad te vaag waren en slechts gedeeltelijk werden geïmplementeerd in alle gevangenissen, zoals bleek uit de evaluatie van het vorige beleidsplan. De Vlaamse Leidraad stelt bijvoorbeeld dat elke gevangenis een basisaanbod moet hebben met een focus op het verbeteren van geletterdheidscompetenties, aangezien veel gedetineerden geen middelbareschooldiploma hebben en lees-, schrijf- en rekenvaardigheden missen. De vijfde strategische doelstelling richt zich op het aanbieden van functionele geletterdheid om de kansen op re-integratie te vergroten en het functioneren binnen de gevangenis te verbeteren (Vocvo, 2019).

Een specifieke uitdaging daarenboven is het aanbod voor anderstalige gedetineerden, die vaak worden uitgesloten door een gebrek aan kennis van het Nederlands. Het is nodig om het aanbod Nederlands voor anderstaligen (NT2) uit te breiden, in samenwerking met pedagogische ondersteuningsdiensten. Een behoefteplan NT2 en afspraken over NT2-screening zijn cruciaal voor de verdere organisatie van het NT2-aanbod in gevangenissen. Ook zou het gebruik van duidelijke taal het dagelijks functioneren van anderstaligen verbeteren. *Wabliefert*, het centrum voor duidelijke taal van Vocvo, biedt expertise op dit gebied, inclusief trainingen en de mogelijkheid om teksten en brochures te herschrijven. Ook deze samenwerking zou dus voordelen kunnen inhouden (Vocvo, 2019).

Tot slot wordt gewezen op de noodzaak tot actualisering van de Vlaamse leidraad, het document dat als richtlijn voor het vormgeven van het onderwijsaanbod binnen de detentiecentra geldt, gezien de sterke evolutie van de context van onderwijs en het directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen in de afgelopen jaren. Deze gewijzigde elementen moeten

weerspiegeld worden in de Vlaamse leidraad, die Vocvo met regelmaat actualiseert (Vocvo, 2019).

Vocvo maakte dan ook de beleidskeuze om in te zetten op de actualisatie van de Vlaamse leidraad en te zorgen voor een goede implementatie en opvolging van die principes uit de Vlaamse leidraad. Ze willen bovendien specifiek inzetten op de uitbouw van het onderwijsaanbod voor anderstalige gedetineerden (Vocvo, 2019).

Dit resulteert dan ook concreet in de volgende strategische doelstelling (Vocvo, 2019):

We stemmen het opleidingsaanbod in de gevangenissen structureel af op de prioriteiten van de Vlaamse leidraad om te komen tot een doelmatig onderwijsaanbod in de gevangenissen.

Deze strategische doelstelling bevat op haar beurt opnieuw vijf operationele doelstellingen:

1. Tegen eind 2020 actualiseren we de Vlaamse leidraad voor de uitbouw van het onderwijsaanbod in de gevangenissen.
2. Tegen eind 2024 stemmen we het onderwijsaanbod in de gevangenissen af op de principes van de Vlaamse leidraad.
3. Tegen eind 2024 onderzoeken we innovatieve methodieken en organisatievormen om de implementatie van de Vlaamse leidraad te faciliteren.
4. Tegen eind 2020 zorgen we ervoor dat het NT2-aanbod in de gevangenissen meer is afgestemd op de noden en behoeften van de doelgroep.
5. Tegen eind 2020 voeren we een beleid uit met betrekking tot onderwijs aan buitenlandse of anderstalige gedetineerden (Vocvo, 2019).

Deze vijfde strategische doelstelling beoogt dus de uitbouw en de verbetering van het onderwijsaanbod in detentie. Hoe het aanbod er concreet moet uitzien staat beschreven in de Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenissen.

1.3 Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenissen

De Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden en Vocvo stelden samen met het brede werkveld de Vlaamse leidraad op in 2014, die steeds verder wordt bijgewerkt (Vocvo, 2019). Het bevat principes die een overkoepelend kader vormen voor de uitbouw van het onderwijsaanbod in de 17 gevangenissen in Vlaanderen en Brussel. Het is voor Vocvo en de onderwijscoördinatoren een leidraad om het onderwijsaanbod in de gevangenissen vorm te geven (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Voor Vocvo is het een manier om de investering van onderwijs op een maximale manier te laten renderen, want onderwijs leidt volgens hen tot de verhoging van re-integratie- en tewerkstellingskansen voor gedetineerden. Deze blijvende investering in onderwijs binnen de gevangenis wordt ook expliciet vermeld in het ‘Strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden en geïnterneerden 2020-2025’ (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Het doel van dit plan is om integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening te bieden, afgestemd op de behoeften van gedetineerden en hun sociale omgeving, met sectoroverschrijdende samenwerking en intersectorale afstemming van het aanbod (Agentschap Justitie en Handhaving, 2020).

De Vlaamse leidraad begint met het detecteren van de noden en behoeften van gedetineerden, gevolgd door een beschrijving van het gewenste groepsaanbod in gevangenissen. Hoewel de Vlaamse leidraad geen specifieke opleidingen voorschrijft vanwege de per detentiecentrum andere omstandigheden, legt het wel richtlijnen vast voor versterkt onderwijsaanbod, met nadruk op Nederlands voor anderstaligen, geletterdheid, tweedekansonderwijs en beroepskwalificerende opleidingen. Een checklist en evaluatietool op basis van een theoretisch toetskader moet de onderwijscoördinatoren helpen bij de lokale invulling van het aanbod. Daarna wordt individuele leertrajectbegeleiding beschreven, inclusief de samenwerking met leerloopbaanbegeleidingspartners. Ten slotte wordt verwezen naar samenwerkingsafspraken met onderwijspartners en monitoring van de uitvoering van de leidraad, waarbij aanpassingen op basis van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens zullen plaatsvinden (zie verder) (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

De Vlaamse leidraad streeft er dus naar het onderwijsaanbod in gevangenissen nauw af te stemmen op de behoeften van gedetineerden met als hoofddoel een kwaliteitsvolle en centrale sturing te bieden om de re-integratiekansen van gedetineerden te vergroten en recidive te verminderen (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

1.3.1 Onderwijsaanbod in detentie

Het onderwijs binnen detentie omvat enerzijds een groepsaanbod en anderzijds een aanbod dat inspeelt op individuele leervragen. Binnen het groepsaanbod wordt er nog een verdere onderverdeling gemaakt tussen het prioritair en het niet-prioritair groepsaanbod. Deze masterproef spitst zich, op vraag van Vocvo, voornamelijk toe op het prioritair groepsaanbod (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

1.3.1.1 Prioritair groepsaanbod

Het prioritaire groepsaanbod binnen onderwijs in detentie bevat 4 categorieën:

- geletterdheidsaanbod;
- Nederlands voor anderstaligen (NT2);
- beroepskwalificerend aanbod;
- tweedekansonderwijs (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Deze vier categorieën worden uitgebreid toegelicht in Bijlage 2.

1.3.1.2 Ander groepsaanbod

Als er voldoende prioritair groepsaanbod is en een behoefte aan aanvullend aanbod wordt gedetecteerd, kan ook niet-prioritair aanbod worden ingericht. Dit omvat alle opleidingen buiten de vier prioritaire categorieën, zoals Frans, Engels of Spaans. Op die manier kunnen onderwijspartners tegemoetkomen aan noden en behoeften op basis van specifieke profielkenmerken van de doelgroep of van de gevangenis (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

1.3.1.3 Individuele leertrajectbegeleiding

Gedetineerden kunnen binnen detentie een individueel leertraject volgen dat aansluit bij hun persoonlijke leervraag. Sinds 2017 organiseert Vocvo deze trajecten samen met de leerwinkels via het ESF-project Learning Inside Out (LIO). Vanaf 2021 is dit model uitgebreid naar alle gevangenissen. De leerloopbaanbegeleiders van de leerwinkels helpen de gedetineerde bij de oriëntatie en begeleiding van hun leertrajecten. Onderwijscoördinatoren ondersteunen en fungeren als contactpunt binnen de gevangenis, helpen bij administratieve taken en verwijzen leervragen door (Vocvo, 2019, 2024).

De financiering van dit project door Europa WSE² en het Vlaamse Cofinancieringsfonds werd echter niet verlengd na 31 december 2023. Momenteel is er dus geen mogelijkheid tot individuele leertrajecten binnen detentie, ondanks de goede resultaten en de grote vraag (Vocvo, 2024).

1.4 Evaluaties

Door het onderwijs in detentie te evalueren, kunnen autoriteiten de effectiviteit van de programma's beoordelen, de specifieke behoeften van gedetineerden beter begrijpen en de kwaliteit van het onderwijs verbeteren. Op deze manier kan het onderwijsaanbod worden geoptimaliseerd om het overkoepelende doel van detentie te dienen: het verminderen van criminaliteit en het bevorderen van factoren die belangrijk kunnen zijn in het re-integratieproces van gedetineerden in de maatschappij.

² Binnen het Departement Werk en Sociale Economie (WSE) van Europa is de Afdeling Europese Programma's bevoegd over deze financiering.

In wat volgt wordt eerst beschreven hoe het onderwijsaanbod geëvalueerd wordt volgens de Vlaamse leidraad. Daarna wordt ook uitgelegd hoe Vocvo en de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden het eerder beschreven beleidsplan evalueren.

1.4.1 Evaluatie onderwijsaanbod volgens Vlaamse leidraad

1.4.1.1 Toetskader onderwijsaanbod

Het 'Strategisch Plan Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden 2020-2025' benadrukt een aangepaste responsabiliserende aanpak voor in de uitbouw van het onderwijsaanbod in de gevangenissen. In de Vlaamse leidraad wordt dit verder uitgewerkt door een toetskader op te stellen dat gebaseerd is op het model van wenselijke preventie van Dieter Burssens. Dit toetskader hanteren de onderwijscoördinatoren om hun onderwijsaanbod te evalueren (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

In wat volgt focust de onderzoeker eerst op het model van de wenselijk preventie. De concrete vertaalslag van dit model naar de detentiecontext, zoals het beschreven is in de Vlaamse leidraad, is terug te vinden in Bijlage 3.

1.4.1.1.1 Wenselijke preventie

Wenselijke preventie is een benadering die zich richt op het creëren van optimale vrijheid en ruimte voor individuele ontwikkeling van elke burger, met een sterke nadruk op emancipatie. Wenselijke preventie schept voorwaarden om problemen steeds vroeger te voorkomen; is maximaal offensief; bouwt een integrale aanpak uit; is participatief; en heeft een democratisch karakter. Dit model is dus gebaseerd op vijf essentiële dimensies: radicaliteit, offensiviteit, integraliteit, participatie en democratisch karakter (Goris et al., 2007; Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Deze dimensies zijn onderling nauw verbonden en vormen samen een holistisch model dat de basis vormt voor effectieve preventie. Het belangrijkste doel van wenselijke preventie is niet alleen om problemen te voorkomen, maar ook om de voorwaarden te scheppen voor een vroegtijdige aanpak van potentiële problemen. Daarbij wordt gestreefd naar een maximale betrokkenheid van de gemeenschap en een democratische besluitvorming (Goris et al., 2007).

In het specifieke geval van gedetineerden wordt het model van wenselijke preventie toegepast om de educatieve programma's in gevangenissen te verbeteren. Een belangrijk aspect van deze aanpak is het versterken van autonomie en zelfbeschikking binnen de gevangenis muren, wat wordt bereikt door de participatie en inspraak van gedetineerden in alle fasen van het onderwijsproces (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Het onderwijsaanbod in detentiecentra wordt geleid door vijf kernaspecten, gebaseerd op het model van wenselijke preventie: scharniermomenten tijdens detentie, diversiteit in het aanbod, een integrale benadering, participatie en inclusie. Deze aspecten worden gebruikt als leidraad door de onderwijscoördinatoren en de onderwijspartners om een kwalitatief hoogstaand en evenwichtig onderwijsprogramma te ontwikkelen dat aansluit bij de behoeften van gedetineerden (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Deze vijf aspecten worden in Bijlage 3 verder gedefinieerd.

Door het toepassen van het model van wenselijke preventie op het onderwijs in gevangenis, streven de betrokken partijen ernaar om gedetineerden te voorzien in hulpmiddelen die gunstig zijn voor hun re-integratieproces, en om hun kansen op een actief burgerschap na detentie te vergroten. Dit alles wordt gerealiseerd met het uiteindelijke doel om de vrijheid en ruimte voor zelfontplooiing van elke individuele burger, ook binnen de gevangenis, te maximaliseren (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

1.4.1.2 Checklist groepsaanbod

De Vlaamse leidraad bevat ook een checklist die de concrete vertaling is van het toetskader om het groepsaanbod vorm te geven op lokaal niveau. Het jaarlijks opmaken van de onderwijsplanning of het maken van keuzes omtrent het onderwijsaanbod zijn dan ook op deze checklist gebaseerd (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

1.4.1.3 Evaluatietool

Vocvo heeft daarnaast ook een evaluatietool ontwikkeld, dat gebaseerd is op bovenvermelde checklist. Deze evaluatietool is een uitgebreid Excel-bestand dat een (voornamelijk) kwantitatieve analyse biedt van het onderwijsaanbod in elke gevangenis, waarbij per gevangenis beoordeeld wordt welk aanbod beschikbaar is en in welke mate. De onderwijscoördinator van elke gevangenis vult deze tool in en kent een score toe aan het onderwijsaanbod binnen zijn of haar gevangenis, gebaseerd op instinctieve beoordelingen. Hoewel de scores in eerste instantie kwantitatief zijn, benadrukt Vocvo het belang van kwalitatieve verantwoording als verduidelijking en nuancering van deze gegevens (Vocvo, 2023).

De evaluatietool biedt een overzicht van de huidige implementatie van de Vlaamse leidraad in elke gevangenis, waardoor het mogelijk wordt om jaarlijks zowel lokaal als bovenlokaal het onderwijsaanbod in kaart te brengen, alsook aan kennisdeling te doen tussen collega's (Vocvo, 2023). In dit belangrijke overleg worden de resultaten besproken, expertise uitgewisseld en extremen in scores besproken (Vocvo, 2023).

De conclusies uit deze bespreking vinden hun weg naar de jaarrapportage, dat wordt gedeeld met de leden van de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden en andere belanghebbenden. Hoewel het kwantitatieve aspect wordt versterkt door grafieken in het jaarverslag, ligt de nadruk voornamelijk op de kwalitatieve interpretatie van de data, waardoor een holistisch beeld ontstaat van het onderwijslandschap binnen detentie-instellingen (Vocvo, 2023).

1.4.1.4 Evaluatie naleving Vlaamse leidraad

Een gedegen monitoringssysteem is opgezet om de naleving van de Vlaamse leidraad te waarborgen, gefocust op drie paden: de jaarlijkse verslaggeving door Vocvo, lokaal overleg tussen onderwijscoördinatoren en (onderwijs-)partners en voortdurende opvolging van sectorontwikkelingen. Deze paden zijn ontworpen om zowel de ontwikkeling van het prioritair aanbod als de implementatie van het toetskader te volgen en waar nodig aan te passen.

De evaluatie van het onderwijsaanbod in gevangenissen, in lijn met de Vlaamse leidraad, omvat tegelijkertijd een kritische beoordeling van het beleidsplan. Dit komt vooral tot uiting in de focus op de vijfde strategische doelstelling, gericht op de uitbouw van het onderwijsaanbod. Het evalueren van zowel het onderwijsaanbod als het evalueren van het beleidsplan vloeien naadloos in elkaar over, aangezien beide processen een gemeenschappelijk doel hebben: het optimaliseren van het onderwijs binnen detentie en het waarborgen van een effectief onderwijsbeleid voor gedetineerden.

1.4.2 Evaluatie beleidsplan

De Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden heeft als taak het monitoren en indien nodig bijsturen van de uitvoering van het beleidsplan. Dit omvat enerzijds een tussentijdse monitoring en anderzijds een eindevaluatie van het beleid.

Bij de tussentijdse monitoring worden de uitvoering van de vastgestelde indicatoren en normen geëvalueerd en door Vocvo jaarlijks gerapporteerd, waarbij de focus ligt op het beoordelen van de voortgang van de opdracht van de onderwijscoördinatie in de gevangenissen. Op basis van deze tussentijdse evaluaties wordt bepaald of aanpassingen aan de doelstellingen of acties nodig zijn.

Aan het einde van de beleidsperiode daarentegen wordt de realisatie van de strategische doelstellingen beoordeeld. Hierbij wordt gekeken naar de behaalde *outcomes* en worden factoren geïdentificeerd die deze al dan niet hebben bevorderd. De Stuurgroep beoordeelt of de strategische doelstellingen daadwerkelijk zijn bereikt.

Daarnaast wordt tijdens deze beleidsperiode een impactmeting uitgevoerd voor een van de thema's in het beleidsplan. Hiermee kan worden beoordeeld of de effecten van de

doelstellingen en acties op lange termijn worden gewaarborgd. De Stuurgroep heeft besloten dat de vijfde strategische doelstelling, namelijk 'uitbouw van het onderwijsaanbod' als focusgebied wordt geselecteerd voor deze impactmeting (Vocvo, 2019). Dit masterproefonderzoek vervult dan ook deze voorziene impactmeting.

1.5 Impact en impact meten

Dit hoofdstuk begint met een uiteenzetting van het concept 'impact', gevolgd door hoe impact gemeten wordt. Verder komt aan bod waarom een impactmeting nodig is, waarna dit gespecificeerd wordt voor het onderwijs in de detentiecontext.

1.5.1 Wat is impact?

Er heerst een aanzienlijke conceptuele onduidelijkheid en spraakverwarring omtrent het begrip 'impact'. Dit wordt benadrukt door Depauw et al. (2023), die opmerken dat het vaak niet duidelijk is wat er precies wordt bedoeld met 'impact'.

Impact is het aandeel van de totale effecten die aan de activiteiten van een project of de interventies van een organisatie kunnen toegeschreven worden (Custers et al., 2019; Peeters, 2021). Het gaat dus om veranderingen in de maatschappij die het gevolg zijn van activiteiten. De gevolgen kunnen positief of negatief, direct of indirect en zelfs bedoeld of onbedoeld zijn (Custers et al., 2019). Deze effecten treden op tijdens of na de praktijk en doen zich dus voor bovenop en naast wat sowieso plaatsgevonden zou hebben (De Waele et al., 2022).

Impact is aldus de maatschappelijke of systemische veranderingen die optreden (mede) als gevolg van de resultaten van het opgezette project of van de werking van de organisatie (Custers et al., 2019).

Na deze begripsverduidelijking, rijst echter de vraag hoe je deze veranderingen of effecten kan meten.

1.5.2 Hoe meet je impact?

Bij elke evaluatie van impact staat de centrale vraag "impact van wat, op wat?" centraal (Serrien, 2021). Het is van essentieel belang om de focus van de impactmeting te bepalen door een impactvraag vast te leggen: wat wil je evalueren en voor wie wil je de impact zichtbaar maken? (Custers et al., 2019).

Het meten van impact omvat dan ook zowel kwantitatieve als kwalitatieve benaderingen om de beoogde impact te evalueren. Dit kan een eenmalige activiteit zijn of een integraal onderdeel vormen van impactgericht werken, waarbij de nadruk ligt op het verzamelen en

analyseren van informatie. Impact meten is geen lineair maar een circulair en iteratief proces (Custers et al., 2019).

Via een impactmeting wordt geprobeerd om op een onderbouwde en systematisch manier de gerealiseerde impact van de praktijk in kaart te brengen (De Waele et al., 2022). Waarom een impactmeting echter essentieel is, wordt hieronder beschreven.

1.5.3 Waarom een impactmeting?

Impactmeting is een cruciaal proces binnen organisaties en sociale praktijken, maar het doel ervan blijft vaak onduidelijk. Depauw et al. (2023) stellen de vraag of impactevaluatie dient als een leerinstrument of als een instrument voor verantwoording, en in hoeverre deze twee doelstellingen met elkaar verenigbaar zijn. Peeters (2021) voegt hieraan toe door te vragen of het doel van impactmeting ligt bij rapporteren, leren, of daadwerkelijk bewijzen dat diensten impact hebben. Organisaties voeren vaak impactmetingen uit om te bepalen of ze de juiste dingen doen, of ze deze goed doen in lijn met hun doelstellingen en missie, en om te leren van de resultaten en leerpunten mee te nemen in nieuwe projecten (Serrien, 2021). Vaak wordt daarbij ook gekeken hoe een werking hun efficiëntie en effectiviteit kan opkrikken (Develtere, 2020).

De visie "Not just to prove, but to improve" onderstreept het belang van impactmeting als een proces van continue verbetering (Custers et al., 2019). Het kan dienen voor het verkrijgen van financiering, het vergroten van de globale impact, het intern motiveren van medewerkers en het verkrijgen van inzicht in wat wel en niet werkt (Peeters, 2021).

In de Vlaamse context worden veel organisaties en sociale praktijken gesubsidieerd door de overheid, waardoor hun medewerkers regelmatig verantwoording moeten afleggen over de impact van hun praktijken om aan te tonen welke resultaten worden behaald met publieke middelen (De Waele et al., 2022). Deze evaluatie biedt niet alleen inzicht in de werkzame en minder werkzame elementen van de praktijk, maar ook in de verbreding en verdieping van expertise, en de zichtbaarheid van de meerwaarde van hun praktijk voor stakeholders (De Waele et al., 2022).

Hoewel impactmeting van essentieel belang is, brengt het ook uitdagingen met zich mee. Beleid wordt vaak van bovenaf opgelegd, zonder participatie van de doelgroep. Ook blijven doelstellingen op lange termijn soms te vaag. Organisaties beperken zich daarenboven ook vaak tot het rapporteren van korte termijnprestaties, zonder de diepere impact te onderzoeken (Serrien, 2021). In deze context biedt impactmeting een belangrijke tool om feedback te verzamelen, resultaten op te volgen en de effectiviteit van de praktijk te verbeteren (Onderzoekscentrum Sociale Inclusie, 2016).

1.5.4 Waarom een impactmeting van het onderwijs in detentie?

In de context van detentie wordt onderwijs aangeboden als een cruciaal instrument voor rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden in de samenleving, maar er ontbreekt echter een duidelijk zicht op de werkelijke impact van dit onderwijsaanbod binnen detentie. Het vaststellen van deze impact is essentieel om inzicht te krijgen in de effectiviteit van het huidige onderwijsbeleid en om eventuele aanpassingen en verbeteringen aan te brengen die de re-integratie van gedetineerden kunnen bevorderen (Serrien, 2021). Het evalueren van de bestaande onderwijspraktijken in detentie door middel van een grondige impactmeting met als doel het mogelijk maken van beleidsaanpassingen die de effectiviteit van het onderwijsaanbod kunnen vergroten is een expliciete vraag van Vocvo.

Het huidige beleidsplan voor onderwijs in detentie werd opgesteld zonder directe betrokkenheid van belangrijke stakeholders, zoals gedetineerden en leerkrachten, wat kan leiden tot een kloof tussen de veronderstelde doelstellingen en de werkelijke behoeften en verwachtingen. Dit onderzoek beoogt niet alleen de impact van onderwijs in detentie te meten, maar ook de percepties van verschillende belanghebbenden over de doelstellingen en impact van dit onderwijs te verkennen. Door dit te doen, willen we begrijpen wat de waarde van onderwijs is in een context die vaak als onwaardig wordt beschouwd, en of de huidige doelstellingen van onderwijs binnen detentie overeenkomen met de behoeften en verwachtingen van alle stakeholders.

Het ontbreken van eerdere impactmetingen van onderwijs binnen detentie, gecombineerd met de aanzienlijke investeringen in dit gebied, benadrukt de noodzaak om de effectiviteit van deze inspanningen te evalueren. Door inzicht te krijgen in de impact van onderwijs binnen detentie en de mate waarin deze overeenkomt met de gestelde doelen, kunnen we niet alleen de effectiviteit van het huidige beleid beoordelen, maar ook mogelijke richtingen voor toekomstige verbeteringen identificeren.

2 Probleemstelling

2.1 Onderzoeksvraag

Concreet leidde dit tot volgende onderzoeksvraag:

Wat zijn dynamieken, uitdagingen en effecten van onderwijs in detentie en hoe kan het onderwijs geoptimaliseerd worden om de behoeften van gedetineerden en andere stakeholders beter te dienen?

Deze hoofdvraag wordt verder geconcretiseerd in vijf deelvragen:

1. Wat is de impact van onderwijs op verschillende stakeholders?
2. Wat is het doel van onderwijs in de gevangenis? Waarop wordt de focus gelegd?
3. Wat zijn hefboomen en struikelblokken omtrent onderwijs in de gevangenis?
4. Welke noden en behoeften hebben gedetineerden omtrent onderwijs in de gevangenis? Sluit het huidige aanbod daarop aan?
5. Hoe evalueert men het onderwijs?

De onderzoeker gaat verder in op deze vragen bij de analyse van de onderzoeksresultaten.

3 Onderzoeksopzet

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bevat de methodologie van dit onderzoek. De onderzoeker behandelt in dit hoofdstuk de keuze voor het kwalitatief onderzoek en de onderzoekscontext. Ook wordt de manier waarop de data verzameld werden, beschreven en komt de thematische analyse aan bod.

3.2 Methodologie

3.2.1 Kwalitatief onderzoek

Het opzet van deze impactmeting is om zicht te krijgen op de impact van en op belangrijke stakeholders binnen het onderwijs in detentie. Er wordt gezocht naar beweegredenen, motivaties, belevingen en achterliggende informatie met inzicht in de concrete context. Daarom opteerde de onderzoeker dan ook voor kwalitatief onderzoek om zo de meningen, betekenisverlening en waarde van onderwijs binnen detentie voor verschillende partijen bloot te leggen (Roets & Van Hove, 2014).

Aangezien de gevangenis als specifieke omgeving een grote invloed heeft op het organiseren van onderwijs, wordt de context in dit onderzoek als belangrijke factor gezien. Daarnaast wordt een inductieve benadering gehanteerd, waarbij empirische kennis bottom-up meegenomen wordt (Roets & Van Hove, 2014).

3.2.2 Participanten

In het kader van deze masterproef werden vijf verschillende stakeholdergroepen aangeduid om op die manier een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld te geven vanuit verschillende perspectieven over het onderwijs in detentie. Deze doelgerichte selectie van de steekproef houdt een theoretische sampling in (Coyne, 1997). Volgens Chenitz en Swanson (in, Coyne, 1997) wordt bij theoretische sampling de steekproef niet geselecteerd uit de populatie op basis van bepaalde variabelen voorafgaand aan het onderzoek, maar wordt de aanvankelijke steekproef bepaald om het fenomeen te onderzoeken waar het blijkt te bestaan. De groepen worden dus zodanig gekozen zoals ze nodig zijn (Coyne, 1997).

Een eerste groep binnen de stakeholders van dit onderzoek is de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden. De Stuurgroep bestaat uit volgende organisaties en diensten:

- Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap
- Provinciaal Onderwijs Vlaanderen
- Stedelijk en gemeentelijk onderwijs

- Katholiek Onderwijs Vlaanderen
- Federatie Centra voor Basiseducatie
- Vlaams ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs
- Departement Onderwijs en Vorming
- Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen
- Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
- Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen

Ze hebben als taak de implementatie van de visie en het strategisch beleidsplan voor het onderwijs aan gedetineerden op te volgen en te ondersteunen waar nodig. Verder verlenen ze ook systematisch advies aan en ontvangen gemotiveerde feedback van de raad van bestuur van Vocvo (Vocvo, 2019).

Het team van onderwijscoördinatoren zijn in het kader van deze masterproef een tweede groep van stakeholders. De onderwijscoördinator is binnen een gevangenis het centrale aanspreekpunt in verband met onderwijs en fungeert als operationele uitvoerder van de onderwijscoördinatie (Vocvo, 2019). Zij beheren het reilen en zeilen van het onderwijs binnen de muren en zijn op die manier de belangenbehartiger van het onderwijs binnen detentie.

Verder vormen ook de penitentiair beambten een stakeholdergroep in dit onderzoek. Uit onderzoek blijkt dat penitentiaire bewakingsassistenten immers een belangrijke rol zouden kunnen spelen bij de ondersteuning en begeleiding van gedetineerden (Van de Weygaert & Vander Laenen, 2011).

De leerkrachten vormen de vierde groep stakeholders. Zij worden tewerkgesteld door een CVO (Centrum voor Volwassenenonderwijs) of door Ligo, een centrum voor basiseducatie.

Als vijfde en laatste groep hebben we uiteraard nog de gedetineerden zelf. De gedetineerden die deelnamen aan dit onderzoek verbleven op dat moment in de gevangenis van Wortel, Ruiselede of Leuven-Centraal en namen er deel aan het groepsaanbod.

De rekrutering van de participanten aan dit onderzoek startte in februari 2023. De algemeen coördinator van Vocvo contacteerde alle onderwijscoördinatoren met de vraag of ze het haalbaar zagen binnen 'hun' gevangenis om het onderzoek er te laten doorgaan. De selectie van de gevangenis was niet alleen afhankelijk van de haalbaarheid binnen de gevangenis, maar ook van de toelating van de onderzoeker door de gevangenisdirectie en van het engagement van de bijhorende onderwijscoördinator. Aan de gevangenisdirectie werd een brief per e-mail verstuurd met de nodige informatie van het onderzoek met het oog op het

bekomen van hun goedkeuring voor de uitvoering van het onderzoek (Bijlage 4). Daarna sprak elke onderwijscoördinator op zijn/haar beurt een leerkracht aan en enkele gedetineerden met de vraag of zij wilden meewerken aan dit onderzoek. De participanten werden dus niet op een willekeurige manier gekozen, maar volgens een theoretische sampling (Schwandt, 2001). De selectie van de participanten werd afgerond in april 2023.

Qua onderwijsaanbod in de Vlaamse gevangenissen is er voor de gedetineerden keuze tussen een individueel leertraject of lessen uit het groepsaanbod. Deze masterproef spitst zich toe op dit groepsaanbod. Daarbinnen zijn er vier domeinen: beroepskwalificerend aanbod, tweedekansonderwijs, NT2-aanbod en geletterdheidsaanbod. De onderzoeker heeft bij elk van deze domeinen in het kader van dit onderzoek een les geobserveerd en een interview afgenomen bij een leerkracht die binnen het domein lesgeeft, alsook bij twee (of drie) gedetineerden die binnen het domein les volgen. Verder zijn ook de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden en de onderwijscoördinatoren bevroegd door middel van een groepsinterview. De onderzoeker voerde tenslotte ook een (informeel) gesprek met enkele penitentiaire beampten en voerde een (formeel) interview met één penitentiair beampte uit om ook hun input mee te kunnen nemen in dit onderzoek.

Tabel 1 geeft een overzicht van de verdeling van de participanten die deelnamen aan het onderzoek, alsook op welke wijze data verzameld werd, wat verder wordt beschreven.

Tabel 1: Weergave participanten

Stakeholdergroep	Domein (indien van toepassing)	Dataverzameling	Aantal participanten
Onderwijscoördinatoren		Groepsinterview	6
(Leden van de) Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden		Groepsinterview	5
Penitentiaire Beampten		Interview	1
Leerkrachten	Beroepskwalificerend onderwijs	Interview	1
	Tweedekansonderwijs	Interview	1
	NT2	Interview	1
	Geletterdheidsaanbod	Interview	1
Gedetineerden	Beroepskwalificerend onderwijs	Interview	3
	Tweedekansonderwijs	Interview	2
	NT2	Interview	2
	Geletterdheidsaanbod	Interview	2

3.2.3 Dataverzameling

Voor het onderzoek werd dus gewerkt met semigestructureerde interviews met gedetineerden, leerkrachten en een penitentiair beampte, en semigestructureerde groepsinterviews met

onderwijscoördinatoren en de Stuurgroep. Verder werden deze data ook aangevuld door informatie die de onderzoeker door middel van lesobservaties heeft verzameld. Voor elke groep stakeholders werd een aangepaste interviewleidraad gebruikt, gericht op onderwerpen als impact, noden en behoeften, alsook op hefboomen, struikelblokken en evaluatie (Bijlage 5). Aan de algemeen coördinator van Vocvo werden de meeste interviewleiden op voorhand voorgelegd om de relevantie ervan te waarborgen. De interviews met de gedetineerden en de leerkrachten vonden plaats in de gevangnissen van Leuven-Centraal, Wortel en Ruiselede, variërend in duur van 19 minuten tot 1 uur en 12 minuten. Het interview met de penitentiair beambte werd online gehouden en duurde 30 minuten. De groepsinterviews met de Stuurgroep en met de onderwijscoördinatoren werden respectievelijk gehouden op het kantoor van Vocvo te Mechelen (1 uur en 2 minuten) en tijdens hun tweedaagse in Leuven (1,5 uur). Alle gesprekken werden opgenomen met een voice-recorder voor latere analyse. Tijdens de kwalitatieve interviews nam de onderzoeker de houding van een actieve luisteraar aan, die zich bewust is van de details van wat er gezegd wordt om zo actief in te spelen op de antwoorden van de participanten (Roets & Van Hove, 2014). De datacollectie vond plaats tussen maart 2023 en mei 2023.

3.2.4 Thematische analyse

Een thematische analyse wordt gezien als een descriptieve methode van data-analyse: een analyse van wat er gezegd is en niet van hoe iets gezegd is. De data worden onderzocht met als doel relatief brede thema's te kunnen formuleren die de inhoud van de data samenvatten (Roets & Van Hove, 2014). Een thematische analyse begint met het transcriberen van (elke vorm van) tekstmateriaal (Roets & Van Hove, 2014). De onderzoeker voerde zelf de interviews uit en transcribeerde ook zelf de interviews om op die manier erg vertrouwd te geraken met de data en zo een goede thematische analyse te kunnen uitvoeren (Howitt & Cramer, 2011). De transcripties vonden plaats in de periode van mei 2023 tot en met november 2023.

De feitelijke analyse die daarna door de onderzoeker werd uitgevoerd, is gebaseerd op de zes richtlijnen die Braun en Clarke (2006) beschreven: vertrouwd worden met de verkregen data, initiële codes toekennen, zoeken naar thema's gebaseerd op de initiële codering, de thema's herzien, de thema's definiëren en labelen en tot slot de resultaten rapporteren. Deze zes stappen werden door de onderzoeker doorlopen tussen november 2023 en maart 2024.

3.2.5 Ethische aspecten

Bij het uitvoeren van dit onderzoek was de onderzoeker gebonden aan verschillende ethische aspecten.

Als eerste werd er gebruik gemaakt van een *informed consent* (Bijlage 6). Dit informatie- en toestemmingsformulier biedt bescherming aan zowel de respondent, alsook de onderzoeker omtrent de anonimiteit en verwerking van de interviews, het inzagerecht, het recht om de deelname stop te zetten, enz. (Roets & Van Hove, 2014). Bij een Engelstalige respondent werd er een Engelstalige versie voorgelegd. Alle *informed consents* werden door de onderzoeker bij aanvang van het interview nogmaals mondeling toegelicht.

Daarnaast kan deze steekproef niet worden beschouwd als een gerandomiseerde steekproef. Het staat vast dat andere onderwijscoördinatoren, andere leden van de Stuurgroep, andere leerkrachten, andere penitentiair beambten en andere gedetineerden het onderwijs op verschillende en/of andere manieren ervaren. Het is dan ook onmogelijk om dezelfde uitkomsten te krijgen, mocht men dit onderzoek herhalen, aangezien de input van de participanten context- en tijdsgebonden is.

Dit onderzoek werd afgenomen bij een kleine groep respondenten, die telkens niet-representatief zijn voor de volledige doelgroepen. Aangezien deze studie een kwalitatief onderzoek is, waarin naar betekenisverlening van respondenten wordt gepeild, zijn de kwesties van representativiteit en generaliseerbaarheid niet cruciaal, maar ze gelden wel als beperking voor deze studie (Roets & Van Hove, 2014).

Deze masterproef is echter wel een eerste voorbeeld van een impactmeting van het onderwijs binnen detentie, dat als opstap kan dienen voor verder onderzoek.

3.3 Besluit

In het hoofdstuk 'Bevindingen' worden de resultaten en de daarbij horende thema's van dit onderzoek uitgelegd en geïllustreerd aan de hand van citaten.

4 Bevindingen

4.1 Inleiding

Deze resultatensectie bevat de bevindingen van de thematische analyse van de veertien interviews en de twee groepsinterviews. Deze bevindingen geven een antwoord op de onderzoeksvragen.

4.2 Onderzoekresultaten

4.2.1 Impact van onderwijs op verschillende stakeholders

Uit de antwoorden van de verschillende stakeholders blijkt dat de impact van het onderwijs binnen detentie groot en divers is: het onderwijs heeft niet enkel impact op de gedetineerden, de leerkrachten en alle andere betrokken stakeholders, maar ook op de maatschappij als geheel.

Deze impactmeting is volgens de stakeholders noodzakelijk om de effectiviteit van het onderwijsaanbod te evalueren en het beleid indien nodig aan te passen. Feedback van gedetineerden, leerkrachten en onderwijscoördinatoren is essentieel om te bepalen of de doelstellingen van het onderwijs worden bereikt en of verdere aanpassingen nodig zijn.

4.2.1.1 *Impact op de gedetineerden*

Onderwijs binnen detentieomgevingen heeft een diepgaande impact op gedetineerden zelf, een effect dat door de verschillende stakeholders in dit onderzoek wordt onderstreept. Onderwijs wordt door het merendeel van de stakeholders gezien als een essentieel instrument voor de re-integratie van gedetineerden in de samenleving, doordat het hen nieuwe vaardigheden verschaft en hun kansen op werk vergroot. Bovendien biedt onderwijs een gevoel van zingeving en trots, wat bijdraagt aan hun persoonlijke ontwikkeling.

Het onderwijs dient volgens de leerkrachten ook als een middel om sociale vaardigheden te bevorderen, aangezien gedetineerden samenwerken en omgaan met medegevangenen. De gedetineerden zijn van mening dat onderwijs structuur biedt aan hun dag. Eén van de leerkrachten meent dan weer dat onderwijs de gedetineerden keuzevrijheid geeft, een aspect dat vaak ontbreekt binnen de gevangenis muren. Leerkrachten vervullen hierbij een cruciale rol, niet alleen als onderwijzers, maar ook als mentoren en bronnen van motivatie en inspiratie. De positieve bekrachtiging van leerkrachten kan gedetineerden helpen om zichzelf op een positieve manier te herontdekken en negatieve onderwijservaringen uit het verleden te overstijgen. Aangezien de leerkrachten hen behandelen als 'normale' mensen en 'normale' cursisten, worden ze even niet gereduceerd tot hun label en hun feiten.

“Dat was een heel goede leerkracht en zij was echt heel vriendelijk. [...] Als iemand iets vroeg, dan kon zij volledig aan jou haar aandacht geven. Dat is in zo'n moeilijkheden heel belangrijk; wij zijn mensen. Ja? [...] En wij willen soms ook een knuffel of mooie woorden en in de gevangenis heb je dat niet.” (Gedetineerde NT2 1)

Daarnaast biedt onderwijs gedetineerden de mogelijkheid om te ontsnappen aan de negativiteit van hun situatie en hun verborgen talenten en capaciteiten te ontdekken. Dit draagt bij aan een positieve leerervaring en kan een aanzienlijke impact hebben op hun zelfbeeld en factoren die belangrijk zijn in hun re-integratieproces in de samenleving. Ze tonen dan ook hun dankbaarheid voor de kans om onderwijs te volgen.

“Ze komen in een context waarin ze behandeld worden niet als een probleem, maar waar je een soort normale omgang hebt van iemand die van buitenaf komt en die gewoon 'gewoon' tegen je doet, zoals dat hij doet tegen cursisten ook buiten.” (Onderwijscoördinator 4)

“Ze zitten altijd in een negatieve context, negatieve feiten. We horen heel de dag en heel vaak hoe fout ze dingen doen. [...] Plots zitten ze dan in een les Excel en zijn die eigenlijk bij wijze van spreken 'kinderlijk blij' als die een formule hebben of ... [collega's stemmen in] Dus die leren soms talenten of zaken ontdekken van: 'Ik kan iets.' Ik denk dat wij daar soms meer impact hebben dan wij beseffen bij sommige mannen.” (Onderwijscoördinator 5)

Het merendeel van de leerkrachten benadrukt dat zelfs kleine vooruitgangen in het leerproces een grote impact kunnen hebben op gedetineerden. Het bijwonen van lessen, zelfs met een laag motivatieniveau, draagt bij aan hun persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Het onderwijs richt zich niet alleen op concrete leerdoelen, maar ook op het vergroten van bewustzijn en het versterken van de positie van gedetineerden in de samenleving.

Daarnaast volgen gedetineerden lessen om verschillende redenen, waaronder de volgende: het behalen van certificaten, het verkrijgen van financiële steun, het vergroten van hun kennis en vaardigheden, het verbeteren van hun kansen op re-integratie in de samenleving, het hebben van wat *me-time*, het beter functioneren in de gevangenis zelf, enz. Onderwijs biedt een link met de buitenwereld en helpt bij het ontwikkelen van vaardigheden die van pas komen bij terugkeer naar de maatschappij. Dergelijke vaardigheden die door de leerkrachten en gedetineerden tijdens de interviews aangehaald werden en door de onderzoeker opgemerkt werden tijdens de lesobservaties, zijn: samenwerken, probleemoplossend vermogen, gepast reageren, structuur, discipline, zorg dragen voor materiaal, respect hebben voor elkaar, beter inzicht krijgen op de maatschappelijke situatie en context... Onderwijs spitst zich dus niet enkel

toe op de *hard skills*, maar heeft ook zeker aandacht voor het verbeteren van de *soft skills* van de gedetineerden.

Voor het merendeel van de stakeholders vormt de proclamatie een hoogtepunt van het onderwijsproces, waarbij gedetineerden hun behaalde attesten ontvangen. Dit moment wordt door gedetineerden ervaren als een bron van trots en voldoening, zoals blijkt uit hun verlangen om deze prestaties met hun familie te delen. Deze positieve ervaringen dragen bij aan de maatschappelijke re-integratie van gedetineerden, die volgens de geïnterviewde penitentiair beampte dankzij het onderwijs beter in staat zijn om werk te behouden en de overstap te maken naar een voltijdse job na hun vrijlating.

“We hebben onze proclamatie [...] en dan sta je daar en je mag die attesten uitdelen... Je moet het zien om te geloven, hoe fier – want dat zijn allemaal volwassen mannen, allemaal kleine gangsters bij manier van spreken – maar hoe fier die dan zijn dat zij een attest hebben en dan zeggen die van: “Kunnen we dan niet kopiëren? Want ik zou daar graag naar mijn ouders sturen of naar mijn familie sturen dat ze wel degelijk zien dat ik een keer iets goed gedaan heb, dat ik iets bereikt heb.”” (Penitentiair Beampte)

Penitentiair beampten erkennen ook het kalmerende effect van onderwijs op gedetineerden: gedetineerden die onderwijs volgen zouden over het algemeen rustiger zijn dan gedetineerden die dat niet doen. Verder benadrukte de geïnterviewde penitentiair beampte ook dat gedetineerden die onderwijs volgen het vermogen hebben om voltijdse tewerkstelling vol te houden vanwege de bekendheid met structuur en deeltijdse tijdsbesteding.

De onderwijscoördinatoren zijn ervan overtuigd dat de grootste impact van het onderwijs in detentie zich op het persoonlijk niveau bevindt. Als conclusie vatte één van hen de impact op de gedetineerden samen als volgt:

“Ik denk in lijn met mijn collega's dat de grootste impact van onderwijs op dat persoonlijk niveau en die persoonlijke ontwikkeling zit en minder naar de gevangenis of naar de samenleving toe.” (Onderwijscoördinator 1)

4.2.1.2 *Impact op de leerkrachten*

Het onderwijs binnen detentieomgevingen heeft niet alleen een impact op gedetineerden, maar ook op de leerkrachten die er lesgeven. Voor sommige leerkrachten was de keuze om les te geven in een gevangenis aanvankelijk afschrikwekkend, terwijl anderen het juist beschouwen als een bewuste uitdaging. Uiteindelijk blijkt het onderwijs in de gevangenis echter niet zo sterk af te wijken van het 'reguliere' volwassenenonderwijs, zoals blijkt uit dit citaat.

“Ze hebben mij dat aangeboden, dus ik heb daar niet specifiek voor gekozen, maar ik heb wel direct 'ja' gezegd, omdat dat mij aanspreekt, omdat ik vind dat dat belangrijk is en omdat dat het lesgeven 'on the edge' van... Op de meer avontuurlijke plaatsen, maar zoals je merkt, is het niet zo avontuurlijk.” (Leerkracht Tweedekansonderwijs)

De dankbaarheid van gedetineerden jegens de leerkrachten wordt door de leerkrachten zelf gewaardeerd. Ze beseffen dat niet iedereen openstaat voor deze ervaring, wat hen een zekere voldoening geeft om te blijven lesgeven in de complexe detentiecontext.

Helaas brengt het lesgeven in de gevangenis ook negatieve impact met zich mee voor de leerkrachten. Voorvallen binnen de gevangensmuren laten sporen na, zoals grensoverschrijdend gedrag jegens vrouwelijke leerkrachten en valse beschuldigingen van betrokkenheid bij ontsnappingspogingen. Deze ervaringen kunnen diep ingrijpen bij de betrokken leerkrachten, waarbij één van hen zelfs spreekt over 'detentieschade'.

Ondanks deze uitdagingen blijven de leerkrachten zich inzetten voor het onderwijs binnen detentie, waarbij ze hun positieve invloed op gedetineerden erkennen en trachten te overwinnen wat hen tegenwerkt.

4.2.1.3 Impact op de penitentiair beambten

Penitentiair beambten die tewerkgesteld worden als liaison tussen onderwijs en Justitie voelen dat zij gemakkelijker benaderd worden door de gedetineerden. Aangezien de geïnterviewde penitentiair beampte meent dat zij toegankelijker is, maakt dit voor haar de job 'gemakkelijker' en voor de gedetineerden menselijker: ze wordt minder vaak als 'boeman' gezien. Dat sommige beambten zich specifiek willen inzetten om een meer prominente rol te spelen in het onderwijs binnen de gevangenis, vindt weerklank bij zowel gedetineerden als collega's. Deze inzet bevordert de communicatie en samenwerking tussen onderwijs en Justitie. Tijdens de lesobservaties merkte de onderzoeker echter op dat penitentiair beambten die niet standaard bij het onderwijs betrokken zijn, zelf weinig weten over het georganiseerde onderwijsgebeuren in de gevangenis.

De geïnterviewde penitentiair beampte geeft verder ook aan dat er aanvankelijk een grote weerstand was bij collega's tegen onderwijs: sommige collega's zagen het nut van onderwijs in een penitentiaire instelling, waar mensen volgens hen gewoon hun straf moeten uitzitten, niet in. Deze weerstand neemt volgens de participant geleidelijk aan af, wat wijst op een groeiende acceptatie van het belang van onderwijs binnen de gevangeniscontext.

“Het is daardoor dat ik op een gegeven moment gevraagd heb dat ik met een vaste groep van PBA’s³ het onderwijs kan controleren of regelen. [...] Ik heb die toezegging gekregen, dus ik heb hier wel degelijk enkele PBA’s die er hun schouders mee onder zetten. En dan merk ik wel van: “Inderdaad, voor hen is dat een wijziging als zij op de gang staan, worden zij wel degelijk ook op een andere manier bekeken of aangesproken door de gedetineerden dan daarvoor.” (Penitentiair Beambte)

4.2.1.4 Impact op de onderwijscoördinatoren

De onderwijscoördinatoren geven aan dat het hen aan tijd en middelen ontbreekt om een persoonlijke aanpak in de benadering van het onderwijs in de detentiecontext, die volgens hen wel cruciaal is, te hanteren. Ze menen daarenboven dat het een grote uitdaging blijft om het belang van onderwijs verder aan te kaarten bij alle actoren binnen detentie en te zorgen voor een passend aanbod. Ze gaven tijdens het groepsinterview dan ook aan dat hun beperkte aanwezigheid in de gevangnissen de concrete invulling van het onderwijsgebeuren inperkt.

“Maar dus je aanwezigheid en het fysiek er zitten en mensen aanspreken, dát heeft het meest impact, maar dat maakt het soms lastig... [...] Je kan niet iedereen persoonlijk aanspreken.” (Onderwijscoördinator 4)

4.2.1.5 Impact op de maatschappij

Het onderwijs binnen detentie heeft volgens de Stuurgroep een aanzienlijke impact op de maatschappij door de bijdrage aan de re-integratie van gedetineerden. Het biedt hen de kans om nieuwe vaardigheden te verwerven en zich voor te bereiden op een terugkeer naar de samenleving met meer kansen op werk en stabiliteit na vrijlating.

Bovendien draagt onderwijs bij aan het verminderen van sociale en economische ongelijkheid door gedetineerden uit te rusten met de nodige vaardigheden om een productief leven te leiden. Het economische aspect van onderwijs is volgens een onderwijscoördinator ook van groot belang; gedetineerden kosten de maatschappij aanzienlijk veel geld. Echter, door hen te vormen door middel van onderwijs en hen bij vrijlating aan het werk te helpen, kan de maatschappij aanzienlijke kosten besparen. Deze focus op onderwijs, vanuit een neoliberal perspectief, biedt dus nog een ander voordeel voor onze samenleving.

Kortom heeft het onderwijs binnen detentie niet alleen individuele voordelen voor gedetineerden, maar draagt het ook bij aan een veiligere en rechtvaardigere samenleving als geheel.

³ PBA's = Penitentiaire Beambten

4.2.2 Doel van onderwijs in de gevangenis

Het doel van onderwijs in de gevangenis is veelzijdig en wordt bepaald door verschillende perspectieven en doelgroepen. De participanten vinden het dan ook vanzelfsprekend dat elke groep van stakeholders een ander doel van het onderwijs in detentie voor ogen heeft, zoals onderstaande quote weergeeft. De doelmatigheid van het onderwijsaanbod binnen de gevangeniscontext wordt door een onderwijscoördinator bijvoorbeeld beoordeeld aan de hand van de mate waarin de doelen van de gedetineerden worden bereikt.

“Dat is een persoonlijke vraag: ‘wat is het doel van onderwijs?’” (Lid Stuurgroep 2)

Eén van de belangrijkste doelen is het behalen van kwalificaties, zoals diploma's en certificaten, die gedetineerden beter positioneren op de arbeidsmarkt en hen een gevoel van succes en nuttige tijdsbesteding geven tijdens hun detentieperiode.

“Ik denk dat je onderwijs dan echt moet interpreteren als ‘dat wat kan leiden tot kwalificatie’ en zoiets heb je bijvoorbeeld niet bij welzijn. Maar die kwalificatie gaat wel leiden tot een maatschappelijke relevantie.” (Lid Stuurgroep 2)

Daarnaast is een belangrijk doel het leiden tot tewerkstelling. Die focus is niet alleen alomtegenwoordig in onze samenleving, maar wordt ook door alle stakeholders relevant geacht. De grote focus op die tewerkstelling vormt dan ook een basis in de beleidsdocumenten.

Gedetineerden, leerkrachten en onderwijscoördinatoren wijzen echter wel op het feit dat onderwijs voor veel meer dient dan enkel toeleiden tot tewerkstelling.

“Op zich is dat goed als onderwijs tot jobs leidt, maar onderwijs moet meer zijn dan dat, hé. [...] Ik ben het ermee eens dat het er moet in zitten, maar ik vind dat het de neiging heeft om te eng naar jobcreatie te gaan, volwassenenonderwijs. Dat vind ik jammer.”
(Leerkracht Tweedekansonderwijs)

Leerkrachten kaarten aan dat ze de focus op tewerkstelling soms té groot vinden: hun lesdoelen zijn gericht op solliciteren, een job vinden, een CV opstellen, enz. Ze vragen zich dan ook af waarom onderwijs niet gewoon kan leiden tot een betere persoonlijke ontwikkeling in een bepaalde maatschappelijke context of het ‘vergemakkelijken’ van het dagelijkse leven. De leerkrachten gebruiken dan ook hun eigen discretionaire ruimte om hier ook aandacht voor te hebben.

Leerkrachten melden ook een discrepantie tussen de focus op tewerkstelling binnen het onderwijs in de detentiecontext en dan de eigenlijke tewerkstelling na vrijlating. Ze stellen zich

de vraag: hoeveel gedetineerden die de opleiding tot 'bakker' volgden, zullen buiten ook effectief als bakker aan de slag gaan? Deze mening wordt ook onderstreept door de onderwijscoördinatoren.

"Als ze weten dat ze er buiten iets mee zijn; ook al heb ik vaak de indruk dat er weinig mee wordt gedaan, wat wel jammer is. Maar er zijn er wel die dat echt... naar hier komen, omdat ze weten: "Dat is een knelpuntberoep. Ik kan daar buiten mee verder.""
(Leerkracht Beroepsonderwijs)

*"Hoeveel bakkers vanuit bakkerij hebben daar iets aan gehad? Ik heb die vraag letterlijk van *naam* gekregen van Cellmade... "Leg mij eens cijfers voor van hoeveel mensen na detentie iets doen met hun beroepsopleiding." Waarop ik zei: "*naam*, die cijfers heb ik niet..." [...] Het is ook niet wat je studeert, dat dat per se is wat je wordt. Het is de vorming die telt en de beroepsvorming daarna." (Onderwijscoördinator 5)*

4.2.2.1 Voor de gedetineerden

Gedetineerden hebben verschillende redenen om lessen te volgen tijdens hun verblijf in de gevangenis, wat een belangrijk aspect van hun dagelijkse routine en persoonlijke ontwikkeling vormt.

De lessen fungeren eerst en vooral als een vorm van bezigheidstherapie, waarbij gedetineerden hun tijd productief kunnen besteden en zich kunnen bezighouden met leerzame activiteiten. Voor sommige gedetineerden is het volgen van lessen een manier om uit hun gevangenis te zijn en tijd door te brengen in een andere omgeving. Dit kan een welkome afleiding zijn van de monotone gevangenisomgeving. Bovendien bieden de lessen gedetineerden een welkom rustmoment en een kans voor zelfstudie, waarbij ze tijd kunnen nemen voor zichzelf en hun gedachten kunnen ordenen.

"En dat is denk ik wel de hoofdmotivatie: iets nuttig doen met je tijd. [...] Ik denk dat de hoofdmotivatie is: "Ik wil hier niet afgestompt worden en hier binnen tien jaar [...] buitenwandelen als een zombie." Dat is, denk ik, hun hoofdstimulans." (Leerkracht Tweedekansonderwijs)

"Bakkersopleiding, eerlijk gezegd om mijn voormiddag in te vullen, omdat ik 's morgens vroeg wakker ben en dan duurt de voormiddag veel te lang. Nu zijn mijn dagen gevuld, plus je bent ook bezig." (Gedetineerde Beroepsonderwijs 2)

Het volgen van lessen stelt gedetineerden in staat om hun kennis op te frissen en nieuwe vaardigheden te leren, wat hun zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde kan vergroten. Dit draagt bij aan hun gevoel van vooruitgang en persoonlijke groei, wat belangrijk is voor hun re-

integratieproces. Gedetineerden kaarten aan dat zij vooral geïnteresseerd zijn in lessen waar ze buiten iets mee zijn. Dit kunnen enerzijds beroepsopleidingen zijn, maar anderzijds worden ook cursussen zoals VCA⁴, rijbewijs, ‘op vrije voeten’, agressiebeheersing, EHBO, enz. als nuttig bevonden.

“Eerst en vooral EHBO. Ik zou zo graag EHBO doen, maar dat is redelijk duur naar het schijnt en ik krijg het hier niet. [...] Ieder jaar een EHBO-cursus, daar kan iedereen weg mee.” (Gedetineerde Geletterdheidsaanbod 2)

Sommige gedetineerden streven naar het behalen van een diploma, afhankelijk van hun persoonlijke doelen en capaciteiten. Het behalen van een diploma kan voor hen een bewijs zijn van hun prestaties en een stimulans om verder te gaan.

Voor anderen dient het volgen van lessen als een voorbereiding op hun vrijlating. Ze erkennen de noodzaak om bij te blijven met de snel veranderende maatschappij en willen hun detentieperiode zo productief mogelijk gebruiken om zich voor te bereiden op hun terugkeer naar de samenleving. Bovendien kan het volgen van onderwijs een positief effect hebben voor gedetineerden in het kader van een eventuele beperkte detentie, elektronisch toezicht of voorwaardelijke invrijheidsstelling.

“Voor de SURB is dat heel belangrijk, eigenlijk. [...] Moest ik nog van vandaag op morgen zeggen van: “Foert! Ik stop ermee; ik doe dat niet meer”, dan gaat de SURB zeggen: “Hij kan het hier al niet volhouden. Laat staan dat hij het buiten zal volhouden.” Dus ik moet wel doorzetten.” (Gedetineerde Beroepsonderwijs 1)

Een andere reden is discipline. Het bijwonen van lessen vereist discipline en toewijding, waardoor gedetineerden waardevolle vaardigheden kunnen opbouwen die hen kunnen helpen bij hun re-integratie in de samenleving. Daarnaast bieden de lessen een structuur aan de dag van gedetineerden. Het volgen van een vast lesrooster helpt hen om een routine te behouden en discipline aan te leren, zoals het op tijd opstaan en zich houden aan een vast schema.

Voor sommige gedetineerden is de vergoeding ook een doel om onderwijs te volgen. Door de kleine mogelijkheid tot tewerkstelling in detentie wordt onderwijs vaak gezien als een ‘tussenfase’ en een andere mogelijkheid om wat geld te verdienen. Volgens verschillende stakeholders werkt de vergoeding motiverend, maar is het te weinig.

“Het zou meer mogen zijn, want op zich Justitie zegt van: “Onderwijs is ook een vorm van tewerkstelling”, omdat we ze uit hun cel krijgen maar zij worden veel minder betaald

⁴ de Veiligheid, gezondheid en milieu Checklist Aannemers (VCA)

dan iemand die gaat werken. Terwijl dat ze op dat moment terug leren leren.”
(Penitentiair Beambte)

Tot slot bieden de lessen gedetineerden de mogelijkheid om mensen van andere secties te ontmoeten en hun sociale kring binnen de gevangenis uit te breiden. Uit de lesobservaties bleek dat het samen koffie drinken en roken bijdraagt aan hun gevoel van verbondenheid en sociale integratie.

4.2.2.2 Voor de leerkrachten

Voor leerkrachten in de gevangenis is het doel van onderwijs om gedetineerden iets bij te leren in hun eigen vakgebied, hen te helpen hun eigenwaarde terug te vinden d.m.v. positieve leerervaringen en hen voor te bereiden op hun re-integratie in de maatschappij. Dit omvat ook het aanleren van sociale vaardigheden en het bevorderen van begrip en samenhang binnen de groep.

“Ja, dat kan je zo breed zien als je wil: mensen verder brengen. Een aanbod bieden op vragen die zij hebben om zich verder te kunnen ontwikkelen, zich beter te kunnen integreren, misschien ook ooit beter terug in de maatschappij te kunnen integreren.”
(Leerkracht NT2)

“En dan nog een derde, wat hier wel nog van belang zou kunnen zijn en specifiek is, is het eigenbeeld. Veel mensen lopen hier met een negatief eigenbeeld. [...] Je probeert daar wat aan te werken, zodat ze terug bevestiging krijgen van: "Je bent een persoon zoals iedereen en je doet het hier goed.”” (Leerkracht Tweedekansonderwijs)

4.2.2.3 Voor de overheid

Vanuit het perspectief van de overheid wordt onderwijs in de gevangenis gezien als een manier om gedetineerden toe te leiden naar de arbeidsmarkt en de maatschappelijke relevantie te behouden. Dit vertaalt zich vaak naar een sterke focus op certificering en tewerkstelling. Echter benadrukken zowel de leerkrachten als de onderwijscoördinatoren dat onderwijs meer moet zijn dan alleen voorbereiding op werk, maar ook persoonlijke ontwikkeling en sociale integratie moet omvatten.

“We werken in een context waar de mensen zo snel mogelijk naar die arbeidsmarkt moeten gaan. Terwijl voor mij is doelmatig werken: iemand laten ontwikkelen, zodat die persoon ontdekt wie hij is en iets aangaat wat bij hem past, waardoor dat veel efficiënter – als we denken in termen van efficiëntie – dan ook niet te hervallen of toch meer houvast te hebben.” (Onderwijscoördinator 5)

“Ik denk ook dat er nog een enorme focus is op dat gecertificeerd aanbod.”
(Onderwijscoördinator 6)

4.2.2.4 Doelmatig onderwijs in het beleid

Volgens de geïnterviewde onderwijscoördinatoren zijn de doelstellingen uit de Vlaamse leidraad, hoewel nuttig en relevant omdat ze effectief de problemen aanpakken, vaak vaag geformuleerd. Echter verduidelijken de onderliggende acties, volgens hen, wel de intentie achter deze doelen.

Er wordt door hen ook gediscussieerd over de rol van de Vlaamse leidraad binnen dit kader. Sommigen stellen dat deze leidraad eerder als middel dan als doel moet worden beschouwd, omdat het risico bestaat dat het als een keurslijf wordt gezien in plaats van een richtlijn.

“Als je dit nu leest en je leest echt kritisch, dan lees je vooral: “We moeten die Vlaamse leidraad halen.” Alsof die Vlaamse leidraad de Heilige Graal is. Die moet. Terwijl dat in mijn ogen... niet de letter is, maar eerder de geest die je moet nastreven. [...] Er moet marge blijven om ook aanbod te ontwikkelen en uw noden te lezen, uw context te lezen, waardoor er misschien een heel ander aanbod héél belangrijk is voor jouw gedetineerden, voor jouw context, voor jouw gevangenis.” (Onderwijscoördinator 5)

“Dat is technisch hoe dat dat soort documenten opgesteld... [...] Het risico daaraan is dat het een afvinklijst wordt. Ik heb opgeschreven “leidraad als oké, maar mag geen keurslijf zijn”. Het moet geëvalueerd worden. [...] En dat is altijd het risico met dit soort documenten: dat mensen die er verder vanaf zitten, beslissen van: “Het wordt een soort Heilige Graal.” Of: “Dit wordt het doel.” Maar dat is niet het doel. Het doel is... goed onderwijs waar je impact hebt op mensen, op individuen, op structuren... en niet een document waar je dingen afvinkt.” (Onderwijscoördinator 4)

Bovenstaande citaten benadrukken ook het belang van het evalueren en herzien van de leidraad. Dit is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat deze blijft voldoen aan de behoeften van de gedetineerden en de maatschappij, en niet gereduceerd wordt tot een afvinklijst zonder echte impact op het onderwijsproces.

“In mijn ogen is dat niet echt een checklist, maar zo eerder af en toe zo een checkpoint. [...] Zo eerder wat zaken in vraag stellen en jezelf op lijn houden met uw andere gevangenis en het algemene parcours, want [...] het parcours is het parcours, hé. [...] Je kan niet plots ineens ... alles over boord gooien, hé. Er is wel effectief iets bindends aan ook.” (Onderwijscoördinator 5)

Daarnaast wordt geopperd om de doelen van de Vlaamse leidraad af te stemmen op zowel de behoeften van de doelgroep als de maatschappelijke relevantie. Dit impliceert een zorgvuldige afweging tussen wat de samenleving verwacht en wat de gedetineerden nodig hebben in het belang van hun re-integratieproces.

“In sé verwijst dat terug naar de prioriteiten uit de Vlaamse leidraad, hé. [...] Maar dan is de vraag: ‘wat schuilt er achter die prioriteiten van de Vlaamse leidraad?’ En dat is een moeilijke vraag. Ik denk dat dat zeker ook te maken heeft met de behoefte van de doelgroep. [...] Maar zeker ook naar maatschappelijke relevantie. [...] Waar je merkt dat het niet-prioritaire aanbod in de Vlaamse leidraad, dat zijn vooral opleidingen die persoonlijk voor mensen wel interessant kunnen zijn, maar die weinig maatschappelijke relevantie hebben.” (Lid Stuurgroep 3)

“Het is die afweging tussen wat de samenleving wil en wat de gedetineerde wil.” (Lid Stuurgroep 4)

Verder wordt opgemerkt dat de recente invoering van een beheersovereenkomst mogelijk het belang van een apart beleidsplan vermindert. Hoewel dit zekerheid biedt voor de continuïteit van Vocvo als inrichtende organisatie, is het belangrijk dat deze overeenkomst niet leidt tot stagnatie of gebrek aan focus op verbetering en ontwikkeling.

Ten slotte wordt benadrukt dat meetbaarheid van doelen essentieel is voor validatie, maar dat dit afhankelijk is van de mate waarin de doelen aansluiten bij maatschappelijke relevantie en de behoeften van de gedetineerden. Verder wijst dit op het belang van een flexibele en dynamische aanpak binnen het onderwijsaanbod in de gevangenis, gericht op het behalen van meetbare resultaten die daadwerkelijk impact hebben op de levens van gedetineerden en op de samenleving als geheel.

4.2.3 Noden en behoeften van gedetineerden omtrent onderwijs in de gevangenis

Er zijn, volgens een geïnterviewde stakeholder, twee belangrijke aspecten om het onderwijsaanbod in gevangenissen effectief te laten aansluiten: inhoudelijk en organisatorisch. Inhoudelijk moet er rekening worden gehouden met de behoeften en interesses van de gedetineerden, terwijl organisatorisch moet worden gepland hoe het onderwijs binnen de gevangeniscontext wordt geïmplementeerd.

De noden en behoeften van gedetineerden worden op verschillende manieren opgevangen: leerkrachten en onderwijscoördinatoren krijgen mondelinge feedback van gedetineerden, penitentiair beambten vangen in de wandelgangen zaken op en geven dit door, enz. Er heerst op dat vlak dus voornamelijk een mondelinge cultuur in de gevangenis.

4.2.3.1 Inhoudelijk aspect

In termen van inhoudelijk aansluiten is het essentieel om te begrijpen wat gedetineerden nodig hebben en waar ze in geïnteresseerd zijn. Dit omvat zowel de vakken die worden aangeboden als de benadering van het lesgeven. Er moet op hun noden en behoeften ingespeeld worden om een relevant en stimulerend curriculum te bieden.

Binnen het onderwijsaanbod is er vraag naar meer en andere beroepsopleidingen die aansluiten bij de persoonlijke interesses en eerdere (beroeps-)ervaringen van gedetineerden, zoals bijvoorbeeld lassen, automechanica, elektriciteit, houtbewerking, vloerwerk... Sommige van deze opleidingen worden reeds georganiseerd in de gevangeniscontext, maar dit is niet in elke gevangenis het geval. Een link met hiaten op de arbeidsmarkt wordt hierbij als pluspunt gezien door de gedetineerden. Het verkrijgen van certificaten zoals een VCA of rijbewijs kan ook gunstig zijn voor toekomstige tewerkstelling en kan zelfs leiden tot strafvermindering.

“Als er hier nu bijvoorbeeld een opleiding was tot automechaniciën, dan had ik me direct ingeschreven. Maar ik denk niet dat hier plaats is voor een atelier met auto's en zo, totaal niet. Daarom fietsenatelier.” (Gedetineerde Beroepsonderwijs 3)

“Omdat we hier vooral 's avonds veel beroepsgerichte opleidingen aanbieden komen er ook veel echt met een doel. [...] Bijvoorbeeld voor VCA is er een certificaat gekoppeld aan hetgeen dat ze doen, dus dat is tien jaar geldig. Er zijn veel mannen die in technische beroepen werken en waar dat interessant is en die dat zeker meedoen.” (Leerkracht Geletterdheidsaanbod)

Anderzijds is er bij de gedetineerden ook een vraag naar meer theoretische vakken zoals wiskunde, economie, bedrijfsbeheer, boekhouden, enz., maar ook vooral talen. Momenteel komen enkele van deze vakken aan bod binnen het tweedekansonderwijs, maar kunnen die (in theorie) niet gevolgd worden door gedetineerden die hun secundair diploma hebben. Het taalonderwijs is daardoor erg beperkt binnen de detentiecontext: enkel binnen het tweedekansonderwijs of het NT2-onderwijs zijn er mogelijkheden. Het voorbeeld van de vraag naar Spaanse en Nederlandse lessen voor Nederlandstaligen komt dan ook bij verschillende stakeholders naar voren.

“Als ik groot mag dromen, dan zou ik - wat moet ik zeggen? [...] De beurs, de banken... [...] Bedrijfsbeheer zou ik echt wel doen.” (Gedetineerde Beroepsonderwijs 2)

Een specifieke uitdaging is het gebrek aan groepsaanbod voor hoogopgeleiden. Onderwijs kan echter een cruciale rol spelen bij het herstellen van zelfwaarde en zelfvertrouwen bij gedetineerden, wat kan leiden tot persoonlijke groei en re-integratie. Differentiatie is hierbij

enorm belangrijk, aangezien gedetineerden op verschillende niveaus kunnen functioneren, verschillende behoeften hebben, op verschillende momenten kunnen instappen...

“Aan de ene kant 'sociaal', maar aan de andere kant 'ontoereikend' en 'te laag'. Ik kan aan niets deelnemen; ik ben hooggeschoold. [...] Of het is LIO, hé. [...] Maar in het groepsaanbod kan ik eigenlijk zeer weinig doen.” (Onderwijscoördinator 4)

Gedetineerden, leerkrachten en onderwijscoördinatoren kaarten daarnaast ook het belang van ICT-vaardigheden aan met het oog op het kunnen functioneren in de maatschappij na vrijlating. Vele gedetineerden komen gedurende lange tijd niet in aanraking met technologie en lopen daardoor een serieuze achterstand op. Onderwijs lijkt dan ook de perfecte plaats om in te spelen op deze behoefte.

“Ik was wel al een tijdje eruit. [...] Ik kwam niet met de computer in aanraking. Dus dat was terug beginnen zoeken van: "Hoe zit dat hier in elkaar?" [lacht] [...] "Hoe start ik een computer op?"” (Gedetineerde Geletterdheidsaanbod 1)

Daarenboven wordt de gevangenisomgeving niet als stimulerend ervaren, wat de behoefte aan zinvolle bezigheden benadrukt. Werkgelegenheid binnen de gevangenis is beperkt, waardoor onderwijs vaak de belangrijkste stimulans is voor gedetineerden om hun tijd zinvol te besteden en zichzelf te ontwikkelen.

“Ik denk dat vele mensen het gevoel hebben dat ze hier te weinig prikkels hebben en dat ze dus aan het 'afstompen' zijn. De gevangenis is géén stimulerende omgeving. [...] Sommigen leggen zich daarbij neer en anderen zeggen: "Dit kan ik mezelf niet aandoen.”(Leerkracht Tweedekansonderwijs)

De groep anderstaligen in de gevangenis ervaart een extra behoefte aan onderwijs, omdat ze het Nederlands enerzijds nodig hebben om te kunnen ‘overleven’ in de gevangenis en anderzijds om deel te kunnen nemen aan ander aanbod, zoals sport en cultuur.

“Dus zij kiezen eigenlijk uit dezelfde redenen als iemand buiten de gevangensmuren: om zich beter te kunnen ontwikkelen persoonlijk, om verder te geraken, om ook stappen te ondernemen tot een zekere integratie ofwel hier in de gevangenis, want dat is ook niet zo evident voor hen: mensen die praktisch geen Nederlands spreken hebben het hier in deze instelling heel moeilijk om hun weg te vinden.” (Leerkracht NT2)

Leerkrachten kaarten verder ook aan dat het moeilijk is om een evenwicht te vinden tussen het inspelen op de behoeften van gedetineerden en het pure lesgeven. Een leerkracht kaartte dan ook aan dat ze dit voor zichzelf moet afblokken, omdat gedetineerden niet enkel vragen

om bijvoorbeeld vacatures bij de VDAB op te zoeken, maar ook vragen om sigaretten of andere zaken van 'buiten' mee te brengen, wat natuurlijk verboden is.

4.2.3.2 Organisatorisch aspect

Organisatorisch moet het onderwijsaanbod worden afgestemd op de mogelijkheden en beperkingen van de gevangenisomgeving. Dit omvat overwegingen zoals het gebruik van digitale leermiddelen, de beschikbaarheid van klaslokalen en nodige materialen, en hoe het onderwijs past binnen de dagplanning van de gevangenis.

Echter, het veranderen van het onderwijsaanbod in gevangenis om (beter) te voldoen aan deze noden en behoeften is geen eenvoudige taak vanwege de verschillende stakeholders met elk hun eigen belangen. Deze belangen, waaronder die van lokale onderwijspartners, die van gevangenisdirecties alsook de ministeriële verwachtingen, kunnen tegenstrijdig zijn, waardoor het moeilijk is om op alle behoeften in te spelen. Dit vereist het maken van keuzes en compromissen.

Het is duidelijk dat er een nauwe samenwerking nodig is tussen verschillende belanghebbenden, waaronder gevangenisautoriteiten, onderwijsinstellingen en lokale partners om het onderwijsaanbod in gevangenis effectief te laten aansluiten op de behoeften van gedetineerden en hun kansen op re-integratie te vergroten.

4.2.4 Hefbomen en struikelblokken omtrent onderwijs in de gevangenis

In het gevangenisonderwijs zijn zowel hefboomen als struikelblokken te vinden die van invloed zijn op de educatieve ervaring van gedetineerden en andere stakeholders. Deze factoren variëren van de beschikbaarheid van educatieve programma's tot de complexe gevangeniscontext en de uitdagingen van re-integratie na detentie.

4.2.4.1 Struikelblokken

4.2.4.1.1 Onderwijsaanbod

Het onderwijsaanbod in gevangenis wordt gekenmerkt door verschillende struikelblokken. Een van de problemen is de variabiliteit van het aanbod tussen gevangenis, wat kan leiden tot inconsistente educatieve ervaringen voor gedetineerden.

“Dus dat wil zeggen: 'Iemand gaat naar Hasselt en we horen of zien niets, want we krijgen geen info.' Dat hangt niet samen, daar zit geen structuur in. [...] In Brugge is het een CVO dat beslist: 'Wij doen dat.', in Mechelen iets anders... Er is geen structuur.”
(Leerkracht Tweedekansonderwijs)

Bovendien leiden capaciteitsbeperkingen tot grote wachtlijsten en de uitsluiting van gemotiveerde individuen.

“Ideaal zou zijn dat men iedereen elke dag uit zijn cel krijgt. En dan hebben wij wel degelijk te weinig werk, maar ook te weinig onderwijs.” (Penitentiair Beambte)

Daarnaast sluit het beschikbare onderwijsaanbod niet altijd aan bij de interesses, het niveau of de behoeften van gedetineerden, waardoor ze mogelijk niet (meer) gemotiveerd zijn om deel te nemen. Dit kan leiden tot een gebrek aan betrokkenheid en de uiteindelijke uitval van gedetineerden uit educatieve programma's.

Gedetineerden kaarten dan ook aan dat er veel aanbod is in de gevangenis; er is sport, cultuur, onderwijs, sessies vanuit de psychosociale dienst... Hierdoor verliezen ze het overzicht van wie in aanmerking komt voor welk aanbod. Een andere moeilijkheid die zij aankaarten, is het kiezen van een cursus op basis van een folder. Wanneer ze de cursus kiezen, blijkt dit dan soms toch niet te zijn wat zij voor ogen hadden. Op die manier ontstaat er ook uitval en kunnen die plaatsen niet meer ingenomen worden door een andere enthousiaste cursist. Uit de verschillende lesobservaties blijkt dan ook dat er altijd minder aanwezige gedetineerden waren in de lessen dan wat qua maximale capaciteit mogelijk is.

Volgens de geïnterviewde beroepsleerkracht wordt er vaak niets gedaan met de opleiding, zoals eerder aangehaald. Ze worden dan opgeleid tot schilder of bakker, maar gaan na hun vrijlating niet aan de slag met die job. De leerkrachten zijn zich bewust van deze tendens en vinden dit uiteraard spijtig.

4.2.4.1.2 Gevangeniscontext

Het dagelijkse leven in de gevangenis brengt een drempel met zich mee voor gedetineerden. Ze worden geconfronteerd met vroeg opstaan voor de lessen of moeten (in Ruislede) een volledige dag gaan werken om daarna nog les te volgen. In combinatie met een slechte nachtrust door de overvolle cellen of andere leefpatronen van hun celgenoten is het voor de gedetineerden die onderwijs volgen vaak moeilijk om gemotiveerd te blijven en zich te concentreren op hun educatieve doelen. Bovendien zijn gedetineerden, volgens een geïnterviewde leerkracht, niet altijd gemotiveerd om theoretische lessen te volgen en geven ze de voorkeur aan praktisch werk met hun handen.

De gevangenscultuur en de mentaliteit van het justitiepersoneel vormen een struikelblok voor het onderwijs binnen de gevangensmuren en verschilt volgens de gedetineerden ook sterk van gevangenis tot gevangenis. Hoewel er zeker mensen met goede intenties zijn, worden gedetineerden geconfronteerd met verschillende obstakels die hun leerproces bemoeilijken,

zoals bijvoorbeeld stakingen, die het onderwijsproces verstoren en de algehele sfeer binnen de gevangenis beïnvloeden. Daarnaast duurt alles lang in de gevangenis, waardoor leerkrachten hun bestellingen voor lesmateriaal ver op voorhand moeten doorgeven.

De digitalisering van het onderwijs wordt door alle stakeholders als noodzakelijk beschouwd. Tijdens de lesobservaties bleek ook dat de gedetineerden momenteel afhankelijk zijn van offline materialen en beperkte toegang tot internet, wat het leerproces belemmert. Het beperkte internet en het gebrek aan digitale bronnen wordt door het onderwijspersoneel als frustrerend ervaren en maakt het lastig om kwalitatief onderwijs te bieden.

“Ik denk dat digitalisering wel iets is dat zeker moet meegenomen worden, want hoe het er nu allemaal aan toe gaat, dat alles offline gehaald wordt en je steekt daar zo veel tijd in. Er moet daar toch een efficiëntere manier zijn om daar mee om te gaan?” (Lid Stuurgroep 2)

“Maar ik vind onderwijs zonder internet in deze tijden, is echt verschrikkelijk moeilijk. Dat is echt frustrerend. [...] Ik bedoel onderwijs zonder internet, is ondenkbaar. [...] We zijn verplicht om ICT te geven. In het programma zit ICT, maar zonder internet? [...] Dat is niet bijna, maar helemaal absurd. Hetzelfde met die wetenschap, hé. Bronnenonderzoek maar dat kan je toch niet doen uit een bibliotheek met boeken van de jaren '80? [...] En dat is ook niet echt bronnenonderzoek als er maar één boek over een bepaald thema is, hé. Dat is een groot probleem voor ons.” (Leerkracht Tweedekansonderwijs)

“Maar eigenlijk zou het heel handig mocht iedereen op een beperkt aantal websites kunnen, dat je kan doorgeven. [...] Er zijn wel mogelijkheden, denk ik, om dat ... in beperkte mate toe te laten, waardoor de lessen ook vlotter kunnen verlopen. [...] Omdat ze niet allemaal die oefeningen kunnen maken, maak ik dan screenshots en zet ik dat op elke computer, waardoor dat ze eigenlijk toch de dingen van internet hebben, maar dat is een gigantisch werk.” (Leerkracht Geletterdheidsaanbod)

Daarnaast zijn ook de persoonlijke omstandigheden van gedetineerden een drempel om onderwijs te volgen. Enerzijds kunnen ze de les niet bijwonen als ze verwacht worden bij de dokter, de psychosociale dienst of voor de rechtbank moeten verschijnen. Anderzijds hebben ze ook vaak zaken aan hun hoofd of hebben ze slecht nieuws gekregen en is het volgen van onderwijs moeilijk.

Een bijkomend obstakel is de veiligheid: alle aspecten van het onderwijs moeten haalbaar zijn binnen de strikte veiligheidsvoorschriften van de gevangenisomgeving.

Ten slotte kunnen transfers of vrijlatingen het onderwijsproces onderbreken, vooral als gedetineerden hun certificaat of diploma nog niet behaald hebben.

De onderwijscoördinatoren vatten deze drempels onder het woord 'infrastructuur'.

“Maar dat is echt in de heel brede zin van het woord. Ik denk dat bepaalde gevangenissen gewoon... zowel fysiek als in het dagschema niet de mogelijkheid hebben om... om uit te breiden, om bij in te plannen... [...] Maar eigenlijk ... zijn er zo veel dingen die voor ons een struikelblok zijn, waar we eigenlijk zelf geen impact op hebben. [collega's stemmen in] (Onderwijscoördinator 3)

Kortom, om het onderwijs binnen gevangenissen te verbeteren, moeten er veranderingen worden aangebracht in de gevangencultuur, de toegang tot digitale bronnen worden verbeterd en moet er meer aandacht worden besteed aan de individuele behoeften en omstandigheden van gedetineerden.

4.2.4.1.3 Concurrentie met tewerkstelling in detentie

De concurrentie met werken in detentie vormt een aanzienlijke uitdaging voor het gevangenisonderwijs. Gedetineerden worden geconfronteerd met verschillende obstakels bij het deelnemen aan educatieve programma's, met name vanwege de aantrekkelijkheid van werk en de beperkingen die dat met zich meebrengt. Ten eerste is het loon dat gedetineerden verdienen bij het volgen van onderwijs vaak ontoereikend voor hun vaste kosten in de gevangenis (bv. kantine, telefonie, onderhouden van familie...), waardoor ze worden aangetrokken tot werk als manier om financiële middelen te verwerven. Bovendien blijkt het moeilijk te zijn om werk en opleiding te combineren, behalve in gevallen zoals in Ruiselede, waar dit wel kan, maar een uitdagende en vermoeiende taak is.

Helaas wordt onderwijs door gedetineerden te vaak als een tussenschakel in afwachting van werkgelegenheid gezien, vooral omdat er soms lange wachtlijsten zijn voor beschikbare banen. Sommige gevangenissen bouwden echter wel een buffer in: in situaties waarbij gedetineerden daadwerkelijk werk vinden, kunnen ze hun plaats op de wachtlijst van het werkhuis behouden en eerst hun onderwijstraject afwerken.

“Het wordt soms te veel gezien, spijtig genoeg, als het een tussenschakel: “Voordat ik kan gaan werken, ga ik eerst onderwijs volgen.”” (Penitentiair Beambte)

4.2.4.1.4 Verschillende bevoegdheden = verschillende prioriteiten

Omwille van het onderscheid tussen de bevoegdheden waarbij onderwijs Vlaamse materie is, terwijl Justitie federale materie is, brengt dit uiteraard ook heel wat moeilijkheden met zich mee.

“Dat merk ik ook in de zaken waar wij rond samenwerken, dat we daar vaak op botsen. Zo de verschillende bevoegdheden: het federale en het Vlaamse. Je botst echt op zaken die dan niet binnen jouw bevoegdheden behoren of waar je zelf geen impact op hebt of niks aan kan veranderen. Dat maakt wel dat zaken moeilijker te realiseren zijn.”
(Lid Stuurgroep 1)

“We werken nu al lang in de gevangenis samen in die structuur van Vlaams en federaal en daar wordt heel veel energie in gestoken om die samenwerking met die verschillende niveaus goed te laten lopen, maar dat blijft toch wel ergens een moeilijkheid. Het blijft zo dat je daar met andere finaliteiten, andere visies zit. [...] Ik denk eigenlijk dat dat echt een structureel probleem is voor de samenwerking in de gevangenis.” (Lid Stuurgroep 3)

Daarenboven hebben de onderwijscoördinatoren het gevoel dat zij hun werk ‘mogen’ komen doen in de gevangenis. Ze spreken over een ‘wij-zijverhaal’ ten opzichte van Justitie of zelfs een ‘gedoogbeleid’ van het onderwijs. Dit leidt bij verschillende onderwijscoördinatoren dan ook tot de zingevingsvraag van hun job.

“Wat voor mij een heel hard struikelblok blijft, is zo het wij-zijverhaal. Wij zijn géén onderdeel van Justitie. Wij zijn zo toegelaten van ons job daar te komen doen vanuit die Vlaamse overheid. [...] Je ziet soms mensen in uw onderwijs zo'n progressie maken en er is niemand die eens denkt als iemand op transfer gaat van: "Oei, was die aan iets bezig?" Plots is die man weg en dat was dan klaar... [...] Dan heb ik wel zo van de zingevingsvraag: "Wat doe ik hier eigenlijk?"” (Onderwijscoördinator 5)

Toch proberen de onderwijscoördinatoren hun discretionaire ruimte te gebruiken om kwalitatief onderwijs uiteen te zetten en daarbij toch te voldoen aan de voorschriften van het beleid.

“Maar het moet u ook de mogelijkheid geven om dit te blijven in vraag stellen. [...] Wij zijn geen pure instrumenten. [...] Als alles in functie van re-integratie en tewerkstelling staat, dan zijn we niet goed bezig. Het moet voortvloeien uit persoonlijke ontwikkeling, dat mensen sterker worden. [...] Als jij zegt tegen iemand die anders nooit komt en hij is zes keer in de les: "Gij zijt goe bezig, gast!" Dat heeft vaak meer effect dan... een hele hoop papieren. [collega's stemmen in]” (Onderwijscoördinator 4)

4.2.4.1.5 Sociale drempels

Sociale drempels binnen het gevangenisonderwijs kunnen aanzienlijke obstakels vormen voor het leerproces van gedetineerden. Een van de belangrijkste uitdagingen is de stigmatisering die gedetineerden ervaren door hun medegevangenen: onderwijs wordt als ‘niet cool’

bestempeld. Deze stigmatisering ontstaat door de aanwezigheid van lage geletterdheid en een beperkte scholingsgraad onder gedetineerden. Dit kan gedetineerden die proberen deel te nemen aan educatieve programma's tegenhouden.

"Zoals van fietsen wordt ook gezegd van: "Dat zijn de mensen met een beetje achterstand." Wordt er gezegd op de wandeling, versta je? Maar daar veeg ik mijn voeten aan." (Gedetineerde Beroepsonderwijs 1)

Daarnaast kunnen medegedetineerden zelf ook een belemmerende factor vormen voor het onderwijsproces. Het uitdagende gedrag van sommige gedetineerden kan leiden tot wrijving en spanningen in de les, waarbij conflicten tussen gedetineerden vaak met uitdagend gedrag worden beantwoord. Gedetineerden geven aan dat leerkrachten soms te weinig kordaat optreden tegen storend gedrag, waardoor de kwaliteit van de leeromgeving wordt aangetast.

Het sociale aspect van detentie kan ook zowel positieve als negatieve invloeden hebben op het gevangenisonderwijs. Terwijl sommige gedetineerden te maken krijgen met kleine conflicten en uitdagingen in hun omgang met medegevangenen, ervaren anderen juist een sterke behoefte aan sociale contacten en ondersteuning. Het vermogen om hiermee om te gaan en een evenwicht te vinden tussen het sociale aspect van detentie en het educatieve proces kan een cruciale rol spelen in het succes van het gevangenisonderwijs en de rehabilitatie van gedetineerden.

4.2.4.1.6 Wie wordt niet bereikt?

Er zijn verschillende doelgroepen binnen het gevangenisonderwijs die niet (altijd adequaat) worden bereikt, wat diverse redenen kan hebben.

Een eerste groep die vaak niet wordt bereikt zijn gedetineerden die veroordeeld zijn voor zedenfeiten of gedetineerden die laaggeletterd zijn. Deze gedetineerden durven vaak niet deel te nemen aan educatieve programma's vanwege schaamte of een gevoel van ontoereikendheid.

Daarnaast is het moeilijk om anderstalige gedetineerden te bereiken, vooral bij het reguliere onderwijsaanbod dat niet specifiek gericht is op NT2. Deze gedetineerden kunnen het gevoel hebben dat ze geen onderwijs kunnen volgen vanwege de taalbarrière. Zij hebben daarenboven vaak ook minder financiële steun van buitenaf en zijn dus afhankelijker van werk om in hun basisbehoeften te voorzien. Dit kan leiden tot conflicten tussen het volgen van onderwijs en het verrichten van arbeid, aangezien zij de financiële middelen nodig hebben die werk oplevert.

“Maar daar merk je inderdaad [...] de zeer grote complexiteit van die doelgroep, want daar merk je nog meer dan bij Nederlandstaligen bijvoorbeeld, wat dat de impact van werken is op deelnemen aan... Want vaak hebben zij minder back-up van familie die financieel bijspringt om kantine te kopen, tv te betalen... Dus voor hen is werk bijvoorbeeld veel, véél meer (noodzakelijk) dan anderen nog.” (Onderwijscoördinator 4)

Een andere groep die vaak niet wordt bereikt, zijn gedetineerden die al een secundair diploma hebben behaald, maar die niet voldoen aan de specifieke eisen voor programma's zoals TKO of geen aansluiting vinden binnen het aangeboden beroepsonderwijs. Hooggeschoolden kunnen bijvoorbeeld moeilijkheden ondervinden bij het vinden van passende educatieve programma's binnen het groepsaanbod in de gevangenis. Zij kunnen echter wel doorverwezen worden naar alternatieve trajecten zoals het LIO-project of de Examencommissie.

Er zijn ook gedetineerden die niet deelnemen aan onderwijs omdat ze worden beschouwd als 'lui' of omdat ze financieel worden gesteund van buitenaf, waardoor ze geen financiële prikkel hebben om deel te nemen aan educatieve activiteiten.

Het is belangrijk om na te denken over manieren om deze moeilijk te bereiken doelgroepen te activeren en te betrekken bij educatieve programma's, aangezien zij vaak geen toegang hebben tot de voordelen van onderwijs binnen de gevangensmuren.

“Daar heb ik echt te weinig zicht op van “Hoe... Wat vinden zij een drempel?” [...] Het probleem is ook: voor de mensen die hier zijn, is die drempel weggewerkt. De andere mensen, daar heb ik geen contact mee.” (Leerkracht NT2)

““Hoeveel mensen in die gevangenis worden nu door onderwijs bereikt?” [...] Dat ook en even goed van: “Oké, je had twintig man NT2-ers in die cursus; keigoed. Tien man studeert er af; keigoed. Maar hoe komt het - eigenlijk heb je een grote gevangenis; je hebt er 150 niet bereikt. Hoe kunnen we die dan activeren?”” (Onderwijscoördinator 5)

4.2.4.2 Negatieve effecten door onderwijs?

De vraag: “Kunnen gedetineerden ‘slechter’ worden door het volgen van onderwijs?” zette verschillende stakeholders aan het denken. Het algemene besluit van leerkrachten, onderwijscoördinatoren en penitentiair beambten was: neen. Volgens hen heeft het onderwijs voornamelijk een positieve impact. Toch zijn er twee belangrijke kanttekeningen die moeten worden gemaakt volgens de participanten.

Allereerst komen gedetineerden soms naar het onderwijs voor redenen die niet in lijn zijn met de intenties van het beleid. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer gedetineerden worden

aangetrokken door een jonge vrouwelijke leerkracht, de vergoeding voor hen de enige motivatiebron is of wanneer ze in de les elkaar aanzetten tot negatief gedrag om zo een bepaalde hiërarchie in te stellen.

Ten tweede kunnen gedetineerden ook opnieuw een negatieve leerervaring hebben als ze falen in hun onderwijsinspanningen. Veel van de gedetineerden hadden het tijdens hun jeugd vaak moeilijk op school en liepen zo negatieve ervaringen op. Leerkrachten zijn zich hier zeer bewust van en proberen ervoor te zorgen dat gedetineerden geen negatieve gevoelens overhouden aan hun educatieve ervaring binnen de detentiecontext. Ze tonen dan ook begrip voor de uitdagingen waarmee gedetineerden worden geconfronteerd. De onderzoeker bemerkte dan ook deze waakzaamheid van de leerkrachten voor het vermijden van die negatieve leerervaringen tijdens de lessen. Transparante communicatie over de haalbaarheid van het onderwijsprogramma ten opzichte van de gedetineerde is volgens de leerkrachten dan ook cruciaal.

Ondanks deze potentiële hindernissen benadrukken de participanten dat onderwijs, of het nu formeel of informeel is, over het algemeen positieve effecten heeft, ook in een gevangenisomgeving.

4.2.4.3 Hefbomen

4.2.4.3.1 Erkenning van vooruitgang

Eerst en vooral moet er opgemerkt worden dat er de laatste jaren aanzienlijke inspanningen geleverd op verschillende fronten binnen het gevangenisonderwijs. Het is essentieel om de vooruitgang en inspanningen die reeds geboekt zijn in het gevangenisonderwijs te erkennen. Er is een opmerkelijke samenwerking ontstaan tussen onderwijsinstellingen en justitiële actoren, wat het onderwijs enkel ten goede komt. Dit omvat het aanmoedigen van samenwerkingen, het benadrukken van positieve resultaten en het waarderen van het werk van onderwijspersoneel en betrokken instanties. Het is van essentieel belang om de stappen die al zijn gezet te erkennen en te waarderen en die positieve evolutie verder te zetten om ook de uitdagingen die er nu nog zijn aan te pakken.

“Ik ga daar nog aan toevoegen [...] gewoon goed kijken naar wat daarvoor al gebeurd is. Want als we kijken naar samenwerking met Justitie; er is al héél véél, hé. Maar we zijn er nog niet. Ik vind dat dat ook wel ergens moet erkend worden, wat er wél al allemaal gebeurd is.” (Lid Stuurgroep 4)

4.2.4.3.2 Samenwerking

Samenwerking tussen verschillende actoren, zoals justitiële instanties en onderwijsorganisaties, kan ook een hefboom vormen voor verbetering van het gevangenisonderwijs. Door gezamenlijke inspanningen kunnen obstakels worden overwonnen en kunnen nieuwe mogelijkheden worden gecreëerd om educatieve kansen te bieden aan gedetineerden.

“Ik zie ook de samenwerking met de justitiële actoren staan rond de punten die je net opsomt, is bijvoorbeeld Vocvo in onze werkgroep digitalisering betrokken. [...] Ik denk algemeen dat er op meer en meer thema's die onderwijs omvatten maar ook overstijgen, een samenwerking is die beter en beter loopt ondanks de factoren die net benoemd zijn.” (Lid Stuurgroep 5)

4.2.4.3.3 Onderwijspersoneel

De rol van leerkrachten binnen het gevangenisonderwijs is van onschatbare waarde, zoals blijkt uit verschillende aspecten die door deelnemers aan het onderzoek worden benadrukt. Leerkrachten worden geprezen om hun respectvolle benadering van gedetineerden en worden gezien als motivatiebronnen om naar de les te komen. Ze creëren een positieve sfeer, stimuleren engagement en volharding en zijn uiterst flexibel in het omgaan met de uitdagingen van het gevangenisonderwijs.

Bovendien maken zowel leerkrachten als onderwijscoördinatoren gebruik van hun discretionaire ruimte om binnen het systeem mogelijkheden te creëren voor gedetineerden om onderwijs te volgen. Dit vereist een zekere mate van flexibiliteit en enthousiasme, waarbij individuele personen worden gezien als de hefboom voor positieve verandering, terwijl het systeem vaak als struikelblok wordt ervaren.

“De hefboom is eigenlijk de personen en het struikelblok zijn de systemen, want het zijn ... Het individuele directielid, het individuele PSD, de individuele man van het werkhuis, die zegt: "Ja, maar had jij vandaag geen examen? Jij moet vandaag hier niet zijn. Jij moet ..." [collega's stemmen in] Of: "Moet jij niet naar de les?" [...] Maar het zijn wel die personen die vaak het verschil maken.” (Onderwijscoördinator 4)

Het belang van enthousiasme en passie wordt benadrukt, zowel bij het lesgeven als bij het faciliteren van onderwijs binnen de gevangenismuren. Zowel leerkrachten als onderwijscoördinatoren spelen een cruciale rol in het enthousiasmeren van gedetineerden voor onderwijs, en het overbrengen van het belang van educatie in hun situatie. Onderwijscoördinatoren proberen ook hun enthousiasme voor en het belang van onderwijs

over te brengen naar de justitiële actoren binnen de gevangenis, zoals bijvoorbeeld penitentiair beambten en gevangenisdirectie.

“Ik denk dat dat het belang van hoe graag of hoe enthousiast dat mensen zijn ook gewoon... Je moet dat écht willen in een gevangenis werken, in een gevangenis lesgeven, in een gevangenis rondlopen en...” (Onderwijscoördinator 3)

Daarnaast wordt opgemerkt dat penitentiaire beambten die verantwoordelijk zijn voor het educatieve aspect een positieve invloed kunnen hebben op andere beambten binnen de gevangenis. Een betrokken beampte kan deuren openen en gemakkelijker zorgen voor de nodige ondersteuning en faciliteiten voor educatieve programma's binnen het gevangeniswezen.

“In Brugge hebben wij vaste beambten, die in het educatief staan. Als je een beampte hebt die helemaal mee is in je aanbod, dat is [...] een weg naar de andere beambten. [...] Dus ik ben altijd heel blij als er een betrokken beampte is, want die opent... Justitie een beetje.” (Onderwijscoördinator 6)

4.2.4.3.4 Verschillende motivatiebronnen

Familie, kinderen en het netwerk buiten de gevangenis worden vaak genoemd als belangrijke motivatiebronnen voor gedetineerden om deel te nemen aan educatieve programma's binnen de gevangensmuren. Hoewel gedetineerden het soms moeilijk vinden om zelf de motivatie op te brengen om aan onderwijs deel te nemen, kunnen ze gemotiveerd worden door het verlangen om iets positiefs te bereiken voor hun familie, kinderen en mensen in hun sociale netwerk buiten de gevangenis. Deze externe factoren kunnen dienen als krachtige drijfveren om deel te nemen aan educatieve activiteiten en om zichzelf te verbeteren, zelfs in moeilijke omstandigheden zoals detentie.

4.2.4.3.5 Vlaamse leidraad als basis

De Vlaamse leidraad wordt op verschillende niveaus gedragen en kan indien nodig worden gebruikt als een instrument om druk uit te oefenen op zowel scholen als Justitie. Deze leidraad biedt richtlijnen voor het onderwijs in detentie en fungeert als een referentiekader voor de betrokken partijen. Door de leidraad te benutten, kunnen instanties en belanghebbenden binnen het onderwijssysteem en het gevangeniswezen gestimuleerd worden om de kwaliteit van het onderwijs voor gedetineerden te blijven verbeteren en de toegang tot educatieve programma's te vergroten.

Kortom, het gevangenisonderwijs kent zowel uitdagingen als mogelijkheden. Door samen te werken, het onderwijspersoneel te ondersteunen en de obstakels aan te pakken, kunnen gedetineerden effectief worden voorbereid op het re-integratieproces in de maatschappij na detentie.

4.2.5 Evaluatie van het onderwijs

De evaluatie van het onderwijsaanbod voor gedetineerden is een complex proces dat gekenmerkt wordt door diverse feedbackmechanismen en uitdagingen. Momenteel ontbreekt een gestandaardiseerde, formele evaluatie van het onderwijsaanbod bij de gedetineerden, waardoor men voornamelijk leunt op informele input van verschillende partners zoals leerkrachten, penitentiaire beambten en onderwijscoördinatoren, evenals op het persoonlijke buikgevoel.

Gedetineerden geven zelf aan dat mondelinge evaluaties hun voorkeur geniet om de drempel van schriftelijke feedback te verlagen. Volgens een onderwijscoördinator brengt dit echter een minder anonieme aanpak met zich mee, wat mogelijk sociaal wenselijke antwoorden kan bevorderen.

Hoewel er vroeger een papieren evaluatie werd ingevuld door de gedetineerden, werd dit afgeschaft, wat mogelijk leidt tot een gebrek aan specifieke feedback voor leerkrachten. Vocvo stuurde dan bijvoorbeeld een algemene conclusie over alle beroepsopleidingen, maar de leerkrachten kregen dus geen specifieke feedback op hun cursus wat voor hen wel een gemis is. Deze evaluatieformulieren leidden tot een structurele analyse, waarbij ze dan via grafieken de kwantitatieve gegevens konden afleiden.

Verschillende redenen hebben geleid tot het afschaffen van deze schriftelijke evaluatiepraktijk. Eerst en vooral kaarten de onderwijscoördinatoren aan dat de gegevens geen tot weinig relevante informatie bevatten.

“De cursistenbenadering hebben we afgeschaft, omdat we zagen dat we daar eigenlijk zeer weinig tot niets uithaalden. [...] Nee, de helft zegt: “Het is goed.” Een kwart zegt: “Het gaat te traag.” en een kwart zegt: “Het gaat te snel.”” (Onderwijscoördinator 4)

Daarnaast is het gebrek aan uniformiteit in de registratie van aanwezigheden en het uitvalpercentage een andere beperking. De moeilijkheid in het bijhouden van gegevens is de manier waarop ze geregistreerd worden. Vroeger was dit verplicht, omdat de financiering daarvan afhing. Nu is dit echter niet meer zo. Dit resulteert in niet-representatieve kwantitatieve gegevens.

In 2022 stelde Vocvo echter wel een evaluatie-instrument op waarbij ze op een kwantitatieve manier kunnen zien welk aanbod er momenteel is. Een inhoudelijke evaluatie van het aanbod komt niet in de tool voor. Onderwijscoördinatoren vrezen echter dat er aan deze kwantitatieve gegevens zware gevolgen zullen gekoppeld worden, zoals het stopzetten van cursussen met een hoog uitvalpercentage. Ze brengen dan ook onder de aandacht dat er telkens een zeer belangrijke kanttekening moet gemaakt worden bij die kwantitatieve gegevens.

“Belangrijk vind ik data en wel gegevens verzamelen, maar dan de uitleg ernaast: “Hoe komt het nu dat dat wel of niet doorgedaan is of gestegen of gezakt?”, want soms heb je verandering in je context, druk op lokalen - het kan vanalles zijn.”
(Onderwijscoördinator 4)

“Want daar zit je heel vaak met een soort schisma. Het is niet omdat een groep maar vijf mensen heeft, dat die misschien niet even waardevol is of veel waardevoller dan een groep waar er vijftien in zitten. [...] De impact op één individu kan veel belangrijker zijn dan “we gaan iets niet meer inrichten omdat we ‘maar’ vijf personen bereiken”... Misschien is dat even waardevol?” (Onderwijscoördinator 4)

Zowel onderwijscoördinatoren als leerkrachten merken op dat problemen zoals uitval niet uniek zijn voor de gevangeniscontext, maar ook elders voorkomen in het volwassenenonderwijs. De onderwijscoördinatoren wijzen dan ook vooral op het belang van de persoonlijke betekenisverlening van de gedetineerden bij de cursussen.

De Stuurgroep die belast is met het goedkeuren van het voorgestelde onderwijsaanbod voor het volgende schooljaar, staat niet rechtstreeks in contact met gedetineerden. Feedback wordt eerder verzameld via tussenpersonen, zoals de onderwijscoördinatoren van Vocvo, die de behoeften van gedetineerden in kaart brengen en het aanbod daarop afstemmen.

“Daarvoor zijn er toch net de partners, zoals Vocvo, die dan net die opdracht hebben om ervoor te zorgen dat die behoeften in kaart worden gebracht en dat dan het aanbod daarop wordt afgestemd?” (Lid Stuurgroep 1)

Het bijhouden van gegevens en het evalueren van de impact van onderwijs na vrijlating of overplaatsing van gedetineerden blijkt ook een uitdaging te zijn. Dit resulteert in een gebrek aan informatie over de langetermijneffecten van onderwijs voor gedetineerden, zoals vermeld in de quote: *“Dat is voor mij nog een moeilijk punt van: ‘Wat is de impact als de mensen hier weggaan?’ Daar hebben wij geen informatie over.”* (Onderwijscoördinator 5)

Onderwijscoördinatoren geven echter wel aan dat zij op één of andere manier een bepaalde evaluatie voor zichzelf bijhouden.

“Op zich denk ik dat iedereen altijd wel een beetje evalueert. [...] Je doet dat automatisch. Je hebt altijd een bepaalde maatstaf van: “Oké, goed, hoeveel opkomst was er bij het begin? Hoeveel opkomst was er bij het einde? Hoe komt dat dat er deze keer weinig opkomst was? [...] Of hadden we heel veel transfers bijvoorbeeld gehad?” [...] En dan ook bijvoorbeeld van: “Oei, we hebben al van in het begin een slechte opkomst. Ligt het aan mijn flyers? Ligt het aan bepaalde afspraken? Val ik samen met een wandeling?” [...] Dus je doet dat altijd wel ergens en je neemt dat wel wat op, maar ik snap ook dat wij daar nog niet au fond heel veel tijd insteken, omdat heel veel van de zaken waar je op botst, opnieuw niet in jouw handen liggen.” (Onderwijscoördinator 5)

Zij kaarten verder ook aan dat er door de overheid voornamelijk op bovenlokaal niveau wordt gekeken naar deze cijfers voor alle gevangenissen in Vlaanderen en Brussel. Het belang van een lokale evaluatie om de nood aan eventuele veranderingen in de ‘eigen’ gevangenis te staven, wordt daarom ook door deze stakeholder aangekaart:

“Als we dan tóch beginnen met evalueren, dat we daar misschien zaken daaruit moeten kunnen halen, waardoor we lokaal in onze eigen context al eens iets kunnen aankaarten dat onderbouwd is. In plaats van overal weer op de grote dingen te mikken, dat het misschien handiger is van: “Aha, wij zijn inderdaad... 40% valt uit en [...] de helft van die 40% liever... die gaan naar het werkhuis.” Moeten wij dan misschien eens niet lokaal in onze gevangenissen eens niet ter sprake brengen van: “Oei, die concurrentie werkhuis staat hier nu op papier. Wat gaan wij daaraan doen?” En misschien is het heel duidelijk en interessant om naar het werkhuis te gaan en kunnen wij afspraken maken om eerst trajecten af te ronden. [...] Om dan zo misschien tot lokaal heel kleinschalig al goede nuttige oplossingen te halen.” (Onderwijscoördinator 5)

Bovendien wordt er gewezen op het belang van het verkrijgen van feedback van ex-gedetineerden, die mogelijk minder sociaal wenselijke antwoorden geven en daardoor waardevolle inzichten kunnen bieden, zoals gesuggereerd in de quote: *“Vaak denk ik: ‘Je zou ex-gedetineerden vooral moeten kunnen eens bevragen.’ Omdat iemand die nog in het systeem zit, die geeft toch een ander antwoord vaak, dan iemand die er niet meer in zit.” (Onderwijscoördinator 4)*

Tijdens het groepsinterview met de onderwijscoördinatoren rees dan ook de vraag of zo’n uniforme, structurele evaluatietool aangewezen was. Ze gaven aan dat dit enkel handig zou zijn als de tool in elke gevangenis gebruikt zou worden, niet veel tijd in beslag zou nemen,

maar toch een hoog rendement zou hebben. Een kritische participant wees echter wel op de moeilijkheid van evalueren: wat willen we dan precies evalueren?

“Wat versta je onder evalueren? Is het louter zo veel mannen kwamen naar de cursus, zo veel deden er mee en vonden het leuk en zo veel vielen er af? Of willen we ook evalueren: komen de juiste mannen naar de cursus? En wat is dan 'juist'? Moeten we dan de toeleiding ook in vraag stellen? Maar even goed de uitstroom van: "Oké, zo veel mannen zijn uitgestroomd." Doen we daar nu iets verder mee? [...] En dan nog veel straffer en gaan we helemaal niet in beeld kunnen brengen: wat als die vrijkomen? Hoeveel bakkers vanuit bakkerij hebben daar iets aan gehad?” (Onderwijscoördinator 5)

In het licht van deze uitdagingen wordt de behoefte aan en de vraag naar gestandaardiseerde evaluatieprocessen, verbeterde gegevensverzameling en een diepgaander begrip van de langetermijneffecten van onderwijs voor gedetineerden benadrukt.

5 Reflectie en discussie

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bevat een reflectie en discussie over de bevonden resultaten, gekoppeld aan literatuur. Verder worden enkele beperkingen van dit onderzoek beschreven. Als laatste onderdeel van dit hoofdstuk geeft de onderzoeker ook nog enkele aanbevelingen voor eventueel vervolgonderzoek, voor de praktijk en voor het beleid.

5.2 Bespreking van de onderzoeksresultaten

Deze kwalitatieve impactmeting die door de onderzoeker op vraag van Vocvo werd uitgevoerd, is cruciaal om inzicht te krijgen in de heersende dynamieken, de uitdagingen en de effectiviteit van het huidige onderwijsbeleid en om op die manier mogelijke aanpassingen en verbeteringen toe te passen die kunnen bijdragen aan de re-integratie van gedetineerden en hun verdere persoonlijke ontwikkeling. Met dit onderzoek wordt de waarde van het onderwijs in de Vlaamse gevangenissen nagegaan en wordt bestudeerd of de huidige doelstellingen van dit onderwijs binnen detentie overeenkomen met de behoeften en verwachtingen van de verschillende betrokken stakeholders. Aangezien er geen eerdere impactmetingen van het onderwijs binnen de detentiecontext werden uitgevoerd en toch veel middelen in dit gebied worden geïnvesteerd, is het interessant om de effectiviteit van de inspanningen te evalueren.

5.2.1 Wat is de impact van onderwijs op verschillende stakeholders?

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat de impact van het onderwijs in detentie voor alle stakeholders variabel is: niet alleen de impact zelf, maar ook de definitie van 'impact' verschilt. Volgens Custers en collega's (2019) omvat impact veranderingen in de maatschappij als gevolg van activiteiten, met zowel positieve als negatieve, directe of indirecte, bedoelde of onbedoelde gevolgen. Hoewel het beleidsplan (Vocvo, 2019) stelt dat het onderwijs in detentie impact heeft op de gedetineerden en op de maatschappij, blijkt uit het onderzoek dat het ook effect heeft op andere partijen, zoals de leerkrachten, de onderwijscoördinatoren en zelfs de penitentiaire beampten. Aangezien onderwijs verschillende belanghebbenden beïnvloedt, is het van belang dat die impact gemeten wordt en daarbij alle stakeholders betrokken worden.

De onderzoeksresultaten tonen aan dat het onderwijs in detentie een bredere impact heeft dan wat beschreven staat in het beleid (Vocvo, 2019): het biedt gedetineerden keuzemogelijkheden, verbetert hun zelfbeeld, vergroot hun sociale vaardigheden, enz. De impact voor gedetineerden ligt dus ook voornamelijk op het persoonlijk niveau.

5.2.2 Wat is het doel van onderwijs in de gevangenis? Waarop wordt de focus gelegd?

Uit de onderzoeksresultaten blijkt een aanzienlijke kloof tussen de doelstellingen die door het beleid vooropgesteld worden en de doelstellingen van de verschillende stakeholders (Vocvo, 2019). Hoewel het beleid een helder beeld heeft van wat 'doelmatig onderwijs' inhoudt, verschillen de doelen van onderwijs voor de bevroegde stakeholders (Vocvo, 2019). Het beleidsplan benadrukt twee belangrijke doelen: enerzijds het bevorderen van tewerkstellingskansen, en anderzijds het verminderen van recidive (Vocvo, 2019). Momenteel lijkt het behalen van kwalificaties, diploma's en certificaten een belangrijk doel van het onderwijs te zijn, terwijl ze eigenlijk zouden moeten ingezet worden als een middel tot re-integratie (Beane, 2010). Voor gedetineerden ligt het doel van onderwijs echter bij zaken als productief bezig zijn, tijd zinvol besteden, discipline aanleren, (financiële) beloningen ontvangen, sociale interactie, enz. Leerkrachten streven daarentegen naar het overdragen van vakinhoudelijke kennis aan gedetineerden, het verbeteren van hun zelfbeeld en het aanleren van sociale vaardigheden.

De doelen die in het beleid worden gesteld voor detentie-onderwijs zouden impact moeten hebben op zowel gedetineerden als de samenleving (Vocvo, 2019). Daarom is er weinig ruimte voor "niet-prioritair aanbod" in gevangenissen, omdat dit enkel persoonlijk relevant wordt geacht en geen maatschappelijke relevantie heeft. De Vlaamse leidraad en het beleidsplan benadrukken sterk het belang van de 'maatschappelijke relevantie' van het onderwijs binnen detentie om de investeringen in het onderwijs te rechtvaardigen, omdat onderwijs volgens het beleid de re-integratie- en tewerkstellingskansen van gedetineerden vergroot (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021; Vocvo, 2019). Door de onderzoeker en enkele stakeholders werd deze kwestie echter kritisch benaderd: dient onderwijs niet voor veel meer dan enkel relevant zijn voor de maatschappij, waarmee tewerkstelling bedoeld wordt? Enkele voorbeelden van mogelijke doelen van onderwijs die niet noodzakelijk maatschappelijk relevant zijn, zoals door sommige participanten genoemd werden, zijn bijvoorbeeld de persoonlijke ontwikkeling van gedetineerden, het hebben van een positieve ondervinding en het vergemakkelijken van het dagelijkse leven (binnen de gevangenis). Dit roept de vraag op wat onder 'doelmatig onderwijs' valt en wie bepaalt wat 'doelmatig onderwijs' precies inhoudt, alsook wie kan en mag bepalen wat men ziet onder 'prioritair' en 'niet-prioritair' aanbod, waarvan dat laatste mogelijks meer aanleunt bij de noden en behoeften van de gedetineerden.

Een tweede discrepantie valt op tussen de sterke nadruk op tewerkstelling binnen het detentie-onderwijs en het daadwerkelijke gebruik van de verworven kwalificaties buiten de gevangenis. Uit de interviews blijkt dat veel gedetineerden niets doen met de specifieke opleiding en het

behaalde diploma tijdens hun detentieperiode. Volgens de wenselijke preventie in de Vlaamse leidraad wordt de warme overdracht naar verder onderwijs of tewerkstelling na de detentieperiode hoog in het vaandel gedragen, maar dus in de praktijk vaak niet gerealiseerd (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Gedetineerden geven dikwijls als reden hiervoor de noodzaak om snel geld te verdienen om te 'overleven' of om financiële steun aan het gezin te bieden, waardoor ze bereid zijn om eender welke job te accepteren.

Bovendien benadrukken onderwijscoördinatoren en leerkrachten de behoefte aan flexibiliteit om het onderwijs beter af te stemmen op de lokale context, met zijn eigen specifieke behoeften en mogelijkheden. Gedetineerden wijzen echter op verschillen in het onderwijsaanbod tussen gevangenissen, wat voor hen een duidelijk obstakel vormt. Om hieraan tegemoet te komen, zou het mogelijk moeten zijn voor gedetineerden om naar een andere gevangenis overgeplaatst te worden om het gewenste onderwijstraject te volgen, zoals vermeld staat in het beleidsplan. In de praktijk is dit helaas zelden mogelijk (Vocvo, 2019).

5.2.3 Welke noden en behoeften hebben gedetineerden omtrent onderwijs in de gevangenis? Sluit het huidige aanbod daarop aan?

In de missie van Vocvo staat dat zij instaan voor het organiseren van het onderwijs dat afgestemd is op de noden en behoeften van gedetineerden. Dit wordt verder uitgewerkt in de visie van Vocvo, waarin wordt gesteld: "Bij het uitbouwen van onderwijsaanbod wordt er maximaal rekening gehouden met de noden en behoeften van de gedetineerdenpopulatie." (Vocvo, 2019).

De behoeften die tijdens de interviews door gedetineerden zijn benoemd, kunnen worden onderverdeeld in twee categorieën: inhoudelijk en organisatorisch.

Op inhoudelijk vlak is er een duidelijke vraag naar de verbetering van ICT-vaardigheden, wat ook wordt benadrukt in de Vlaamse leidraad, waarin wordt verwezen naar de noodzaak van 21^e-eeuwse vaardigheden (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). De mogelijkheid om deze ICT-vaardigheden verder te ontwikkelen onderstreept opnieuw het belang van de verdere digitalisering in de gevangenissen, zoals aangekaart wordt in het beleidsplan (Vocvo, 2019).

Volgens de betrokken stakeholders moet er binnen het onderwijs speciale aandacht zijn voor het aanbieden van onderwijs voor hoogopgeleiden, aangezien zij weinig aansluiting vinden binnen het groepsaanbod, en voor anderstalige gedetineerden. De focus op anderstaligen wordt expliciet genoemd in de 5^e strategische doelstelling van het beleidsplan, met name in de vierde en vijfde operationele doelstelling (Vocvo, 2019). Aandacht voor hoogopgeleiden binnen

het groepsaanbod van detentie-onderwijs zou in een volgend beleidsplan kunnen opgenomen worden.

Verder benadrukt de wenselijke preventie binnen de Vlaamse leidraad de penitentiaire instelling als een krachtige leeromgeving (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Dit wordt echter niet door alle stakeholders op dezelfde manier ervaren. Gedetineerden willen onderwijs volgen om een zinvolle bezigheid te hebben, maar worden vaak belemmerd door de context van de gevangenis.

Op organisatorisch vlak is er vanuit verschillende stakeholders behoefte aan afstemming van het onderwijs op de specifieke context van detentie. Bij het uitbouwen van het onderwijsaanbod moet volgens de integrale aanpak van de wenselijke preventie aandacht zijn voor de context waarin gedetineerden zich bevinden (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Ondanks deze overeenstemming tussen de Vlaamse leidraad en de praktijk, moet er toch aandacht zijn voor het feit dat het organiseren van onderwijs nog altijd mogelijk moet blijven (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Aangezien onderwijs zich bijvoorbeeld moet aanpassen binnen de dagplanning die binnen een gevangenis geldt, verkleint dit de mogelijkheden om onderwijs te organiseren.

Het bestaande onderwijsaanbod kan zowel op inhoudelijk als organisatorisch vlak herzien worden om beter aan te sluiten bij de noden en behoeften van gedetineerden. Echter, het is essentieel om de vraag te stellen in hoeverre het mogelijk is om in te spelen op deze behoeften binnen een strafrechtelijke context. Dit komt mede door de diversiteit binnen de gedetineerdenpopulatie, waarbij verschillende achtergronden, ervaringen en leerbehoeften aanwezig zijn. Het is vrijwel onmogelijk om aan de specifieke noden en behoeften van alle gedetineerden tegemoet te komen. Daarnaast moet ook de vraag gesteld worden hoe wenselijk het is om op die noden en behoeften in te spelen, gezien de context van detentie en de doelstellingen van het strafrechtelijk systeem.

5.2.4 Wat zijn hefboomen en struikelblokken omtrent onderwijs in de gevangenis?

Het onderwijs in de gevangenis brengt zowel hefboomen als struikelblokken met zich mee. Een eerste struikelblok betreft het onderwijsaanbod zelf, waarbij de variatie qua aanbod tussen de verschillende gevangenissen als belemmerend wordt ervaren door de gedetineerden. De Vlaamse leidraad vermijdt echter bewust het voorschrijven van specifieke educatieve programma's vanwege de verschillende omstandigheden in elke gevangenis (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Ook de capaciteitsbeperkingen bij veel van het aanbod wordt als struikelblok ervaren.

Een ander obstakel ligt in de 'infrastructuur' van de gevangeniscontext: het onderwijs moet zich schikken binnen de normen van het dagelijkse leven in de gevangenis, het onderwijs wordt ook onderworpen aan veiligheidsaanpassingen en verder hebben de gevangeniscultuur en mentaliteit van het gevangenispersoneel een invloed op het onderwijs. Hoewel daarnaast ook de digitalisering van het onderwijs in de gevangnissen al gestart is, verloopt dit volgens velen te traag. Niettegenstaande de vijfde strategische doelstelling van het beleidsplan streeft naar innovatieve methodieken en organisatievormen om de implementatie van de Vlaamse leidraad te vergemakkelijken, is de digitalisering volgens meerdere stakeholders ontoereikend (Vocvo, 2019). Dit wordt wellicht wel als het grootste struikelblok ervaren door de leerkrachten.

Hoewel Vocvo in haar missie en visie benadrukt dat er verbinding en een warme overdracht moet zijn tussen onderwijs binnen de gevangenis en onderwijs buiten de penitentiaire instelling, blijkt dit in de praktijk lastig door onderbrekingen tijdens cruciale scharniermomenten zoals overplaatsingen of vrijlatingen.

Een struikelblok dat door alle stakeholders aangehaald werd, is de concurrentie tussen werk en onderwijs in detentie zelf. Onderwijs wordt daarbij gezien als tussenschakel tijdens de wachttijd tot werk in detentie. Aangezien een combinatie tussen werk en onderwijs vaak onmogelijk is en het loon die de gedetineerden krijgen bij het werken aantrekkelijker is dan bij onderwijs, delft het onderwijs vaak het onderspit.

Een ander knelpunt waar het detentie-onderwijs mee te maken krijgt, is de afhankelijkheid van verschillende autoriteiten. Onderwijs is een Vlaamse aangelegenheid terwijl Justitie federale bevoegdheid is, wat leidt tot verschillende prioriteiten. Ondanks dat de samenwerking met justitiële factoren vanuit het beleidsplan als noodzakelijk ervaren wordt, heerst er in de gevangnissen volgens de onderwijscoördinatoren toch een gedoogbeleid ten opzichte van onderwijs (Vocvo, 2019). De onderwijscoördinatoren en de leerkrachten maken gebruik van hun discretionaire ruimte om mogelijke belemmeringen daardoor te ontwijken. Het belang van de nauwe samenwerking tussen Vocvo, de gevangenisdirectie, het justitiepersoneel, de onderwijsverstrekkers en andere actoren binnen de gevangnissen, blijft belangrijk om op de agenda te plaatsen.

Gedetineerden geven ook aan dat zij soms sociale drempels ervaren bij het onderwijs: er wordt vaak gestigmatiseerd door hun beperkte scholingsgraad of de lage geletterdheid. Ook wanneer een medegedetineerde uitdagend gedrag stelt, intervenueert dit met het goede lesverloop. Echter wordt het sociale aspect van het onderwijs in detentie ook door velen als positief ervaren.

Inclusie is een van de vijf pijlers van de wenselijke preventie die de Vlaamse leidraad als belangrijk naar voren schuift (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Er zijn echter steeds groepen die niet bereikt worden door het onderwijs of die er hun gading niet vinden. Mensen die laaggeletterd zijn of gedetineerden die veroordeeld zijn voor zedenfeiten komen vaak niet naar de les door schaamte. Hooggeschoolden hebben weinig mogelijkheden binnen het groepsaanbod van het detentie-onderwijs. Ondanks dat er grote aandacht is voor anderstalige gedetineerden binnen het onderwijsaanbod, blijkt dat zij ook vaak te veel drempels ervaren om deel te nemen aan het onderwijs. Er moet dus niet enkel geëvalueerd worden wat de deelnemende gedetineerden van het onderwijs vonden, maar er moet ook onderzocht worden waarom gedetineerden net niet deelnemen aan onderwijs en welke drempels zij ervaren.

Niettegenstaande dat het belang van onderwijs in de beide bestudeerde beleidsdocumenten uitgebreid aangekaart wordt en het onderwijs altijd als positief gezien wordt, kan onderwijs een negatief effect op de gedetineerde hebben als hun motivatie niet overeenkomt met de beleidsintenties of als ze negatieve leerervaringen opdoen (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021; Vocvo, 2019).

Als eerste hefboom daarentegen werd de erkenning van vooruitgang op vlak van samenwerking met Justitie aangekaart. De pijler inclusie binnen de wenselijke preventie van de Vlaamse leidraad stelt dat efficiënte en professionele samenwerkingsafspraken met andere hulp- en dienstverlenende organisaties en justitiële partners voor een optimale doorverwijzing zorgen en zo ook de toegankelijkheid van het aanbod faciliteren (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). De passie en het enthousiasme van zowel de leerkrachten als de onderwijscoördinatoren vormen dan ook een tweede hefboom om ondanks de vele uitdagingen die het onderwijs in detentie met zich meebrengt, toch een kwaliteitsvol onderwijsaanbod neer te zetten. Dit enthousiasme wordt ook door de gedetineerden erkend als motivatiebron, naast nog vele andere op persoonlijk vlak, zoals familie en vrienden.

De Vlaamse leidraad is opgesteld om het onderwijsaanbod zo goed mogelijk te laten aansluiten op de noden en behoeften van gedetineerden (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). De kwaliteitsvolle centrale aansturing van het onderwijsaanbod in de gevangnissen is dan ook het centrale doel van de Vlaamse leidraad (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Dit beleidsdocument is een derde hefboom: het geeft niet alleen een houvast aan de onderwijscoördinatoren bij het uitbouwen en evalueren van het onderwijsaanbod, maar geeft ook de nodige slagkracht bij samenwerkingen met andere partners (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Op die manier kunnen instanties binnen het onderwijssysteem en het gevangeniswezen gestimuleerd worden

om de kwaliteit van het detentie-onderwijs te blijven verbeteren en de toegang tot educatieve programma's te vergroten.

5.2.5 Hoe evalueert men het onderwijs?

Vocvo heeft niet alleen de opdracht om onderwijsaanbod uit te bouwen, maar moet dit uitgebouwde onderwijsaanbod ook evalueren. Aangezien het onderwijsaanbod vormgegeven wordt door de Vlaamse leidraad, die op zijn beurt gerelateerd is aan het beleidsplan, is het dus noodzakelijk om deze twee beleidsdocumenten te evalueren (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021; Vocvo, 2019). Door het detentie-onderwijs te evalueren, kunnen autoriteiten de effectiviteit van de programma's beoordelen, de specifieke behoeften van gedetineerden beter begrijpen en de kwaliteit van het onderwijs verbeteren. Het is de taak van de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden om te beoordelen of de strategische doelstellingen uit het beleidsplan daadwerkelijk zijn behaald (Vocvo, 2019).

Bij elke evaluatie van impact staat de centrale vraag "impact van wat, op wat?" centraal (Serrien, 2021). Het is van essentieel belang om de focus van de impactmeting te bepalen door een impactvraag vast te leggen: wat wil je evalueren en voor wie wil je de impact zichtbaar maken? (Custers et al., 2019). Het is dus cruciaal om te weten wat en voor wie precies geëvalueerd wordt.

Momenteel voert Vocvo geen gestandaardiseerde formele directe evaluatie van het onderwijsaanbod bij gedetineerden uit. Dit betekent dat er niet op een uniforme manier over alle gevangenen heen en rechtstreeks met gedetineerden wordt besproken wat zij over het onderwijs vinden, noch worden andere belanghebbenden zoals leerkrachten en penitentiair beambten op een formele manier bevraagd over hun ervaringen en observaties. In het verleden werd wel een schriftelijke uniforme enquête afgenomen onder gedetineerden na een lessenreeks, maar deze werd afgeschaft vanwege het gebrek aan relevante informatie en de inconsistente registratie bij uitval door de onderwijsverstreckende scholen. Deze afschaffing staat echter haaks op de principes van de wenselijke preventie, waarin wordt gestreefd naar een vroegtijdige aanpak van potentiële problemen en maximale betrokkenheid van de gemeenschap en democratische besluitvorming (Goris et al., 2007).

Een belangrijke aspect van de aanpak van de wenselijke preventie is echter het versterken van de autonomie en de zelfbeschikking van de gedetineerden binnen de gevangensmuren door hun participatie en inspraak in alle fasen van het onderwijsproces (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Het gebrek aan participatie kan leiden tot een kloof tussen de veronderstelde doelstellingen van onderwijs binnen detentie en de werkelijke behoeften en verwachtingen van de betrokken partijen. Het is essentieel om deze kloof te dichten door de

perspectieven van verschillende belanghebbenden te integreren in de evaluatie van de impact van onderwijs binnen detentie.

De onderwijscoördinatoren voeren echter wel hun eigen evaluatie uit met aandacht voor de lokale context van hun 'eigen' gevangenis. Aan de hand van de evaluatie-tool die beschreven wordt in de Vlaamse leidraad, vullen zij op een voornamelijk kwantitatieve manier en op hun instinctieve beoordelingen gebaseerd een Excel-schema in, waarin zij noteren hoeveel onderwijsaanbod er is (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). De druk om hun effectiviteit meetbaar te maken komt voornamelijk van de autoriteiten, die cijfergegevens willen zien die aantonen dat het onderwijs in de gevangenis 'werkt' en dus maatschappelijk relevant is. Hoewel Vocvo en de onderwijscoördinatoren het belang van kwalitatieve gegevens erkennen, worden ze gedwongen om een kwantitatieve evaluatiemethode te hanteren vanwege de opgelegde druk om effectiviteit meetbaar te maken (Serrien, 2021).

Impactmeting is een complex proces dat verder reikt dan een lineaire benadering; het is eerder een circulaire en iteratieve reis, waarbij verschillende factoren en perspectieven continu worden geëvalueerd en geherdefinieerd.

De druk op duurzame verankering van impactmeting binnen organisaties, zoals Vocvo, baart de onderzoeker zorgen, vooral met betrekking tot de haalbaarheid en wenselijkheid van dergelijke metingen. In tegenstelling tot wat soms wordt gedacht, bestaat er geen eenvoudige 'toolkit' die organisaties kunnen gebruiken om de impact van hun activiteiten te meten. Desondanks ervaren ze een aanzienlijke druk van autoriteiten om hun impact meetbaar te maken, wat resulteert in uitdagingen en dilemma's.

Deze druk om meetbaarheid te bereiken staat in contrast met de complexiteit van sociale praktijken, waarbij kritische reflectie vanuit het sociaal werk essentieel is. De druk op meetbaarheid wordt dan ook geproblematiseerd (Serrien, 2021). Gezien het feit dat veel organisaties en sociale praktijken in Vlaanderen afhankelijk zijn van overheidssubsidies, brengen deze de verplichting met zich mee voor medewerkers om regelmatig verantwoording af te leggen over de impact van hun activiteiten, als een manier om aan te tonen welke resultaten worden behaald met publieke middelen.

Een suggestie die voortkomt uit het onderzoek is om de impactmeting op een meer structurele manier uit te voeren, waarbij een continue dialoog met de doelgroep en andere stakeholders wordt aangegaan op een rechtstreekse manier. Deze benadering, die zich richt op herhaling en directe betrokkenheid, staat in contrast met een eenmalige meting of een top-down benadering, en kan mogelijk een beter begrip en een meer genuanceerd beeld van de impact opleveren.

Een ander aspect dat niet over het hoofd mag worden gezien, is de noodzaak om beleidsdocumenten regelmatig te herzien en bij te werken (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021; Vocvo, 2019). In de Vlaamse context is er een overvloed aan documenten zoals het beleidsplan, de Vlaamse leidraad, de beheersovereenkomst, de jaarverslaggeving, enz. (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021; Vlaamse Regering & Vocvo, 2023; Vocvo, z.d.-b; Vocvo, 2019). Het belang van het actualiseren van de Vlaamse leidraad in het beleidsplan wordt hier benadrukt, maar de vraag rijst of er een oplossing is om de versnippering van documenten te verminderen en een meer gestroomlijnde benadering mogelijk te maken (Vocvo, 2019).

In essentie is het meten van impact geen eenvoudige taak die kan worden afgehandeld met een lineaire aanpak. Het vereist een voortdurende dialoog, kritische reflectie en flexibiliteit om recht te doen aan de complexiteit van sociale en onderwijspraktijken.

5.3 Beperkingen van het onderzoek

Bij het overwegen van de onderzoeksbevindingen is het essentieel om de methodologische beperkingen te erkennen. Een belangrijke beperking is de niet-representatieve doelgroep: het onderzoek betrof slechts één penitentiair beambte en werd uitgevoerd in drie specifieke gevangenissen in Vlaanderen (Leuven-Centraal, Wortel en Ruiselede), exclusief arresthuizen. De steekproef bestond uitsluitend uit mannelijke gedetineerden, wat inzicht in de ervaringen van vrouwelijke gevangenen uitsluit. Daarnaast werden geïnterneerden niet meegenomen, ondanks dat het onderwijs ook voor hen bedoeld is, waardoor de generaliseerbaarheid naar deze groep beperkt is. De steekproefselectie was gebaseerd op theoretische sampling, wat de representativiteit van de bevindingen voor de bredere populatie van gedetineerden en betrokkenen verder beperkt. Deze beperkingen moeten worden meegewogen bij de interpretatie en toepassing van de onderzoeksresultaten.

Gedurende het tijdsverloop van het onderzoek hebben zich interne veranderingen voorgedaan bij Vocvo, waardoor sommige informatie mogelijk niet meer actueel is. De bevindingen van dit onderzoek zijn gebaseerd op gegevens verzameld tussen maart 2023 en mei 2023. Sinds 2023 is er een beheersovereenkomst tussen Vocvo en de Vlaamse overheid, waardoor het bindende karakter van het bestudeerde beleidsplan voor onderwijs aan gedetineerden 2020-2024 is komen te vervallen. Hoewel deze bevindingen nog steeds relevant zijn, zullen ze niet langer worden gebruikt voor het opstellen van een nieuw beleidsplan. Desalniettemin kunnen ze waardevol zijn voor het verbeteren van de praktijk van het onderwijs in detentie.

Het onderzoek richt zich verder uitsluitend op het groepsaanbod binnen het onderwijs in detentie, waarbij individuele leertrajectbegeleiding buiten beschouwing blijft. Het LIO-project is

helaas stopgezet, wat betekent dat momenteel alleen groepsaanbod mogelijk is binnen de gevangenis. Om echter een volledig beeld te krijgen van de impact van het onderwijs in detentie, zou ook individuele leertrajectbegeleiding moeten worden meegenomen in de impactmeting.

5.4 Aanbevelingen

5.4.1 Vervolgonderzoek

Voor toekomstig onderzoek zijn er verschillende aanbevelingen die kunnen bijdragen aan een dieper inzicht in de impact van onderwijs in detentie op de maatschappij. Allereerst is het essentieel om verder onderzoek te verrichten naar de specifieke impact van onderwijsprogramma's in detentie op de bredere samenleving. Dit zou bijvoorbeeld kunnen omvatten hoe de deelname aan onderwijs tijdens detentie en welke specifieke onderwijspraktijken de kans op re-integratie in de maatschappij vergroten en mogelijk recidive vermindert. Daarbij moet door de onderzoeker kritisch bevraagd worden wat de betrokken stakeholders begrijpen onder 're-integratie' en wanneer die voor hen 'succesvol' is.

Een waardevolle benadering om deze impact te evalueren, zou zijn door ex-gedetineerden te interviewen over hun ervaringen met onderwijs tijdens hun detentieperiode en hoe deze ervaringen van invloed zijn geweest op hun leven na vrijlating. Door hun perspectieven en inzichten te verzamelen, kan men een dieper begrip krijgen van de effectiviteit van onderwijsprogramma's in detentie en welke aspecten van deze programma's het meest waardevol zijn voor ex-gedetineerden bij hun re-integratieproces.

Daarnaast is het van belang om de langetermijneffecten van onderwijs in detentie te onderzoeken door middel van longitudinaal onderzoek. Door gedetineerden en ex-gedetineerden over een langere periode te volgen en te evalueren hoe hun deelname aan onderwijs tijdens detentie hun levenstraject (binnen of buiten de gevangenis) op lange termijn beïnvloedt, kunnen onderzoekers een dieper inzicht krijgen in de duurzame effecten van onderwijsprogramma's in detentie. Dit longitudinale perspectief kan belangrijke inzichten opleveren in de langetermijnvoordelen van onderwijs in detentie voor zowel individuen als de bredere samenleving.

Verder kan een vergelijkende studie van internationale gevangenisonderwijssystemen waardevolle inzichten bieden voor de verbetering van educatieve programma's in detentiecentra. Door *best practices* en innovatieve benaderingen te identificeren, kunnen beleidsmakers effectieve richtlijnen ontwikkelen die de leerresultaten verbeteren en de re-integratie van gedetineerden bevorderen.

5.4.2 Voor de praktijk

Ten eerste wordt voorgesteld dat organisaties voldoende tijd reserveren, bijvoorbeeld twee keer per jaar, om impactdata te analyseren en gericht bij te sturen. Door regelmatig de impact te evalueren, kunnen organisaties effectiever sturen op het optimaliseren van hun impact (Peeters, 2021).

Daarnaast wordt aanbevolen om het onderwijsaanbod binnen detentie-instellingen te diversifiëren, zodat beter kan worden voldaan aan de diverse leerbehoeften en -interesses van gedetineerden. Dit omvat het ontwikkelen van programma's variërend van beroepskwalificerende cursussen tot theoretische vakken, evenals vakken die mogelijk niet als 'prioritair' worden beschouwd maar wel bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling van gedetineerden. Het is tevens van belang om aanbod uit te bouwen voor hoogopgeleiden binnen het groepsaanbod van detentie-onderwijs. Op dezelfde manier moet ook lokaal onderzocht worden wie niet door het onderwijs bereikt wordt en moeten voor die specifieke doelgroepen ook zo veel mogelijk drempels weggewerkt worden. Daarnaast dienen digitale vaardigheden een integraal onderdeel te vormen van het onderwijsaanbod, waarbij de verdere digitalisering binnen de detentiecontext essentieel is.

Een derde aanbeveling is gericht op het bevorderen een krachtige leeromgeving binnen detentie: er moet een motiverende omgeving buiten de 'klas' en binnen de gevangenis gecreëerd worden. Door het stimuleren van bijvoorbeeld peer-learning en het opzetten van mentorprogramma's kunnen gedetineerden elkaar ondersteunen en motiveren in hun leerproces. Samenwerking met en ondersteuning vanuit andere actoren die actief zijn binnen detentie, zoals het PSD, directieleden en het justitiepersoneel bevordert de krachtige leeromgeving, waar Vocvo voor strijdt.

Door deze aanbevelingen te implementeren, kunnen detentie-instellingen het onderwijsaanbod verbeteren, de impact van hun programma's optimaliseren en een ondersteunende leeromgeving creëren die bijdraagt aan de rehabilitatie van gedetineerden.

5.4.3 Voor het beleid

Op aanvoelen van de onderzoeker, maar ook op expliciete vraag van Vocvo is er een dringende behoefte aan minder complexiteit en meer uniformiteit in de beleidsdocumenten van Vocvo, waarbij te veel versnippering momenteel een uitdaging vormt. De organisatie bevindt zich intern momenteel in een transitieperiode, wat het uitgelezen moment is om deze kwestie aan te pakken.

Het is tevens van essentieel belang om onderwijs volledig te integreren als een centraal onderdeel van het detentiebeleid: niet alleen in de beleidsdocumenten, maar ook in de praktijk. Het moet een normaliteit worden om onderwijs te volgen tijdens de detentieperiode. Hierbij moet (de toegang tot) hoogwaardig onderwijs worden gegarandeerd als een fundamenteel recht van gedetineerden.

Verder moeten er substantiële financiële investeringen worden gedaan in onderwijs binnen detentiesystemen. Dit omvat het vergroten van de financiële middelen en ondersteuning voor onderwijsprogramma's, waaronder de beschikbaarstelling van voldoende middelen voor lesmaterialen, infrastructuur en professionele ontwikkeling van onderwijspersoneel. Deze investeringen dienen niet alleen gericht te zijn op het groepsaanbod, maar ook op individuele leertrajectbegeleiding, om beter te kunnen inspelen op de specifieke noden en behoeften van gedetineerden.

6 Conclusie

In de context van detentie wordt onderwijs aangeboden als een cruciaal instrument voor rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden in de samenleving. Er was tot nog toe echter geen duidelijk zicht op de werkelijke impact van dit onderwijsaanbod binnen detentie. Het evalueren van de bestaande onderwijspraktijken in detentie door middel van een impactmeting met als doel het mogelijk maken van beleidsaanpassingen die de effectiviteit van het onderwijsaanbod kunnen vergroten, is een expliciete vraag van Vocvo. Door een impactmeting die de perspectieven van verschillende belanghebbenden integreert, willen we begrijpen wat de waarde van onderwijs is in een context die vaak als onwaardig wordt beschouwd, alsook of de huidige doelstellingen van onderwijs binnen detentie overeenkomen met de behoeften en verwachtingen van alle stakeholders.

De impact van onderwijs in detentie is complex en verschilt voor alle betrokkenen, zijnde gedetineerden, leerkrachten, onderwijscoördinatoren, penitentiaire beambten en de Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden. Hoewel het beleid gericht is op het bevorderen van tewerkstellingskansen en het verminderen van recidive, verschillen de doelen van onderwijs in detentie alsnog naargelang de stakeholder. Gezien Vocvo als missie vooropgesteld heeft om onderwijs te organiseren dat is afgestemd op de diverse noden en behoeften van gedetineerden, zowel inhoudelijk als organisatorisch, is een nauwe samenwerking vereist tussen de verschillende justitiële en onderwijsactoren die actief zijn binnen de detentiecontext om dat te realiseren. Verschillende uitdagingen en opportuniteiten voor detentie-onderwijs komen naar voren in het onderzoek, waaronder infrastructuurproblemen, digitalisering, concurrentie tussen werk en onderwijs, alsook vooruitgang in samenwerking met justitiële partners. Uit het onderzoek blijkt ook dat het huidige evaluatieproces van detentie-onderwijs echter beperkt is: er zijn geen gestandaardiseerde formele evaluaties en er is een gebrek aan directe participatie van gedetineerden en andere belanghebbenden. Om deze kloof te dichten, wordt voorgesteld om impactmetingen op een meer gestructureerde manier uit te voeren, waarbij voortdurende dialoog en kritische reflectie centraal staan. Dit omvat ook het regelmatig herzien en bijwerken van beleidsdocumenten om een meer samenhangende aanpak mogelijk te maken.

Impactmeting is een complex proces dat een circulaire en iteratieve benadering vereist, waarbij verschillende factoren en perspectieven voortdurend worden geëvalueerd en herdefinieerd. Door een meer inclusieve en gestructureerde benadering van evaluatie kan detentie-onderwijs effectiever worden en beter voldoen aan de behoeften van gedetineerden en alle belanghebbenden.

In essentie vereist het meten van de impact van detentie-onderwijs dus een voortdurende dialoog, kritische reflectie en flexibiliteit om recht te doen aan de complexiteit van sociale en onderwijspraktijken en om te zorgen voor een waardig onderwijs in een toch wel waardige context.

Literatuurlijst

Agentschap Justitie en Handhaving. (2020). *Vlaams strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden en geïnterneerden 2020-2025*. Geraadpleegd op 26 maart 2024, van https://www.departementwvg.be/sites/default/files/media/strap_2020_2025.pdf

Anderson, C. D. (2012). *Makers: The New Industrial Revolution*. <http://ci.nii.ac.jp/ncid/BB15142553>

Barreiro-Gen, M., & Novo-Corti, I. (2015). Collaborative learning in environments with restricted access to the internet: Policies to bridge the digital divide and exclusion in prisons through the development of the skills of inmates. *Computers in Human Behavior*, 51, 1172–1176. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.076>

Batchelder, J. S., & Pippert, J. (2002). Hard Time or Idle Time: Factors Affecting Inmate Choices between Participation in Prison Work and Education Programs. *The Prison Journal*, 82(2), 269–280. <https://doi.org/10.1177/003288550208200206>

Beane, J. A. (2010). *La integración del currículum: El diseño del núcleo de la educación democrática* (R. Filella, Vert.; Segunda Edición). EDICIONES MORATA, S. L. https://edmorata.es/wp-content/uploads/2020/09/BEANE.-La-integraci%C3%B3n-del-curr%C3%ADculum_PRW.pdf

Bestuur der Strafinrichtingen. (1955). Tienjarig verslag 1945-1955. *Bulletin van het Bestuur Strafinrichtingen*.

Beyens, K. (2015). De opmars van (informatie)technologie in de Belgische strafuitvoering. Waar zijn de limieten? *Orde van de Dag*, 69, 86–94.

Bocklandt, P. (2016). *Mogelijkheden en aanbevelingen i.v.m. online hulp- en dienstverlening voor gedetineerden.: Op weg met of zonder Prison Cloud op cel*. Geraadpleegd op 9 mei 2023, van <https://www.onlinehulp-arteveldehogeschool.be/onlinehulponderzoek/mogelijkheden-van-onlinehulp-voor-gedetineerden-verkennen/>

Brockway, Z. R. (1969). *Fifty Years of Prison Service: An Autobiography*.

Brosens, D., & De Donder, L. (2016). *Educational participation of European citizens detained in a foreign European country*. Vrije Universiteit Brussel. Geraadpleegd op 9 mei 2023, van https://cris.vub.be/ws/portalfiles/portal/76276053/Foriner_research_report_DEF.pdf

Coyne, I. (1997). Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries? *Journal Of Advanced Nursing*, 26, 623–630. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/51821735/1997_-_

_SamplinginqualitativeresearchPurposefulandtheoreti_retrieved-2017-01-16_-
libre.pdf?1487254631=&response-content-
disposition=inline%3B+filename%3DSampling_in_qualitative_research_Purpose.pdf&Expire
s=1709713644&Signature=JtCCoZADMwXQVcJxJ5HRraceRnHeVZ20kZDxlz4d~GtwtxEZ6p
Zr7enyjmVIWx-
1rByy9yTDdwl7dWQLImkAor7E3KFH~EcMZFFm07j1j85BBwIML0g9eVNkW~f84zZB3HFoo
XOFxxY54Uf2k1B6r8MA-
RuDAs~Wa7uYikhbFQowkYzOKD~ScU3Lw0aTxgpjPVdNP~3AbeKSHhhdTEFfbxHgauN-T-
AcGzpANtpKagQyOOjGr9G8~RHqt2fZ~1gkPm6t~BvP-
e8EMuxSUd3~zOIA9VlwqeJtZ8UbEKIVr55MretzopuqN~X2hZe~slxAaAtFNo1u6bARqPKNT
v6Oew__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

Custers, S., Debeys, V., Peeters, S., Roosens, B., Van Den Berckt, I., Wuyts, E., & UCLL.
(2019). *Impact: Een introductie in Sociale Impactmeting*.
[https://www.opgroeien.be/sites/default/files/tool-documents/475602-ucll-sim-workbook-
impact-2019-lr.pdf](https://www.opgroeien.be/sites/default/files/tool-documents/475602-ucll-sim-workbook-impact-2019-lr.pdf)

Daems, T. (2010). Toeters noch bellen: vijf jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie
van gedetineerden. *Fatik: Tijdschrift Voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 28(125), 23–25.

Davis, L. M., Bozick, R., Steele, J. L., Saunders, J., & Miles, J. N., V. (2013, 22 augustus).
*Evaluating the Effectiveness of Correctional Education: A Meta-Analysis of Programs That
Provide Education to Incarcerated Adults*. RAND.
https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR266.html

De Waele, E., Depauw, J., Raeymaeckers, P., Hermans, K., Driessens, K., & Steel, R. (2022).
Impactevaluatie in het Sociaal Werk: van theorie naar praktijk. In *Sterk Sociaal Werk*.
Geraadpleegd op 27 maart 2024, van
[https://departementwvg.be/sites/default/files/media/Impactevaluatie_Visienota_Van_theorie_
naar_praktijk.pdf](https://departementwvg.be/sites/default/files/media/Impactevaluatie_Visienota_Van_theorie_naar_praktijk.pdf)

Depauw, J., De Waele, E., Raeymaeckers, P., Hermans, K., & Driessens, K. (2023, 18 april).
Impactevaluatie en impactgedreven handelen. Departement Zorg. Geraadpleegd op 27 maart
2024, van <https://departementwvg.be/ssw/impactevaluatie>

Develtere, L. (2020, 24 november). Zorg en welzijn moet impact beter in kaart brengen.
Sociaal.net. Geraadpleegd op 2 februari 2023, van [https://sociaal.net/achtergrond/zorg-en-
welzijn-impact-evaluatie/](https://sociaal.net/achtergrond/zorg-en-welzijn-impact-evaluatie/)

Dupréel, J. (2010). Hedendaagse penitentiaire methodes. *Bulletin van het Bestuur
Strafinrichtingen*, 251–264.

- Durnescu, I. (2011). Pains of Probation: Effective Practice and Human Rights. *International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology*. <https://doi.org/10.1177/0306624x10369489>
- Feest, J. (1998). Imprisonment and prisoner's work: Normalization or less eligibility? *Punishment & Society*, 1(1), 99–107. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1462474599001001006>
- FOD Justitie. (2015). *Jaarverslag 2014. Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen*. Geraadpleegd op 9 mei 2023, van https://justitie.belgium.be/nl/publicaties/jaarverslag_2014
- Golzar, J., Noor, S., & Tajik, O. (2022, 16 december). Convenience Sampling. *IJELS*. Geraadpleegd op 4 maart 2024, van https://www.ijels.net/article_162981_06fc448b8914d42316b8d44829c88188.pdf
- Goris, P., Burssens, D., Melis, B., & Vettenburg, N. (2007). Wenselijke algemene preventie. In *Wenselijke preventie stap voor stap* (pp. 35–59). Garant. <https://biblio.ugent.be/publication/384312>
- Goris, P., Burssens, D., Melis, B., & Vettenburg, N. (2008). *Algemene preventie: concepten, kaders en wenselijke preventie*. Welzijnzorg. Geraadpleegd op 1 februari 2023, van [http://www.teampreventieontwikkeling.be/bestanden/2008AlgemenePreventie\(Welzijnsgids\).pdf](http://www.teampreventieontwikkeling.be/bestanden/2008AlgemenePreventie(Welzijnsgids).pdf)
- Halimi, M., Brosens, D., De Donder, L., & Engels, N. (2017). Learning during Imprisonment: Prisoners' Motives to Educational Participation within a Remand Prison in Belgium. *Journal Of Correctional Education*, 68(1), 3–31. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1185206>
- Howitt, D., & Cramer, D. (2011). *Introduction to Research Methods in Psychology* (3de editie). Person Education Limited. <http://ci.nii.ac.jp/ncid/BA74824683>
- Jewkes, Y. (2013). Penitentiary Systems in the Era of Internet Services in the West. *Laboratorium*, 5(3), 125–133. <https://cyberleninka.ru/article/n/penitentiary-systems-in-the-era-of-internet-services-in-the-west.pdf>
- Jewkes, Y., & Reisdorf, B. C. (2016). A brave new world: The problems and opportunities presented by new media technologies in prisons. *Criminology & Criminal Justice*, 16(5), 534–551. <https://doi.org/10.1177/17488958166654953>
- Johnson, R. (2005). Brave new prisons: the growing social isolation of modern penal institutions. In A. Liebling & Maruna Shadd (Eds.), *The Effects of Imprisonment* (1ste editie, pp. 255–284). Willan Publishing.

Klasbak vzw. (2019, 16 december). Je les kunnen volgen en examen doen is een recht. Ook in de gevangenis. *Knack*. Geraadpleegd op 2 maart 2023, van <https://www.knack.be/nieuws/je-les-kunnen-volgen-en-examen-doen-is-een-recht-ook-in-de-gevangenis/>

Maes, E. (2009). *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf: 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*. <https://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001362616>

Maes, E., Robberechts, J., Beyens, K., & Robert, L. (2019). PrisonCloud voor gedetineerden. Grenzen aan digitale normalisering. *Panopticon: Tijdschrift Voor Strafrecht, Criminologie en Forensisch Welzijnswerk*, 40(1), 29–45. https://biblio.vub.ac.be/vubirfiles/66564452/MAES_et_al_2019_Prison_Cloud_Panopticon.pdf

Marien, I., & Vleugels, C. (2011). Van digitale kloof naar digitale inclusie. *Tijdschrift Voor Communicatiewetenschappen*, 39(4). <https://doi.org/10.5117/2011.039.004.104>

Melossi, D. (2013). Georg Rusche and Otto Kirchheimer: "Punishment and Social Structure." In *Social Justice* (Vol. 40, Nummer 1/2 (131-132), pp. 265–284). <https://www.jstor.org/stable/24361672>

Naessens, L., De Koster, K., & Segaert, F. (2018, 13 juni). Wij blijven mensen!: Gedetineerden over de gevangenis van de toekomst. *Sociaal.net*. Geraadpleegd op 4 februari 2023, van <https://sociaal.net/achtergrond/gedetineerden-gevangenis-toekomst/>

Neefs, I. (2015). *Onderwijs aan gedetineerden* [Masterscriptie]. Universiteit Antwerpen.

Onderzoekscentrum Sociale Inclusie. (2016). *De impact meten van je sociaal werk? Dat kan!* KdG Hogeschool. Geraadpleegd op 27 maart 2024, van <https://www.kdg.be/onderzoek/onderzoekscentra/sociale-inclusie/de-impact-meten-van-je-sociaal-werk-dat-kan>

Onze werking | Vocvo. (z.d.). Vocvo.be. Geraadpleegd op 20 maart 2024, van <https://www.vocvo.be/nl/gedetineerden/algemene%20werking/onze%20werking>

Opleidingsinhouden secundair volwassenenonderwijs. (z.d.). www.vlaanderen.be. Geraadpleegd op 28 april 2024, van <https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/opleidingsinhouden/opleidingsinhouden-per-onderwijsniveau/opleidingsinhouden-secundair-volwassenenonderwijs>

Over Vocvo | Vocvo. (z.d.). Vocvo.be. Geraadpleegd op 15 maart 2024, van <https://www.vocvo.be/nl/over-vocvo>

- Peeters, K. (2021). *Impactmeting basics*. Hogent Research Centre for Sustainable Organizations. Geraadpleegd op 27 maart 2024, van https://demos.be/sites/default/files/impactmeting_the_basics.pdf
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. *On The Horizon*, 9(5), 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
- Realistic Evaluation*. (2023, 2 maart). Sage Publications Ltd. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/realistic-evaluation/book205276>
- Robert, L. (2007). Poreuze muren. Normalisering van de gevangenis in de vloeibare moderniteit. *Zygmunt Bauman. De Schaduwzijde van de Vloeibare Moderniteit ; 2007; Pp. 115 - 130*. <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/219161>
- Roets, G., & Van Hove, G. (2014). *Qualitative Research for Educational Sciences* (2de editie). Pearson.
- Serrien, L. (2021, 29 maart). Impactevaluatie: leren uit wat verandert. *Sociaal.net*. Geraadpleegd op 2 februari 2023, van <https://sociaal.net/achtergrond/impactevaluatie-sociaal-werk/>
- Siperius, D. (2022). *UGent in zicht: studeren tegen de stroom in?* [Masterscriptie]. Universiteit Gent.
- Strafuitvoeringsrechtbank*. (z.d.). Tribunaux-Rechtbanken. Geraadpleegd op 9 maart 2024, van <https://www.tribunaux-rechtbanken.be/nl/bevoegdheden/strafuitvoeringsrechtbank>
- Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo. (2021). *Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenissen*. Geraadpleegd op 23 maart 2024, van https://drive.google.com/file/d/1DhUb9ztXTGJJagdk6bilOMrw9daUZ8c/_view
- Sykes, G. M. (1958). *The society of captives*. <https://cmc.marmot.org/Record/.b27841716>
- Tootoonchi, A. (1993). *College education in prisons: the inmates' perspectives*. Federal Probation 57(4). Geraadpleegd op 2 maart 2023, van <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/fedpro57&id=312&collection=journals&index=#>
- Tourne, J., Devlieghere, J., Roose, R., & Bradt, L. (2021). Mag er nog buiten de lijntjes gekleurd worden in ons onderwijs? *WELWIJS*, 32(4), 18–22. <http://hdl.handle.net/1854/LU-8735106>

Van de Weygaert, J., & Vander Laenen, F. (2011). Wij Komen Hier Veel Tekort: Een Kwalitatief Onderzoek Naar de Behoeften van Gedetineerden in de Gevangenis van Oudenaarde. *FATIK*, 132, 4–10.

Van Der Veken, K. (2020). *The “plus” in sport-plus. A step toward social inclusion?* [PhD-proefschrift]. Universiteit Gent.

Van Zandycke, R. (2023, 30 januari). Verkiezingen 2024: “Onderschat de impact niet die je hebt als sociaal werker” (L. Simillion & G. Schuermans). *Sociaal.net*. Geraadpleegd op 4 februari 2023, van <https://sociaal.net/achtergrond/verkiezingen-2024-reinhout-van-zandycke/>

Vlaamse Regering & Vocvo. (2023). *Beheersovereenkomst tussen de Vlaamse Regering en Vocvo vzw*.

Vocvo. (z.d.-a). Activiteitenverslag Onderwijscoördinatie gevangenis 2022. In *Vocvo.be*. Geraadpleegd op 2 maart 2023, van <https://www.vocvo.be/nl/gedetineerden/algemene%20werking/onze%20werking>

Vocvo. (z.d.-b). Activiteitenverslag Onderwijscoördinatie gevangenis 2022. In *Vocvo.be*.

Vocvo. (2019). Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020-2024. In *vocvo.be*. Vlaams ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs. Geraadpleegd op 3 december 2022, van <https://www.vocvo.be/nl/gedetineerden/algemene%20werking/beleidskader>

Vocvo. (2023). *Handleiding: Evaluatietool in functie van de Vlaamse leidraad*.

Vocvo. (2024, 1 januari). *Open Brief: Dringende Voortzetting van de financiering voor het Learning Inside Out (LIO) Project* [Persbericht]. Geraadpleegd op 23 maart 2024, van <https://www.vocvo.be/sites/default/files/training-files/open%20brief%20LIO%20project.pdf>

Voorhoof, D. (2016). Ook gedetineerde heeft recht op internet. *DE JURISTENKRANT*, 326, 6. <https://biblio.ugent.be/publication/7143626/file/7143627.pdf>

Westhorp, G., Prins, E., Kusters, C., Hultink, M., Guijt, I., & Brouwers, J. (2011). Realist Evaluation: an overview: Report from an Expert Seminar with Dr. Gill Westhorp. In *Wageningen UR* (Nr. 8141100500). Wageningen UR Centre for Development Innovation. Geraadpleegd op 4 februari 2023, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/173918>

Bijlagen

Bijlage 1: Missie en visie van Vocvo

Missie

Vocvo en de stuurgroep 'onderwijs aan gedetineerden' bieden gedetineerden en geïnterneerden maximaal kansen om te participeren aan levenslang en levensbreed leren. De onderwijscoördinatoren van Vocvo bouwen hiertoe het onderwijsaanbod uit in de Vlaamse en Brusselse penitentiaire instellingen, aangepast aan de noden en behoeften van de gedetineerden. In samenwerking met partners gaan we hierbij actief op zoek naar aansluiting op het onderwijsaanbod buiten de penitentiaire instelling. Enerzijds door bestaand onderwijsaanbod naar binnen te trekken en anderzijds door een warme overdracht te realiseren na detentie. We streven naar kwaliteitsvolle individuele leertrajecten die de re-integratiekansen van gedetineerden verhogen (Vocvo, 2019).

Visie

Vocvo en de stuurgroep 'onderwijs aan gedetineerden' vertrekken vanuit de vaststelling dat kwaliteitsvolle onderwijstrajecten de kansen op recidive na detentie verminderen en tevens de kansen op succesvolle re-integratie verhogen. Elke burger heeft recht op onderwijs, dit geldt ook voor gedetineerden en geïnterneerden. Vocvo en de stuurgroep benaderen hierbij elke gedetineerde op een positieve manier en dit vanuit hun sterktes, talenten en competenties. Met behulp van deze positieve focus willen Vocvo en de stuurgroep tijdens elke fase van detentie onderwijs toegankelijk maken voor elke gedetineerde. Onderwijs is voor Vocvo en de stuurgroep een breed concept waar diverse leervormen- en methodieken deel van uitmaken (bv. werkplekleren, functioneel leren, afstandsonderwijs, brede algemene vorming...). Vocvo en de stuurgroep gaan hierbij actief op zoek naar aansluiting op het onderwijsaanbod buiten de penitentiaire instelling. Enerzijds door bestaand onderwijsaanbod naar binnen te trekken en anderzijds door een warme overdracht te realiseren na detentie. Om tot concreet onderwijsaanbod te komen, bouwen de onderwijscoördinatoren van Vocvo diverse samenwerkingsverbanden uit. De centra voor volwassenenonderwijs en de centra voor basiseducatie zijn hierbij bevoorrechte partners. Via een kwaliteitsvol vrijwilligersbeleid schakelen de onderwijscoördinatoren tevens vrijwilligers in om de begeleiding van het leertraject te versterken. Het onderwijsaanbod in de Vlaamse en Brusselse penitentiaire instellingen wordt conform de principes van de Vlaamse Leidraad georganiseerd. Bij het uitbouwen van onderwijsaanbod wordt er maximaal rekening gehouden met de noden en behoeften van de gedetineerdenpopulatie. Om de leerkansen voor gedetineerden te verhogen, benaderen we de penitentiaire instelling als krachtige leeromgeving (Vocvo, 2019).

Bijlage 2: Prioritair groepsaanbod in detentie

Geletterdheidsaanbod

Het groepsaanbod binnen de gevangenissen omvat verschillende vormen van geletterdheidsaanbod, dat essentieel is gezien de overwegend laaggeletterde gedetineerdenpopulatie en de achteruitgang van de digitale geletterdheid naargelang hun verblijfsperiode. Het is dan ook noodzakelijk om hierop in te zetten om hun re-integratie in de samenleving te vergemakkelijken (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Het geletterdheidsaanbod omvat zowel modules van de basiseducatie als modules van het secundair volwassenenonderwijs. Deze modules richten zich niet noodzakelijk op certificering, maar op erkenning, zoals (deel)certificaten of opname in het detentie- of hulpverleningsplan van de gedetineerde (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Sommige modules zijn gekoppeld aan sleutelcompetenties, andere zijn flexibel en maatwerkgericht, bijvoorbeeld ter ondersteuning van een beroepskwalificerende opleiding. Voorbeelden zijn cursussen als 'op vrije voeten', 'Nederlands op de gevangenisvloer' en 'leren leren', speciaal ontworpen voor gedetineerden die individueel studeren via de Examencommissie (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

NT2-aanbod

Het tweede belangrijke onderdeel van het prioritaire aanbod in detentiecentra is het NT2-aanbod, ofwel Nederlands als tweede taal. Vanwege het aanzienlijke aantal anderstalige gedetineerden in gevangenissen is een goed ontwikkeld NT2-programma van cruciaal belang. Echter, het taal- en studieniveau van deze anderstalige gedetineerden en hun verspreiding over verschillende gevangenissen is zeer divers, wat het opzetten van een uniform NT2-programma bijzonder uitdagend maakt. Vaak is het moeilijk om binnen een penitentiaire instelling homogene groepen samen te stellen voor NT2-onderwijs. Daarom is het noodzakelijk om de behoeften van gedetineerden op het gebied van het leren van Nederlands te identificeren en daarna de mogelijkheden te bepalen om hen zo snel mogelijk in een NT2-programma te laten instromen. Deze intake, screening en doorverwijzing naar de geschikte NT2-programma's worden gedaan door de Agentschappen Integratie en Inburgering en het Huis van het Nederlands Brussel (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Na een intake kunnen anderstalige gedetineerden doorstromen naar NT2-modules van de basiseducatie en het secundair volwassenenonderwijs in gevangenissen, met uitzondering van Hoogstraten en Ruiselede (waar geen anderstalige gedetineerden verblijven) (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021). Naast het formele NT2-aanbod is het essentieel

om oefenkansen Nederlands te creëren, zodat anderstaligen de taal kunnen leren en gebruiken met feedback. Deze oefenkansen, zoals conversatietafels, online oefeningen en bibliotheekactiviteiten, zijn aanvullend op de NT2-opleidingen en moeten door onderwijspartners en andere partners van de Vlaamse hulp- en dienstverlening in de gevangenissen worden georganiseerd als onderdeel van een breder taalbeleid (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Beroepskwalificerend aanbod

Beroepsopleidingen zijn cruciaal voor de duurzame integratie van gedetineerden in de arbeidsmarkt. De Vlaamse leidraad maakt onderscheid tussen beroepsopleidingen en ondersteunende opleidingen bij het vinden van werk (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Niet alle gevangenissen hebben de omstandigheden om volledige beroepsopleidingen aan te bieden. Vooral de open inrichtingen en instellingen met een stabiele of op reclassering gerichte populatie zijn het meest geschikt voor dergelijke opleidingen. Het is cruciaal dat in deze centra beroepsopleidingen worden aangeboden, gezien dit van belang kan zijn in het re-integratieproces van de gedetineerden. Voor andere gevangenissen wordt aanbevolen om relevante modules aan te bieden om gedetineerden kennis te laten maken met mogelijke beroepen en zich tijdens of na detentie verder kunnen oriënteren (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Beroepskwalificerende opleidingen ontwikkelen essentiële vaardigheden voor werk, inclusief geletterdheidscompetenties en 'soft skills'. Het aanbod is zo ontworpen dat deze vaardigheden tijdens gevangenisarbeid kunnen worden toegepast, met als doel de kans op werk na detentie te vergroten. Het is daarbij een meerwaarde om opleidingen aan te bieden die leiden naar knelpuntberoepen (bv. schilder-decorateur, bakker en elektricien) buiten de gevangenis om gedetineerden beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt buiten de muren. Het is echter niet mogelijk om een allesomvattend voorstel te doen over welke beroepsopleidingen waar moeten worden aangeboden, gezien de verschillende omstandigheden in de gevangenissen en de respectievelijke afhankelijkheid van externe factoren (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Voorbeelden van opleidingen die ingericht worden ter verhoging van de tewerkstellingskansen zijn cursussen zoals de Wegcode (om het theoretisch rijbewijs B te behalen) en het VCA-attest (Veiligheid, gezondheid en milieu Checklist Aannemers) (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Tweedekansonderwijs

Het tweedekansonderwijs is essentieel voor gedetineerden zonder een diploma secundair onderwijs, gericht op trajecten die leiden tot het behalen van dit diploma en zo hun kansen op de arbeidsmarkt vergroten (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Gedetineerden volgen elk een uniek opleidingstraject: ze kunnen deelcertificaten van Aanvullende Algemene Vorming (AAV) behalen, de Examencommissie volgen of vrijstellingsproeven voor het tweedekansonderwijs doen (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Elke gevangenis biedt AAV-modules aan. Hoewel het lastig is om volledige trajecten aan te bieden door hoge in- en uitstroom, zijn deelcertificaten nuttige bouwstenen voor een diploma (*Opleidingsinhouden Secundair Volwassenenonderwijs*, z.d.). Een naadloze overgang naar onderwijspartners en leerloopbaanbegeleiders buiten de gevangensmuren is cruciaal in deze trajecten. Een certificaat AAV leidt echter alleen tot een diploma secundair onderwijs in combinatie met een beroepscertificaat (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Individuele trajecten via de Examencommissie zijn ook mogelijk binnen het ESF-project "Learning Inside Out" (LIO). Dit traject kan gecombineerd worden met lessen uit het groepsaanbod. In een ideaal scenario is er in elke gevangenis de mogelijkheid tot het volgen van een traject bij de Examencommissie, maar dat is op heden niet het geval door het gebrek aan de digitale infrastructuur om examens af te leggen (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Een derde belangrijke optie tot het behalen van een diploma secundair onderwijs zijn de vrijstellingsproeven van het tweedekansonderwijs, die beschikbaar zijn in negen gevangenissen. Ook hier zijn opnieuw de complexe technische vereisten om te kunnen deelnemen een drempel om dit ook in andere gevangenissen uit te rollen (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Bijlage 3: Wenselijke preventie in detentie volgens Vlaamse leidraad

Scharniermomenten tijdens detentie

Onderwijs kan binnen de detentieperiode van een gedetineerde een belangrijke rol spelen, maar vooral bij de binnenkomst in de gevangenis en de vrijlating moet er extra aandacht gevestigd worden op het onderwijstraject van de gedetineerden. Voor gedetineerden betekent detentie vaak het verlies van essentiële rollen en aspecten van het leven, zoals werk, onderwijs, inkomen, relaties, huisvesting, enz. Het is daarom essentieel om bij binnenkomst direct onderwijs aan te bieden of lopende trajecten voort te zetten, wat de leeransen en de cursusdeelname kan verhogen. Positieve onderwijservaringen verlagen de drempel voor verdere educatie zowel binnen als buiten de gevangenis. Een snelle start biedt ook meer tijd om soft skills zoals attitude, zelfredzaamheid, verantwoordelijkheid en discipline te ontwikkelen, wat de re-integratie in de maatschappij na detentie bevordert. Bovendien benadrukt Vocvo het belang van een warme overdracht van onderwijstrajecten bij transfers tussen gevangenissen (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Aan de andere kant is er ook aandacht nodig voor de periode van vrijlating, de zogenaamde "brug naar buiten". Onderwijs kan hier een cruciale rol spelen door voorbereidende programma's aan te bieden die gericht zijn op de behoeften van de maatschappij en de arbeidsmarkt. Een maximale voorbereiding op voortzetting van het onderwijstraject buiten de gevangenis, of een warme overdracht naar externe instanties, vergroot de kans op voortzetting van het educatieve traject na vrijlating (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Een geïntegreerd en divers aanbod

Het is essentieel om een breed scala aan educatieve mogelijkheden te bieden die tegemoetkomen aan de diverse leernoden van gedetineerden. Dit omvat ook de versterking van 21ste-eeuwse vaardigheden zoals digitale en sociale vaardigheden, zoals beschreven in het 'Strategisch Plan voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden en geïnterneerden 2020-2025'. Het aanbod moet sleutelcompetenties en vaardigheden zoals communicatie, numerieke en digitale vaardigheden omvatten. Het deelnemen aan een cursus is vaak een belangrijke stap in het persoonlijke leerproces van gedetineerden. Het aanmelden voor een cursus, het functioneren in een groep en het ontwikkelen van discipline en doorzettingsvermogen zijn allemaal aspecten die positieve veranderingen kunnen teweegbrengen in de persoonlijke ontwikkeling van gedetineerden (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Integrale aanpak

De integrale aanpak omvat het hebben van aandacht voor de context van gedetineerden. Hierbij wordt gestreefd naar een functionele vormgeving van het onderwijsaanbod, zodat gedetineerden de verworven vaardigheden en kennis kunnen toepassen binnen zowel de detentieomgeving als in de maatschappij, met name op de arbeidsmarkt na hun vrijlating (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Participatie

Het is van essentieel belang dat gedetineerden de mogelijkheid hebben om hun stem te laten horen, bij te dragen en ideeën in te brengen. Een sterke betrokkenheid en participatie van gedetineerden bevorderen zelfontplooiing en bieden de kans om verantwoordelijkheden op zich te nemen en competenties te ontwikkelen die cruciaal zijn bij re-integratie in de maatschappij. Via onderwijs in de gevangenis streven we naar vier verschillende vormen of niveaus van participatie: informeren, raadplegen, adviseren en coproductie. Het is aan onderwijspartners om te bepalen welke acties mogelijk zijn op elk participatieniveau binnen de gevangeniscontext. Bovendien is het belangrijk om aandacht te besteden aan factoren die de deelname aan opleidingen kunnen beïnvloeden, aangezien de detentieomstandigheden vaak demotiverend kunnen zijn. Daarom is het noodzakelijk om te identificeren welke factoren deze negatieve invloed kunnen tegengaan (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Inclusie

Inclusie in het onderwijs voor gedetineerden houdt in dat uitsluiting zoveel mogelijk wordt voorkomen door drempels weg te nemen. Dit vereist aandacht voor de toegankelijkheid van het onderwijsaanbod, wat inhoudt dat het aanbod duidelijk bekend moet worden gemaakt en gecommuniceerd naar zowel gedetineerden als doorverwijzers. Efficiënte samenwerkingsafspraken met andere partners binnen detentie zijn cruciaal voor optimale doorverwijzing en toegankelijkheid van het aanbod. Tenslotte kan een voldoende divers aanbod ook bijdragen aan het bereiken van zoveel mogelijk gedetineerden (Stuurgroep onderwijs aan gedetineerden & Vocvo, 2021).

Toelating gevangenen i.k.v. impactmeting onderwijs in detentie

Beste

Ik ben Yessica Gheysens, studente Master in het Sociaal Werk aan de Universiteit Gent. In het kader van mijn masterproef (2022-2024) voer ik in opdracht van Vocvo een impactmeting over het huidige beleid (2020-2024) rond onderwijs in de Vlaamse gevangenen uit, waarbij we ons licht zullen werpen op de vijfde strategische doelstelling uit het beleidsplan Onderwijs aan gedetineerden 2020-2024, namelijk 'uitbouw van het onderwijsaanbod'. Mijn promotor voor mijn masterproefonderzoek is prof. dr. Rudi Roose en ik word verder ook begeleid door Marie-Lou Libbrecht.

Om zicht te krijgen op de impact van het huidige onderwijsbeleid gaan we in overleg met verschillende actoren: onderwijscoördinatoren, de stuurgroep 'onderwijs aan gedetineerden', penitentiair beambten, leerkrachten en gedetineerden. Dit doen we aan de hand van focusgroepen en interviews, alsook door lesobservaties. Het verzamelen van respondenten gebeurt in samenspraak en overleg met Vocvo, alsook de interviews die zullen afgenomen worden, zullen ondersteund worden door Vocvo.

Het doel van deze studie is om te bekijken op welke vlakken onderwijs een impact heeft. De bevindingen zullen mogelijks gebruikt worden om de onderwijspraktijken in de gevangenen bij te sturen.

Bij deze vraag ik daarom toegang tot de gevangenen Wortel, Leuven-Centraal, Oudenaarde en Ruiselede (wijzigingen onder voorbehoud) om de interviews met de penitentiair beambten, leerkrachten en gedetineerden af te nemen en om lessen te observeren. We trachten om per gevangenis één penitentiair beambte, één leerkracht en twee gedetineerden te interviewen en minstens één les te observeren. Dit op één of twee dagen per gevangenis.

Om de interviews op een ethisch correcte manier te laten verlopen, zal er gewerkt worden met een Nederlandstalige of Engelstalige schriftelijke *informed consent*. Ook zullen deze interviews opgenomen worden met een dictafoon van het type Olympus WS-811 (met 1 AAA-batterij en een reserve-batterij). De interviews zouden afgenomen worden in de tijdsspanne van maart tot mei 2023. Enkel ikzelf als hoofdonderzoeker zal de interviews uittypen en verwerken.

Bij deze vraag ik u de officiële toelating tot de gevangenen Wortel, Leuven-Centraal, Oudenaarde en Ruiselede (wijzigingen onder voorbehoud) om interviews af te nemen en

lessen te observeren en op die manier de impactmeting van onderwijs in detentie in opdracht van Vocvo uit te voeren.

Hopend op een positieve respons.

Met vriendelijke groeten

Yessica Gheysens

Bijlage 5: Interviewleidraden

Stuurgroep

Welke rol speelt de stuurgroep momenteel in het onderwijs binnen detentie? Wat vind je van die huidige rol?

Waarom willen jullie de impact van onderwijs in detentie meten?

Of: Waarom is het nodig dat de impact van het onderwijs in detentie gemeten wordt?

Wat is voor jullie impact?

Waarop heeft het onderwijs in detentie de grootste impact bij gedetineerden?

In mijn masterproef spits ik me toe op de vijfde strategische doelstelling van het beleidsplan. Die klinkt als volgt: “We stemmen het opleidingsaanbod in de gevangenen structureel af op de prioriteiten van de Vlaamse leidraad om te komen tot een doelmatig onderwijsaanbod in de gevangenen.”

- Wat zien jullie onder een doelmatig onderwijsaanbod? Wat is doelmatigheid?

Hoe hebben jullie die doelstellingen opgesteld? Vanuit welke informatie, inzichten en inspiraties?

Of: Hoe pak je dat aan ‘een beleidsplan opstellen’?

- Hoe kijken jullie naar nu die vooropgestelde doelstellingen? Zijn er zaken die moeten veranderen of die al veranderd zijn?
- Wat zijn struikelblokken om een beleidsplan over onderwijs in detentie op te stellen?
 - Uit de focusgroep met de onderwijscoördinatoren blijkt dat zij het gevoel hebben dat er een gedoogbeleid voor onderwijs gevoerd wordt in de gevangenen. Ze bedoelen daarmee dat ze het gevoel hebben dat ze toegelaten worden om hun job te doen, maar dat het systeem hen tegenwerkt. Wat is jullie mening? Hoe kunnen we dat aanpassen?
- Krijgen jullie input van gedetineerden, de doelgroep waarover het gaat, zelf? (inspelen op hun noden)
 - Sluit het aanbod van het onderwijs binnen detentie aan bij de noden van gedetineerden?
- Een bevinding die ik tot nu toe al kan meegeven is dat er andere doelstellingen door leerkrachten, onderwijscoördinatoren en het beleid belangrijk worden gevonden of aangegeven worden als ‘de échte doelstellingen’. Wat doen jullie daarmee?

Hoe zien jullie de relatie tussen re-integratie en onderwijs?

- Uit onderzoek blijkt dat wanneer je onderwijs volgt je een hogere kans hebt op tewerkstelling en beter re-integreert in de maatschappij. Wat is uw mening vanuit uw positie daarover?

Het huidige beleidsplan loopt in 2024 af. De overheid koos ervoor om een beheersovereenkomst op te stellen, waarin de doelstellingen voor onderwijs binnen detentie geformuleerd zijn. Die beheersovereenkomst hebben jullie nog niet gezien, wist *naam algemeen coördinator* mij te vertellen. Die staat op de agenda voor juni. (De beheersovereenkomst loopt van 01/01/2023 tot en met 31/12/2026.) Maar het komt er dus op neer dat de stuurgroep geen nieuw beleidsplan moet opstellen.

- Hoe zien jullie de toekomst van het onderwijs in detentie door deze maatregel?
- Heeft dit een impact op het organiseren van het onderwijs in detentie?

Afsluiter: Stel dat jullie nu zelf als gedetineerde in de gevangenis verblijven, wat zou voor jou onderwijs dan betekenen in 3 woorden?

Onderwijscoördinatoren

1. Wat zien jullie onder een doelmatig onderwijsaanbod? Wat is doelmatigheid?

Waarop heeft het onderwijs in jullie gevangenis de grootste impact bij gedetineerden?

Hoe kijken jullie naar die vooropgestelde doelstellingen? Vinden jullie dat goede doelstellingen?

2. Realiseren of bereiken jullie die doelstellingen?

Wat zijn hefbomen om de doelstellingen te realiseren?

Wat zijn struikelblokken?

Welke impact hebben jullie dan op gedetineerden?

3. Hoe weet je nu dat jullie die doelstellingen realiseren?
4. Hoe zou je dat te weten kunnen komen?

Als we dit in de toekomst willen blijven bekijken, hoe doen we dit dan best?

Afsluiter: Stel dat jullie nu zelf als gedetineerde in de gevangenis waar jullie te werk gesteld worden, verblijven, wat zou voor jou onderwijs dan betekenen in 3 woorden?

Penitentiair beambte

Weet jij welk onderwijsaanbod er is in de gevangenis?

Welke rol speel jij momenteel in verhouding tot het onderwijs? Hoe kom jij in contact met het georganiseerde onderwijs?

Hoe kijken jouw collega's naar onderwijs? (of: de gemiddelde penitentiair beampte)

Wat hoor jij op de gangen van de gedetineerden over onderwijs?
→ evaluatie doorspelen?

Waarom kiezen gedetineerden volgens jou om onderwijs te volgen?

- Wat zijn motiverende factoren?
- Waar zie jij impact van onderwijs bij gedetineerden?
- Zien jullie verandering/verbetering? Zo ja, op welke vlakken?
- Hoe merken jullie dit? Hoe weet u dat?

Waarom kiezen gedetineerden volgens u niet voor onderwijs? Wat zijn mogelijke drempels?

Zijn er negatieve effecten aan onderwijs binnen detentie? Hoe kunnen die volgens u opgelost worden?

Heeft het onderwijs in de gevangenis een impact op jou? En op jouw werk?

Afsluiter: Stel dat jullie nu zelf als gedetineerde in de gevangenis waar jullie te werk gesteld worden, verblijven, wat zou voor jou onderwijs dan betekenen in 3 woorden?

Leerkrachten

Welke lessen geeft u?

Hoe lang geeft u al les in de gevangenis?

Waarom heb je voor deze context gekozen?

1. Impact

Wanneer heeft onderwijs voor u impact?

Wat ziet u onder impact? Wat betekent 'impact' voor u?

- Waarop heeft het onderwijs in de gevangenis de grootste impact bij gedetineerden?
- Wat denkt u te verwezenlijken met het onderwijs? Wat heeft het onderwijs als doel?
 - Hoe weet u dat? Gesprekken met gedetineerden?

Uit onderzoek blijkt dat wanneer je onderwijs volgt je een hogere kans hebt op tewerkstelling en beter re-integreert in de maatschappij. Wat is uw mening daarover?

- Wat vind je van de focus op tewerkstelling?
 - Zijn gedetineerden beter voorbereid op hun vrijlating door het volgen van onderwijs? Waarom wel/niet?
2. Noden en behoeften

Waarom kiezen mensen voor onderwijs tijdens detentie?

Sluit het aanbod van het onderwijs binnen detentie aan bij de noden van gedetineerden?

Kan je tijdens de lessen inspelen op individuele noden en behoeften van gedetineerden?

- Waarom wel/niet?
 - Hoe doe je dit?
3. Evaluatie

Hoe krijg je zicht op wat de impact is van wat jullie doen?

- Vraagt u soms wat gedetineerden van het onderwijs of de lessen vinden? Hou je rekening met hun feedback? Hoe doet u dit? Evaluatieformulier of een vraag stellen of ...?
- Hebben jullie een stem en inspraak als leerkracht in hoe het onderwijsaanbod vorm krijgt? Zo ja, hoe?

Hoe zou je daar (beter) zicht op kunnen krijgen?

4. Struikelblokken en drempels

Welke cursussen, vakken of opleidingen ontbreken in het onderwijs in detentie?

Wat zijn struikelblokken om goed les te kunnen geven in de gevangenis? Denk aan lesmateriaal, gevangencultuur, het uitvoeren van werkvormen, doelgroep, infrastructuur, omstandigheden...

Wat zijn drempels voor gedetineerden om in te stappen in onderwijs binnen detentie? Waarom kiezen mensen niet voor onderwijs in de gevangenis?
+ Zijn er negatieve effecten aan onderwijs binnen detentie? Hoe kunnen die volgens u opgelost worden?

Afsluiter: Stel dat je nu zelf als gedetineerde in de gevangenis waar je werkt, verblijft, wat zou voor jou onderwijs in detentie dan betekenen in 3 woorden?

Gedetineerden

Nederlandstalig

Welke lessen volgt u?

Hoe lang volgt u al les?

Waarom heb je voor die lessen gekozen?

Hoe zijn die lessen verlopen?

- Wat was er positief?
- Wat was er negatief?

Vind je het behalen van attesten en diploma's belangrijk?

- Waarom?

Waarom kiezen mensen niet voor onderwijs in de gevangenis?

- Is onderwijs volgen in de gevangenis moeilijk of lastig?
- Wat zijn drempels?

Wat ontbreekt hier in het onderwijs in detentie? Op vlak van wat je leert in de lessen, qua materiaal dat je kan gebruiken, de soorten lessen, de infrastructuur...

Houden de leerkracht en/of de onderwijscoördinator rekening met jouw vragen of noden?

- Vraagt de leerkracht of de onderwijscoördinator soms wat jullie van het onderwijs of lessen vinden?
- Wordt er naar jullie geluisterd?
- Hoe doen ze dat? Evaluatieformulier of een vraag stellen of ...?

Wil je onderwijs volgen na je detentieperiode?

- Waarom wel/niet?
- Wat zou je willen volgen?

Men focust sterk op tewerkstelling na vrijlating.

- Vind je dat belangrijk?
- Is die focus te groot?

Afsluiter: wat is jouw ervaring met onderwijs in 3 woorden?

Engelstalg

What classes are you taking?

How long have you been taking classes?

Why did you choose those classes?

How did those classes go?

- What was positive?
- What was negative?

Do you think getting certificates and diplomas is important?

- Why?

Why don't people choose education in prison?

- Is education in prison difficult or inconvenient?
- What are barriers?

What is missing here in education in detention? In terms of what you learn in classes, in terms of the materials you can use, the types of classes, the infrastructure....

Do the teacher and/or education coordinator take your questions or needs into account?

- Does the teacher or education coordinator sometimes ask what you think of the teaching or lessons?
- Are you listened to?
- How do they do that? Evaluation form or asking a question or ...?

Do you want to pursue education after your detention period?

- Why yes/no?
- What would you like to pursue?

There is a strong focus on employment after release.

- Do you think that is important?
- Is that focus too big?

Last question: what is your experience with education in 3 words?

Bijlage 6: *Informed consent*

Nederlandstalig

Informatie- en toestemmingsformulier

Doelpubliek: volwassenen vrijwilligers

Rechtsgrond: toestemming

Taal: Nederlands

LUIK 1 – Informatiebrief deelnemers onderzoek

Titel van de studie: Impactmeting van onderwijs in detentie

Dit is een onderzoek dat wordt uitgevoerd door de Universiteit Gent in samenwerking met Vocvo. De verantwoordelijke onderzoekers zijn:

Yessica Gheysens

Universiteit Gent

E-mail: yessica.gheysens@ugent.be

Prof. dr. Rudi Roose

Vakgroep sociaal werk en sociale
pedagogiek

Universiteit Gent

E-mail: rudi.roose@ugent.be

A. Informatie over de studie

Beste

U wordt uitgenodigd om deel te nemen aan een studie van de Universiteit Gent. Neem voldoende tijd om deze informatiebrief aandachtig te lezen voor u beslist deel te nemen aan deze studie. Aarzel niet om vragen te stellen aan de onderzoeker als er onduidelikheden zijn of indien u bijkomende informatie wenst. Zorg ervoor dat u alles begrijpt. Eens u beslist heeft om deel te nemen aan de studie zal men u vragen om het toestemmingsformulier achteraan deze bundel te ondertekenen.

Wat is het doel van het onderzoek?

In opdracht van Vocvo zal er in het kader van deze masterproef een impactmeting over het huidige beleid (2020-2024) rond onderwijs in de Vlaamse gevangenen uitgevoerd worden, waarbij we ons licht zullen werpen op de vijfde strategische doelstelling uit het beleidsplan Onderwijs aan gedetineerden 2020-2024, namelijk 'uitbouw van het onderwijsaanbod'.

Om zicht te krijgen op de impact van het huidige onderwijsbeleid gaan we in overleg met verschillende actoren: onderwijscoördinatoren, de stuurgroep 'onderwijs aan gedetineerden', penitentiair beambten, leerkrachten en gedetineerden. Dit doen we aan de hand van focusgroepen en interviews. Er zullen ook lessen geobserveerd worden in het kader van deze impactmeting.

Het doel van deze studie is om te bekijken op welke vlakken onderwijs een impact heeft. De bevindingen zullen mogelijks gebruikt worden om de onderwijspraktijken in de gevangenissen bij te sturen.

B. Informatie m.b.t. deelname

Wat houdt deelnemen aan dit onderzoek in?

De deelname aan deze studie is volledig vrijwillig en er kan op geen enkele manier sprake zijn van dwang. U kunt weigeren om deel te nemen aan de studie en u kunt zich op elk ogenblik terugtrekken uit de studie zonder dat u hiervoor een reden moet opgeven. Indien u weigert om deel te nemen, of wanneer u beslist zich terug te trekken uit een lopende studie, zal dit op geen enkele manier een invloed hebben op uw verdere relatie met de onderzoeker.

Als u dit wenst, kan u een samenvatting van de onderzoeksbevindingen krijgen nadat de studie is afgerond en de resultaten bekend zijn. Om een samenvatting te krijgen kan u dit aanvragen bij de onderzoeker waarmee u contact hebt.

Wat zijn de risico's en voordelen bij deelname aan dit onderzoek?

Aan dit onderzoek is geen enkel bekend blijvend risico verbonden. Deelname aan deze studie brengt voor u waarschijnlijk geen onmiddellijk voordeel. Dit onderzoek staat los van Justitie; er is dan ook geen contact of uitwisseling met Justitie.

Is er een vergoeding of beloning voorzien bij deelname aan dit onderzoek?

Er wordt geen beloning, noch vergoeding voorzien bij deelname aan dit onderzoek.

C. Informatie m.b.t. Privacy en Persoonsgegevens

Het wettelijk kader voor de verwerking van persoonsgegevens en vertrouwelijke informatie in het kader van dit onderzoek wordt bepaald door:

- De Europese Algemene Verordening Gegevensbescherming 2016/679 van 27 april 2016, die van kracht is sinds 25 mei 2018 (dit is de AVG of GDPR);
- De Belgische Wet betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens van 30 juli 2018

De onderzoekers dienen zich te houden aan de generieke gedragscode voor de verwerking van persoonsgegevens van de UGent⁵.

Welke persoonsgegevens worden verzameld?

De volgende persoonsgegevens zullen worden verwerkt:

- Identificatiegegevens (naam, e-mailadres en adres)
- Persoonlijke kenmerken (leeftijd, burgerlijke staat, nationaliteit, geslacht...)
- Vrijtijdsactiviteiten en interesses (hobby's, sport...)
- Onderwijs, opleiding en training
- Beroep en professionele bezigheden
- Levensstijl en gewoontes

De volgende *bijzondere categorieën* zullen worden verwerkt:

- Audio-opnames van individuele interviews en transcripties
- Gegevens die informatie geven over raciale of etnische afkomst, politieke opvattingen, religieuze of filosofische overtuigingen of vakbondslidmaatschappen
- Forensische data

Alle informatie die tijdens deze studie verzameld wordt, zal gepseudonimiseerd worden. Dit houdt in dat de gegevens op een wijze verwerkt worden zodat de terugkoppeling naar uw identiteit enkel mogelijk is met een bepaalde encryptie-sleutel.

De persoonsgegevens zullen verzameld worden met behulp van audio-opnames van interviews en transcripties van de opgenomen interviews.

Waarom worden deze persoonsgegevens verzameld?

Deze persoonsgegevens zullen worden verwerkt in dit onderzoeksproject over de impact van onderwijs binnen detentie. Met de studie van deze gegevens en vanuit dit perspectief zal de onderzoeker de rol van onderwijs binnen detentie bestuderen.

Participanten kunnen hun e-mailadres of postadres meegeven aan de onderzoeker, indien ze wensen het afgeronde onderzoeksproject digitaal of op papier te ontvangen.

Op basis van welke rechtsgrond worden de gegevens verwerkt?

Voor het verwerken van uw persoonsgegevens zal uw expliciete toestemming gevraagd worden. Dit gebeurt via het ondertekenen van een 'toestemmingsformulier'. Deze

⁵ <https://www.ugent.be/nl/univgent/privacy/gedragscode-persoonsgegevens.htm>

toestemming kan ten alle tijden worden ingetrokken door dit te melden aan de hoofdonderzoeker.

Wie heeft toegang tot mijn (persoons)gegevens?

Enkel de hoofdonderzoeker, Yessica Gheysens, heeft toegang tot de data om deze te kunnen transcriberen en daaruit te analyseren met als doel de impact van onderwijs in detentie te kunnen onderzoeken.

De audio-opnames van de interviews worden onmiddellijk verwijderd van zodra de transcriptie klaar is. De transcripties worden gedurende 5 jaar bijgehouden. De onderzoeker zal de geïnformeerde toestemmingen bijhouden gedurende 5 jaar.

Namen worden bij het transcriberen onmiddellijk gepseudonimiseerd. De door de participant aangehaalde persoonlijke gegevens (bv. forensische gegevens) worden ofwel niet uitgetypt, ofwel maximaal vermeld in categorieën (bv. in verband met drugs, fysieke agressie, armoede...). De categorieën zijn ruim genoeg om ervoor te zorgen dat deze gegevens gepseudonimiseerd zijn. Er zal nooit vermeld worden bij welk bedrijf/organisatie participanten een opleiding of job hadden, indien dit door de participant vermeld wordt, om de gegevens opnieuw te pseudonimiseren.

Uiteraard worden alleen gegevens gebruikt die nuttig zijn voor het onderzoek.

Hergebruik van gegevens

De verzamelde onderzoeksgegevens zullen niet hergebruikt worden in andere studies of wetenschappelijke onderzoeken.

Welke rechten heeft u als deelnemer met betrekking tot uw persoonsgegevens?

In overeenstemming met de Europese en Belgische privacywetgeving⁶ wordt uw persoonlijke levenssfeer gerespecteerd. Zoals reeds aangegeven, kan u op elk gegeven moment uw toestemming intrekken en dit zonder opgave van reden. Dit betekent dat uw gegevens niet verder verwerkt zullen worden vanaf het moment van intrekking.

U heeft het recht op inzage van de gegevens die over u verzameld werden en u kan eveneens een kopie vragen, voor zover dit geen afbreuk doet aan de rechten en vrijheden van anderen, waaronder die van de Universiteit Gent. Elk onjuist gegeven over u kan op uw verzoek

⁶ Dit zijn: de Europese Algemene Verordening Gegevensbescherming 2016/679 van 27 april 2016, die van kracht is sinds 25 mei 2018 (dit is de AVG of GDPR); de Belgische Wet betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens van 30 juli 2018; de Belgische wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt.

verbeterd worden. Bovendien heeft u recht op vergetelheid: dit betekent dat u, na het intrekken van uw toestemming, kan vragen om uw persoonsgegevens te laten verwijderen.

Om een van bovenstaande rechten uit te oefenen, kan u contact opnemen met de betrokken onderzoekers via yessica.gheysens@ugent.be.

Heeft u een klacht?

Als u een klacht wil indienen over de manier waarop uw persoonsgegevens worden behandeld of als u vragen heeft met betrekking tot uw persoonsgegevens in het kader van dit onderzoek, dan kan u contact opnemen met de functionaris voor gegevensbescherming van de Universiteit Gent via privacy@ugent.be of T 09 264 95 17.

U kan ook een klacht indienen bij de Gegevensbeschermingsautoriteit, Drukpersstraat 35, 1000 Brussel (e-mail: contact@apd-gba.be) en/of de Vlaamse Toezichtcommissie (e-mail: contact@toezichtscommissie.be)

LUIK 2 – Toestemmingsformulier

1. Toestemming m.b.t. deelname aan de studie

Gelieve het juiste bolletje aan te kruisen	Ja	Nee
Ik neem vrijwillig deel aan deze wetenschappelijke studie.		
Ik weet dat ik me op elk ogenblik uit de studie mag terugtrekken zonder een reden voor deze beslissing op te geven en zonder dat dit op enige wijze een invloed zal hebben op mijn verdere relatie met de onderzoeker.	o	o
Ik heb het informatieformulier gelezen en heb voldoende uitleg gekregen over de aard, het doel, de duur, en de voorziene effecten van de studie. Ik kreeg de gelegenheid om vragen te stellen en ik heb op al mijn vragen een bevredigend antwoord gekregen.		

2. Toestemming m.b.t. de verwerking van persoonsgegevens

Gelieve het juiste vakje aan te kruisen	Ja	Nee
Ik weet dat ik rechten heb om mijn privacy te vrijwaren (o.a. inzage, verbetering, verwijdering) en tot wie ik me moet richten om deze rechten uit te oefenen.		
Ik geef toestemming aan de onderzoekers om voor de doelstellingen van deze studie (persoons)gegevens van mij te verzamelen, verwerken, bewaren, analyseren en erover te rapporteren.	o	o

Naam deelnemer	Naam onderzoeker
Datum:	Datum:
Handtekening	Handtekening

Engelstalig

Information letter and consent Form

Target audience: adult volunteers

Legal ground: consent

Language: English

PART 1 – INFORMATION LETTER

Title of study: Impact assessment of education in detention.

This is a study conducted by Ghent University in collaboration with Vocvo. The researchers responsible are:

Yessica Gheysens
Ghent University
E-mail: yessica.gheysens@ugent.be

Prof. Dr. Rudi Roose
Departement of social work and
social pedagogy
Ghent University
E-mail: rudi.roose@ugent.be

A. Information about the study

Dear,

You are invited to participate in a study at Ghent University. Please take enough time to read this information letter carefully before you decide to participate in this study. Do not hesitate to ask questions to the researcher if there are any confusions or if you would like additional information. Make sure you understand everything. Once you have decided to participate in the study, you will be asked to sign the consent form at the end.

What is the purpose of the research?

As part of this master's thesis, Vocvo has commissioned us to carry out an impact assessment of the current policy (2020-2024) on education in Flemish prisons, in which we will shed light on the fifth strategic objective from the Education to Prisoners 2020-2024 policy plan, namely 'expansion of the educational offer'.

To gain insight into the impact of the current education policy, we will consult with different actors: education coordinators, the steering committee 'education to detainees', correctional officers, teachers and detainees. We will do this through focus groups and interviews. Lessons will also be observed as part of this impact assessment.

The purpose of this study is to see in what areas education has an impact. The findings will potentially be used to adjust educational practices in prisons.

B. Information regarding participation

What does taking part in this study involve?

Participation in this study is completely voluntary and there can be no coercion in any way. You may refuse to participate in the study and you may withdraw from the study at any time without having to give a reason. If you refuse to participate, or if you decide to withdraw from an ongoing study, this will in no way affect your continued relationship with the researcher, your evaluation and/or study supervision (if you are a student) or your treatment (if you have a therapeutic relationship with the researcher).

If you wish, you can get a summary of the study findings after the study is completed and the results are known. To get a summary, you can request this from the researcher you are in contact with.

What are the risks and benefits of participating in this study?

There is no known ongoing risk associated with this study. Participation in this study is unlikely to bring any immediate benefit to you. This study is separate from judicial authorities; therefore, there is no contact or exchange with judicial authorities.

Is any compensation or reward provided for participation in this study?

No reward or compensation is provided when participating in this study.

C. Information on Privacy and Personal Data

The legal framework for the processing of personal data and confidential information in the context of this study is determined by:

- The European General Data Protection Regulation 2016/679 of 27 April 2016, effective since 25 May 2018 (this is the AVG or GDPR);
- The Belgian Law on the Protection of Natural Persons with regard to the Processing of Personal Data of 30 July 2018

Researchers must comply with the Ghent University generic code of conduct for processing personal data⁷.

⁷ <https://www.ugent.be/en/ghentuniv/privacy/code-of-conduct-personal-data.htm>

What personal data are collected?

The following personal data will be processed:

- Identification data (name, e-mail address and address).
- Personal characteristics (age, marital status, nationality, gender...)
- Leisure activities and interests (hobbies, sports...)
- Education, course and training
- Profession and professional occupations
- Lifestyle and habits

The following special categories will be processed:

- Audio recordings of individual interviews and transcripts
- Data that provide information about racial or ethnic origin, political views, religious or philosophical beliefs, or union memberships
- Forensic data

All information collected during this study will be pseudonymized. This means that the data will be processed in a way that feedback to your identity is only possible with a certain encryption key.

Personal data will be collected using audio recordings of interviews and transcripts of the recorded interviews.

Why are these personal data collected?

These personal data will be processed in this research project on the impact of education within detention. With the study of this data and from this perspective, the researcher will study the role of education within detention.

Participants can provide their email address or mailing address to the researcher if they wish to receive the completed research project digitally or in hard copy.

On what legal ground will the data be processed?

To process your personal data, your explicit consent will be sought. This is done by signing a 'consent form'. This consent can be withdrawn at all times by notifying the principal investigator.

Who has access to my (personal) data?

Only the principal investigator, Yessica Gheysens, has access to the data in order to transcribe it and analyze from it the impact of education in detention.

The audio recordings of the interviews are immediately deleted as soon as the transcription is finished. Transcriptions will be kept for 5 years. The researcher will keep informed consents for 5 years.

Names will be immediately pseudonymized upon transcription. Personal data cited by the participant (e.g., forensic data) will either not be typed out or will be listed in categories at most (e.g., related to drugs, physical aggression, poverty...). The categories are broad enough to ensure that this data is pseudonymized. It will never be mentioned at which company/organization participants had a training or job, if mentioned by the participant, in order to pseudonymize the data again.

Of course, only data useful to the study will be used.

Reuse of data

The research data collected will not be reused in other studies or scientific research.

What rights do you have as a participant regarding your personal data?

In accordance with European and Belgian privacy legislation⁸, your privacy is respected. As already indicated, you can withdraw your consent at any given moment and without giving any reason. This means that your data will not be further processed from the moment of withdrawal.

You have the right to inspect the data collected about you and you may also request a copy, provided this does not infringe the rights and freedoms of others, including those of Ghent University. Any inaccurate data about you can be corrected at your request. Furthermore, you have the right to be forgotten. This means that, after withdrawing your consent, you may ask for your personal data to be deleted.

To exercise any of the above rights, please contact the researchers concerned at yessica.gheysens@ugent.be.

If you have a complaint

If you would like to file a complaint about the way your personal data is handled or if you have any questions regarding your personal data in the context of this study, you may contact Ghent University's Data Protection Officer at privacy@ugent.be or T 09 264 95 17.

⁸ These are: the European General Data Protection Regulation 2016/679 of 27 April 2016, effective since 25 May 2018; the Belgian Law on the Protection of Natural Persons with regard to the Processing of Personal Data of 30 July 2018; the Belgian Law of 22 August 2002 on Patients' Rights.

You may also file a complaint with the Data Protection Authority, Drukpersstraat 35, 1000 Brussels (e-mail: contact@apd-gba.be) and/or the Vlaamse Toezichtcommissie (e-mail: contact@toezichtscommissie.be).

PART 2 – Consent form

A. Consent regarding participation in the study

Please tick the appropriate bullet	Yes	No
I voluntarily participate in this scientific study.		
I know that I may withdraw from the study at any time without giving a reason for this decision and that this will not in any way affect my further relationship with the researcher.	☐	☐
I have read the information form and received sufficient explanation about the nature, purpose, duration, and anticipated effects of the study. I was given the opportunity to ask questions and I received satisfactory answers to all my questions.		

B. Consent regarding the processing of personal data

Please tick the appropriate bullet	Yes	No
I know that I have rights to safeguard my privacy (including access, correction, deletion) and to whom I should turn to exercise these rights.	☐	☐
I give permission to the researchers to collect, process, store, analyse and report on my (personal) data for the purposes of this study.		

Name of participant	Name of researcher
Date:	Date:
Signature:	Signature: